

Lespakket

In *Changing Democracies* hebben we verhalen verzameld van mensen die zijn opgegroeid in zeer verschillende politieke en ideologische systemen in Europa en daarbuiten. Onze getuigen delen hun gedachten, gevoelens, hoop, dromen en de uitdagingen die ze tegenkwamen toen ze in een autoritair systeem leefden en een transitie naar democratie meemaakten. Voor sommigen draagt deze overgang ook een verhaal in zich over migratie en wat het betekent om je weg te vinden in een maatschappij die verschilt van de maatschappij waarin je bent opgegroeid, zowel politiek als cultureel en taalkundig.

Terwijl ze terugblikken op hun leven voor en tijdens de transitie, reflecteren de getuigen ook over democratie vandaag. Wat betekent democratie voor hen, na een autoritaire bewind te hebben meegemaakt? Wat verwachtten ze? En maakt democratie haar beloften waar? In hoeverre werkt democratie voor iedereen? Hun verhalen nodigen ons uit om deze vragen te onderzoeken.

Het doel van het lespakket is jongeren aan te moedigen om kritisch na te denken over de geschiedenis van democratische transitie in Europa en daarmee, hun eigen ideeën, verwachtingen en vragen over democratie te onderzoeken.

In *Changing Democracies* hebben verschillende partners hun krachten gebundeld om samen leeractiviteiten te creëren die kunnen worden geïmplementeerd in zowel het formeel als niet-formeel onderwijs. We wilden bewust activiteiten aanbieden die je makkelijk kunt aanpassen of waaruit je kunt kiezen, zodat ze beter passen bij de leerbehoeften van jouw leerlingen.

Alle leeractiviteiten starten met de getuigenissen van onze getuigen. Hun verhalen zijn samengebracht in de vorm van zogeheten verhaallijnen, opgebouwd uit vijf vragen die je samen met je leerlingen kunt onderzoeken.

1. Wat maakt je kwaad over de wereld van vandaag?
2. Durf jij je leraren uit te dagen?
3. Wat beïnvloedt jou in het leven?
4. Weet jij wat je grootouders van jongeren denken?
5. Wat verwacht je van democratie?

Elke vraag bevat 1 tot 3 leeractiviteiten die jongeren uitnodigen om, aan de hand van deze verhaallijnen, de verschillende thema's vanuit meerdere perspectieven te verkennen. We geloven dat het werken met fragmenten van getuigenissen uit heel Europa ook hun kennis en begrip zal vergroten over de mechanismen achter autoritaire regimes en de manier waarop deze het dagelijks leven van mensen beïnvloeden.

Bij elke leeractiviteit vind je een stap-voor-stap aanpak en een indicatie van de benodigde tijd- zowel per stap als voor de activiteit in zijn geheel. Afhankelijk van je context kun je een activiteit in één les behandelen, of verspreiden over meerdere lessen. Of je nu een geschiedenisleraar bent op een middelbare school, publiekswerker in een museum, jeugdwerker of werkzaam bent in een andere educatieve setting: je kunt de activiteiten gebruiken om in de geschiedenis van democratische transities te duiken, en/of je te richten op het bespreken van actuele uitdagingen van onze democratie.

De vragen dienen als uitgangspunt om jongeren de ruimte te geven hun gedachten, gevoelens, hoop, zorgen en verwachtingen met leeftijdsgenoten te delen en te bespreken. Vervolgens kunnen jullie de verhaallijnen bekijken die beschikbaar zijn op de website voordat jullie met de activiteit zelf verdergaan.

Aan het einde van het document vind je een verzameling van historische context *infosheets* met informatie over de politieke en sociale context van elk land dat vertegenwoordigd is in de getuigenissen. Met deze achtergrondkennis kunnen leerlingen een dieper en genuanceerder begrip ontwikkelen van de getuigenissen.

Dankwoord

Het lespakket is mede ontwikkeld door een werkgroep, die bestond uit de volgende leden van het Changing Democracies-consortium: Marjolein Delvou en Hanna Zielińska (Evens Foundation, projectcoördinator), Bohumil Melichar (Karelsuniversiteit Praag), Denis Detling (Museum van Slavonië), Maarten van Alstein (Vlaams Vredesinstituut), Samuel Guimarães (Universiteit van Porto), Vassiliki Sakka (Vereniging voor Geschiedeniseducatie in Griekenland, AHEG), en Diana-Maria Beldiman (Mediawise Society), met de steun van alle partners in het consortium.

De werkgroep werd gecoördineerd door Eugenie Khatschatrian (EuroClio - European Association of History Educators)

Co-auteurs

Marjolein Delvou en Hanna Zielińska
Carolina Santillano, Elli Clerides en Eugenie Khatschatrian
Bohumil Melichar en Vaclav Sixtá
Diana-Maria Beldiman
Denis Detling
Vassiliki Sakka

Opmaak en ontwerp

Paulina Łukasiewicz

Co-funded by
the European Union

Inhoudsopgave

<u>Wat maakt je kwaad over de wereld van vandaag?</u>	5.
<u>Leeractiviteit 1: Korte discussierondes</u>	6
Leeftijdsgroep: 14 - 17 jaar	
Duur: 120 minuten	
<u>Leeractiviteit 2: Kijken naar het verleden en het heden</u>	11
Leeftijdsgroep: 14 - 17 jaar	
Duur: 170 minuten	
<u>Leeractiviteit 3: Woede in kaart gebracht</u>	24
Leeftijdsgroep: 14 - 17 jaar	
Duur: 2 x 45 minuten (de eerste activiteit kan apart worden uitgevoerd)	
<u>Durf jij je leraren uit te dagen?</u>	42
<u>Leeractiviteit 4: Getuigenissen vergelijken</u>	43
Leeftijdsgroep: 14 - 17 jaar	
Duur: 45-60 minuten	
<u>Wat beïnvloedt jou in het leven?</u>	55
<u>Leeractiviteit 5: Verschillende perspectieven onderzoeken</u>	56
Leeftijdsgroep: 16 - 18 jaar	
Duur: 90 minuten	
<u>Weet jij wat je grootouders van jongeren denken?</u>	79
<u>Leeractiviteit 6: Transgenerationele dialoog</u>	80
Leeftijdsgroep: 16 - 18 jaar	
Duur: 90 minuten	
<u>Wat verwacht je van democratie?</u>	109
<u>Leeractiviteit 7: Democratie bespreken</u>	110
Leeftijdsgroep: 16 - 18 jaar	
Duur: 90 minuten	
<u>Historische context infosheets</u>	133

Wat maakt je kwaad over de wereld van vandaag?

Leeractiviteiten

Activiteit 1: Korte discussierondes

Activiteit 2: Kijken naar het verleden en het heden

Activiteit 3: Woede in kaart gebracht

Bijlagen

Bijlage 1: Korte biografieën van de getuigen voor activiteit 1 en activiteit 2

Bijlage 2: Tekstfragmenten voor activiteit 1 en activiteit 2

Bijlage 3: Ondersteunend materiaal- Hoe doe je een interview?

Bijlage 4: Korte biografieën van de getuigen voor activiteit 3

Bijlage 5: Tekstfragmenten voor activiteit 3

Links

Fragmenten en verhaallijn voor “Wat maakt je kwaad over de wereld van vandaag?”

Leeractiviteit 1:

Korte Discussierondes

Elli Clerides, Carolina Santillano, Eugenie Khatschatrian
EuroClio - Europese Vereniging voor Geschiedenisdocenten

De volgende twee activiteiten werken met vijf fragmenten uit videogetuigenissen van mensen die een democratische transitie hebben meegemaakt. De getuigen zijn Lisbeth Ruiz Sanchez uit Cuba en België, Milice Ribeiro Dos Santos uit Portugal, Jeangu Macrooy uit Suriname en Nederland, Slobodanka Moravčević uit Servië en België en Željko Rogina uit Kroatië. In de fragmenten putten de getuigen uit persoonlijke ervaringen om onderwerpen als kolonialisme, ongelijkheid, de overheid, hoop, protest en de rechtsstaat te bespreken. Op basis van de fragmenten formuleerden we de vraag *‘Wat maakt je boos over de wereld van vandaag?’* om leerlingen te helpen zich in de thema’s te verdiepen die door de getuigen worden besproken en hun eigen boosheid over de wereld van vandaag te begrijpen. De activiteit moedigt leerlingen aan om, aan de hand van de getuigenissen, kritisch na te denken over deze vraag, deel te nemen aan discussies met hun medeleerlingen, onderzoek te doen en verschillende mensen in hun eigen omgeving te interviewen.

Om de interesse van leerlingen te wekken, begin je met het stellen van de vraag: *‘Wat maakt je kwaad over de wereld van vandaag?’* Ze kunnen hun eerste gedachten, ideeën en gevoelens plenair, individueel, in tweetallen of in kleine groepjes delen. Daarna kun je samen naar de verhaallijn kijken.

Leeractiviteit: Korte discussierondes

Leeftijdsgroep: 14 - 17 jaar

Duur: 2 uur

Benodigdheden: Pen en papier, fragmenten en korte biografieën (bijlage 1) van de getuigen. Optioneel: Elektronische apparaten (iPad, computer, mobiel), online tools: Miro, Trello. De uitgeschreven teksten van de fragmenten vind je aan het einde van de leeractiviteit in bijlage 2.

Fragmenten:

Fragment 1: Lisbeth Ruiz Sanchez (België).

Fragment 2: Milice Ribeiro Dos Santos (Portugal).

Fragment 3: Jeangu Macrooy (Nederland).

Fragment 4: Slobodanka Moravčević (België).

Fragment 5: Željko Rogina (Kroatië).

Leerdoelen:

Tijdens deze activiteit zullen leerlingen:

- Hun begrip van hoe individuele ervaringen bredere historische gebeurtenissen kunnen weerspiegelen, verder verdiepen;
- Verkennen hoe de ervaringen van getuigen verband houden met huidige globale kwesties;
- Reflecteren op hun eigen reacties op elk verhaal;
- Kritisch denken ontwikkelen door persoonlijke gedachten over rechtvaardigheid, democratie en andere uitdagingen in de wereld van vandaag te bespreken.

Stap 1: De activiteit voorbereiden (30 min)

Verdeel de leerlingen in groepen van 4 of 5 en wijs elke leerling binnen de groep een ander fragment toe, waarmee hij/zij/hen de rest van deze activiteit zal werken.

Bekijk plenair alle fragmenten en vraag elke leerling om individueel 3 discussievragen op te stellen over het fragment dat hij/zij/hen heeft gekregen. Als er weinig tijd is, kunnen de leerlingen ook enkel de fragmenten bekijken en de vragen als huiswerk maken. Hoe dan ook, moeten de leerlingen alle fragmenten bekijken, zodat ze voorbereid zijn om erover te discussiëren.

De discussievragen van leerlingen moeten specifiek zijn voor hun eigen fragment, maar kunnen ook verwijzen naar andere fragmenten om ze te vergelijken.

Hieronder staan enkele voorbeelden van het soort vragen dat je met leerlingen kunt delen ter voorbereiding.

Als leerlingen ervoor kiezen om de voorbeeldvragen te gebruiken, moeten ze worden aangepast aan de fragmenten die aan hen zijn toegewezen:

- Hoe voelde je je na het zien van het fragment/ nadat de getuige had gezegd: [citaat uit het fragment]?
- Wat zijn je gedachten na het horen van dit fragment/ [citaat uit het fragment]?
- Hoe interpreteer je dit fragment/ [citaat uit het fragment]?
- Hoe denk je dat [onderwerp of citaat] relevant is voor de wereld van vandaag?

Stap 2: Discussierondes (35 min)

Voor deze stap gaan de leerlingen discussiëren in hun groepen. In de eerder gevormde groepen besteedt elke leerling ongeveer 5 à 10 minuten aan het leiden van een discussie, aan de hand van de vragen die diegene heeft voorbereid. Vertel de leerlingen dat de discussieleider niet alle drie de vragen hoeft te stellen als de groep al een rijk gesprek voert naar aanleiding van de eerste vraag of vragen. Deel de volgende rollenkaart om de leerlingen wat aanwijzingen te geven over hoe ze een discussie kunnen leiden:

Hoe je een goede discussieleider kunt zijn

- ➔ Probeer iedereen bij de discussie te betrekken en geef alle deelnemers evenveel spreektijd.
- ➔ Gebruik de reacties van anderen om vervolgvragen te stellen.
- ➔ Als de discussie afdwaalt van het onderwerp, probeer dan voorzichtig terug te keren naar het hoofdonderwerp.
- ➔ Probeer vragen met ja/nee antwoorden te vermijden.
- ➔ Als mensen onbeleefd of beledigend zijn of niet naar anderen luisteren, herinner hen er dan aan dat dit een veilige ruimte moet zijn met behulp van de onderstaande tips.

Hoe creëer je een veilige discussieruimte

- Laat elkaar eerst je zinnen afmaken voordat je op elkaar reageert.
- Als je het niet met iemand eens bent, leg dan uit waarom en geef tegenargumenten.
- Je kunt de discussie (of de zaal) op elk moment verlaten als je je niet langer op je gemak voelt bij het behandelen van een specifiek onderwerp of vraag.
- Er is geen ruimte voor persoonlijke aanvallen of haatzaaien in welke vorm dan ook.

Moedig leerlingen aan om kritisch na te denken en verschillende perspectieven te verkennen op de kwesties die in de fragmenten worden weergegeven. In plaats van wat de getuigen zeggen letterlijk te nemen, moeten de leerlingen proberen om de verklaringen van de getuigen in de relevante historische en politieke context te plaatsen om de implicaties beter te begrijpen en om zich in te leven in de getuigen. Houd tijdens de discussierondes de tijd bij en informeer de leerlingen wanneer het tijd is om door te gaan naar de volgende discussieleider. Als je wilt, kun je voorstellen dat elke groep een paar minuten besteedt aan het samenvatten van hun discussie aan het einde. Dit kan via een interactieve tool voor brainstormen, genaamd Trello.

Stap 3: Mindmaps maken (40 min)

Op basis van de discussierondes maakt elke groep een mindmap met in het midden de vraag *‘Wat maakt je kwaad over de wereld van vandaag?’* en takken met begrippen als *kolonialisme*, *sociale rechtvaardigheid*, *milieu* en *onderwijs* uit de fragmenten die ze bekeken. Binnen elke tak kunnen ze een lijst maken van specifieke zorgen die de getuigen uiten in de fragmenten, voorbeelden uit de echte wereld en hun reacties op de fragmenten tijdens de discussierondes. Als elektronische apparaten worden gebruikt, kunnen ze een hulpmiddel zoals Miro gebruiken om de mindmaps te maken.

Geef de groepen na het voltooien van hun mindmaps een paar minuten om zich voor te bereiden op de presentatie. Elk groepje presenteert vervolgens de mindmap aan de klas.

Stap 4: Conclusie (15 min)

Aan het einde van de mindmap-presentaties kun je een plenaire discussie op gang brengen door naar antwoorden te zoeken op de vraag: *‘Wat maakt je kwaad over de wereld van vandaag? En waarom?’*

Vanaf hier kun je kiezen uit twee opties: ga verder met de plenaire discussie aan de hand van de volgende leidende vragen of kies voor de alternatieve activiteit hieronder.

- Welke gemeenschappelijke thema's lopen er volgens jou door alle fragmenten die we hebben bekeken?
- Hoe beïnvloeden de kwesties die in de fragmenten worden besproken jouw leven of het leven van mensen om je heen?
- Welke stappen denk je dat je kunt nemen om deze kwesties aan te pakken? Wat kunnen degenen in machtsposities doen?
- In welke historische gebeurtenissen zouden deze kwesties volgens jou geworteld kunnen zijn? Hoe blijven ze vandaag de dag mensen beïnvloeden?
- Hoe gaan de getuigen om met hedendaagse uitdagingen in het democratische systeem?
- Hoe beïnvloedt de historische context van elk van de fragmenten het perspectief van de getuige op de huidige gebeurtenissen of de maatschappij in het algemeen?

Alternatieve activiteit Acteeroefening (1 uur)

Elke groep kiest een onderwerp dat opvalt in hun mindmap en ontwikkelt een kort toneelstuk waarin ze uitbeelden hoe ze met dat onderwerp zouden omgaan of hoe ze zouden reageren. Elk toneelstuk moet ongeveer 5 minuten lang zijn en moet worden opgevoerd op voor de klas.

Leeractiviteit 2: Kijken naar het verleden en het heden

Elli Clerides, Carolina Santillano, Eugenie Khatschatrian
EuroClio - Europese Vereniging voor Geschiedenisdocenten

Om de interesse van leerlingen te wekken, begin je met het stellen van de vraag: ‘Wat maakt je kwaad over de wereld van vandaag?’ Ze kunnen hun eerste gedachten, ideeën en gevoelens plenair, individueel, in tweetallen of in kleine groepjes delen. Daarna kun je samen naar de verhaallijn kijken.

Leeractiviteit: Kijken naar het verleden en het heden

Leeftijdsgroep: 14 - 17 jaar

Duur: 2 uur 50 min

Benodigheden: Ondersteunend materiaal Hoe doe je een interview? (bijlage 3), fragmenten en korte biografieën van getuigen (bijlage 1), en de verhaallijn voor de vraag ‘Wat maakt je kwaad over de wereld van vandaag?’ Optioneel: Elektronische apparaten (iPad, Computer, Mobiel). Je vindt de tekst van de fragmenten in bijlage 2.

Fragmenten

Fragment 1: Lisbeth Ruiz Sanchez (België).

Fragment 2: Milice Ribeiro Dos Santos (Portugal).

Fragment 3: Jeangu Macrooy (Nederland).

Fragment 4: Slobodanka Moravčević (België).

Fragment 5: Željko Rogina (Kroatië).

Leerdoelen:

Tijdens deze activiteit zullen de leerlingen:

- Fragmenten analyseren, emoties en concepten identificeren die verband houden met het huidige begrip van de student over soortgelijke kwesties;

- Nieuwe bronnen van informatie zoeken om te ontdekken hoe mensen in hun omgeving denken over of reageren op actuele kwesties rond democratie;
- Belangrijke sociale en historische kwesties vergelijken met standpunten over hedendaagse situaties door interviews af te nemen met mensen in hun nabije omgeving.

Stap 1: De activiteit voorbereiden (30 min)

Verdeel de klas in groepen van 4 of 5, afhankelijk van de grootte van de klas, en wijs elke groep één van de fragmenten toe. Geef elke groep de opdracht om het toegewezen fragment zorgvuldig te bekijken, terwijl elke leerling binnen de groep individueel aantekeningen maakt. Moedig de leerlingen aan om aantekeningen te maken over de volgende aspecten van het fragment:

- Emoties van de getuige en van de leerlingen zelf terwijl ze kijken
- Belangrijkste kwesties/thema's die door de getuige worden besproken
- Historische context
- Eventuele vragen die opkomen tijdens het kijken

Laat de leerlingen binnen hun groepjes hun gedachten delen op basis van de aantekeningen die ze hebben gemaakt, waarbij ze een discussie voeren en samenwerken om het fragment te analyseren aan de hand van deze leidende vragen:

- Waar heeft de getuige het over?
- Wat weet je al over de situatie?
- Hoe voel je je door het fragment? Welke emoties komen naar boven als je het bekijkt, en waarom?
- Welke vragen heb je na het kijken? Wat zou je beter willen begrijpen?

Stap 2: Onderzoek (40 min)

Vervolgens doet elke groep onderzoek op sociale media en in het nieuws om soortgelijke opvattingen te vinden als deze die in het fragment worden geuit. Door middel van dit onderzoek moeten de leerlingen ernaar streven om:

- Na te gaan of deze situaties/opvattingen vandaag de dag nog steeds bestaan in hun eigen geopolitieke context. Het zal waarschijnlijk gemakkelijker zijn om informatie te vinden uit hun eigen land en in hun eigen taal.
- Te vergelijken hoe de situatie toen was en hoe deze nu is, in de context van de huidige politieke situatie en hoe mensen erover denken en discussiëren.
- Uit te zoeken of de ideeën in de fragmenten door meer mensen worden gedeeld. Dit betekent niet dat ze voorbeelden moeten vinden van mensen die identieke meningen uiten. Ze moeten proberen onderliggende overeenkomsten te vinden in de meningen van mensen over de grote thema's die in de fragmenten worden besproken.
 - Jeangu Macrooy bespreekt bijvoorbeeld hoe het Nederlandse kolonialisme in Suriname bijdroeg aan een grote welvaartsongelijkheid tussen de landen. Leerlingen zouden voorbeelden kunnen vinden van discussies over deze kwestie in een andere context, zoals met België en zijn voormalige koloniën.

Laat elke groep vervolgens 3-5 interviewvragen voorbereiden op basis van het fragment en de resultaten van hun onderzoek. Een van de vragen moet zijn '*Wat maakt jullie kwaad over de wereld van vandaag?*' Om hen te helpen bij het opstellen van de interviewvragen, kun je het document *Hoe doe je een interview?* met de leerlingen delen ([bijlage 3](#)).

Zodra de interviewvragen zijn opgesteld, selecteert elke leerling iemand om te interviewen. Dit kan een volwassene zijn of een leeftijdsgenoot die ze persoonlijk kennen. Zorg ervoor dat niemand in de klas dezelfde persoon interviewt. De interviews worden door elke leerling afzonderlijk afgenomen. Zodra dit is besloten, bedenkt elke groep een format waarin ze hun werk presenteren aan de rest van de klas. De opties zijn het maken van een video, een podcast, een visuele voorstelling, zoals een poster of kunstwerk, of het schrijven van een essay.

Stap 3: Het interview afnemen (Huiswerk)

Leerlingen zullen dan individueel en in hun eigen tijd de interviews afnemen met de geselecteerde personen aan de hand van de vragen die ze als groep hadden voorbereid. Moedig je leerlingen aan om nogmaals het document *Hoe interviewen?* te raadplegen voor advies over hoe ze het interview moeten afnemen.

Stap 4: Presentaties voorbereiden (50 min; geef onafgemaakt werk op als huiswerk)

Tijdens de volgende les komen de groepen samen om de bevindingen van hun interviews te bespreken. Elke leerling deelt de belangrijkste punten uit het interview dat hij/zij/hen heeft afgenomen. Daarna werkt de groep samen om deze hoofdpunten te analyseren en om gemeenschappelijke en afwijkende perspectieven te vinden, terwijl ze beginnen met het ontwikkelen van de inhoud van het eindproduct. De studenten maken vervolgens hun eindproduct in het afgesproken format. Het moet de bevindingen van hun eerste onderzoek vergelijken en contrasteren met de bevindingen van de interviews die ze hebben afgenomen.

Stap 5: Presentaties en afsluitende discussie (50 min)

Presentaties: 35 minuten

Afsluitende discussie: 15 minuten

De leerlingen presenteren hun werk aan de klas, waarbij elke groep 7 minuten heeft om te presenteren (je kunt de tijd aanpassen, afhankelijk van het aantal groepen en de lengte van de les). Leid na de presentaties een plenaire discussie die de leerlingen helpt om na te denken over de presentaties en hun algemene gedachten. Je kunt de volgende leidende discussievragen gebruiken:

- ➔ Wat zijn de meest voorkomende thema's of emoties die naar voren kwamen in de verschillende fragmenten en interviews?
- ➔ Wat heb je geleerd van het vergelijken van de gevoelens van de getuigen met die van de mensen in je omgeving?
- ➔ Zijn je perspectieven/gevoelens over de besproken onderwerpen veranderd na het horen van de presentaties van andere groepen?
- ➔ Is je antwoord op de vraag 'Wat maakt je kwaad over de wereld vandaag?' veranderd? Kun je je vinden in sommige antwoorden van je klasgenoten?

Bijlage 1: Korte biografieën van de getuigen voor Activiteit 1 en Activiteit 2

Lisbeth Ruiz Sanchez

Lisbeth Ruiz Sanchez (35) is geboren en getogen in Cuba. Als kind maakte ze deel uit van de Pioneros de la Batalla de Ideas, een protestbeweging die Fidel Castro in 1999 organiseerde voor de terugkeer van Elián González. Ze heeft een Master in Communicatie van de Universiteit van Havana. In Cuba werkte ze sinds haar 10e voor de nationale radio en televisie. Ze vestigde zich in 2015 in België nadat ze Cuba voor het eerst verliet voor een wereldreis met Up with People, een Amerikaanse non-profitorganisatie. Ze woont in Antwerpen met haar 3 kinderen en werkt als digital marketeer.

Milice Ribeiro Dos Santos

Milice Ribeiro Dos Santos (79) is een gepensioneerd psycholoog en gezinstherapeut uit Portugal. Afkomstig uit een familie die tegen de dictatuur was, ging ze in 1964 in ballingschap in Parijs, Frankrijk, met haar vriend, die ontsnapte aan de militaire dienstplicht voor de Portugese oorlog in de Afrikaanse koloniën. Ze keerde terug naar Portugal in 1975, een jaar na de democratische revolutie. Ze vocht voor de rechten van geïnstitutionaliseerde jongeren en voor de rechten van vrouwen op het gebied van seksuele gezondheid in een land in overgang van de conservatieve katholieke context van de dictatuur.

Jeangu Macrooy

Jeangu Macrooy (30) is zanger en liedjesschrijver. Toen hij op 20-jarige leeftijd naar Nederland kwam op zoek naar meer vrijheid, werd hij getroffen door het verschil in welvaart vergeleken met zijn thuisland Suriname, en het gebrek aan bewustzijn dat dit voortkomt uit het Nederlandse koloniale verleden. Hij was geschokt toen hij ontdekte dat Ketikoti, de viering van de afschaffing van de slavernij, slechts door een kleine groep mensen werd gevierd. Hij vertegenwoordigde Nederland op het Eurovisiesongfestival met een protestlied over slavernij, deels gezongen in het Sranantongo, dat gemengde reacties opriep.

Slobodanka Moravčević

Slobodanka Moravčević (47) is Servische en Belgische. Ze groeide op in het deel van voormalig Joegoslavië dat later de Republiek Servië werd. Slobodanka verbleef in Belgrado tijdens de Joegoslavische oorlogen. Als student was ze actief lid van OTPOR, een geweldloze protestbeweging tegen de door Milošević gecontroleerde Servische autoriteiten. Na een tijdje in Mexico te hebben gewoond, ontmoette ze in 2014 haar huidige Belgische man en emigreerde ze naar België. Slobodanka werkt momenteel als docent Servo-Kroatisch aan de Universiteit van Gent. Ze is een orthodox christen.

Željko Rogina

Željko Rogina (65) groeide op in Oost-Slavonië, Kroatië, waar hij nog steeds woont. Hij is een gepensioneerd leraar filosofie, ethiek en logica. Hij werd als middelbare scholier toegelaten tot de Unie van Communisten, maar teleurgesteld door de conflicten binnen de partijleiding, en de nationale retoriek, nam hij in 1990 ontslag en besloot niet meer betrokken te zijn bij de politiek. Tijdens de veranderingen in Kroatië ging hij als vrijwilliger bij het leger en diende tot juni 1992. Toen zijn eenheid werd uitgezonden naar de slagvelden in Bosnië en Herzegovina, besloot hij terug te keren en zijn werk op school weer op te pakken.

Bijlage 2: Tekstfragmenten voor Activiteit 1 en Activiteit 2

Lisbeth Ruiz Sanchez
(België)

We voelden altijd: terwijl Fidel Castro er is, dan gaat alles goed. Hij gaat ons redden. Dat gaat niet anders. Maar wat wanneer Fidel Castro er niet meer is? Hij is een mens hé. Hij moet sterven op een bepaald moment. En ik denk dat wij voor een lange tijd die realiteit hebben genegeerd. Fidel Castro gaat voor het hele leven daar zijn. En hij gaat alles willen oplossen, want hij is een hele slimme mens. En hij maakt fouten soms. Maar hij kan alles corrigeren en hij kan alles goed maken.

	En op een bepaald moment was hij er niet meer. En dan begon de improvisatie. En dan verloren de mensen het geloof dat alles goed ging zijn. Dat hebben we niet meer in Cuba. Voor mij was het heel zwaar, de laatste keer dat ik daar was, vorig jaar. Ik heb verteld over de positieve vibe van de Cubanen, die altijd vrolijk zijn. Dat heb ik niet meer gezien de laatste keer in Cuba, voor de eerste keer in zoveel jaren. En we hebben nog moeilijkere momenten gehad in Cuba. In de jaren 90, zou ik zeggen, was het nog moeilijker dan nu. Maar we hadden Fidel Castro. We hadden hoop. En dat hebben de Cubanen nu verloren. Ze hebben geen hoop meer. En je kunt niet leven zonder hoop, zonder vooruit te kunnen kijken. En ze kunnen niet meer vooruit kijken. Het is gewoon te moeilijk. En omdat het zo is nu, voel ik dat de mensen gewoon zeggen: we gaan op straat, we gaan protesteren. Er moet iets veranderen nu! En ja, ik zie het komen.
--	---

Milice Ribeiro Dos Santos (Portugal)	Nou... Ik denk dat mijn zorgen eerder sociaal dan persoonlijk zijn. Te bedenken dat we in een samenleving leven die compleet anders zou kunnen zijn...en dat er geen wetten gemaakt worden om dat te veranderen. Dat is schandalig. Waarom hebben we geen betere wetten? Hoe kan het dat...er zo'n kloof bestaat tussen armoedige salarissen en grote rijkdommen? En de kloof wordt steeds groter in Portugal. Je hoeft alleen maar te kijken naar de duurste auto's in Portugal te kijken en hoeveel we er hier hebben. En na covid, zijn de winsten van de banken gestegen. Hoe komt het dat er geen...wetten zijn die dit voorkomen? En hoe kan het dat een socialistische partij, met een meerderheid in het parlement niet in staat is om deze wetten erdoor te krijgen?
---	--

	En het niet doet? We moeten vechten om ons land te veranderen, zodat het iedereen een beter leven geeft. Ik bedoel meer geluk voor iedereen en minder sociale ongelijkheid. Niet dat ik denk dat mensen gestopt zijn, er worden relevante gevechten gevoerd. Ik denk dat democratie ook wordt gevormd door cultuur. Cultuur is erg belangrijk, zowel artistieke cultuur als de algemene kennis van het land, en daar moet worden gekeken naar wat instellingen en (sociale) media doen...zodat we een hernieuwde cultuur van politieke nieuwsgierigheid en betrokkenheid kunnen bevorderen.
--	--

Jeangu Macrooy (Nederland)	Dat ik dat niet rechtvaardig vind, omdat mijn voorouders hebben gewerkt. Op de plantages hebben gebloed omdat ze zijn mishandeld. Dat uit die grond gewassen zijn gegroeid. Die heel veel rijkdom hebben gebracht. En ik zing ook in het tweede gedeelte dan over dat ik hier ben en dat ik rondloop. Dat goud is een metafoor voor de welvaart en de ontwikkeling. Ik werd in Nederland ook geconfronteerd met hoe rijk Nederland is en hoe welvarend Nederland is en hoe goed dingen hier zijn geregeld. En wetende dat een groot deel van die rijkdom komt door kolonialisme, door slavenhandel, door plantages in Suriname. Ja, dat was erg confronterend. Ook als ik denk aan...Nou ja, de band tussen Suriname en Nederland. Op papier zijn Surinamers eigenlijk nu vreemdelingen. En worden ook zo behandeld als je kijkt naar het visumbeleid, bijvoorbeeld.
-----------------------------------	---

Slobodanka Moravčević
(België)

Dat mijn rechten, mijn mensenrechten, niet voldoende werden gerespecteerd en dat ik voelde dat ik iets moest doen, dat was in november 1996, toen Milošević, de verkiezingen heeft, ze zeggen 'gestolen', maar misschien heeft hij gewoon de cijfers een beetje aangepast. En dat was gewoon: "Allez, dat is niet juist. Dat kan niet." We hadden die soort... oké, je had tv, je had alle media, je had alle mogelijkheden om zoveel stemmen te krijgen. En toch hebben de mensen 'nee' tegen jou gezegd. En nu? We moeten iets doen. Ik was toen 18 jaar oud. Ik startte met de universiteit op 18, 19. Ik herinner me de eerste keer dat ik dit hoorde. Ook andere mensen hoorden dit. We wilden spontaan naar buiten gaan om te zeggen dat het echt niet goed was. Ik herinner me, ik had een les van Oude Slavische Talen, dat was november, het academisch jaar in Servië start ergens op het einde van oktober. Dat was dus misschien de eerste of tweede week van mijn studie als eerstejaarsstudent. Ik ging gewoon naar buiten en de professor kwam. Hij vroeg me: "Mevrouw waar ga je heen"? Ik dacht dat dit normaal was in de academische wereld, voor mensen die zo... "Ja, ik ga naar het protest." Tegen wie? "Tegen Milošević." Hij heeft zo gedaan. Deze man was een lid van Milošević partij en hij heeft me gevraagd: "Wat is jouw naam?" Ik zei het tegen hem en hij zei: "Ik zal dat onthouden." Ja, dat was echt. En hij heeft dat gedaan. Ik had zoveel moeite om voor mijn examen te slagen. Ik ging daarheen en ik was één van de 18 mensen die er waren. Velen van hen, de meeste, werden later leiders van de studentenbeweging en werden politici, zoals Ceda Jovanović en anderen. Voor mij was het als Calimero die zegt: "Dit is echt niet correct." Ik moet zeggen: "Dat is niet correct." En sinds die dag was ik altijd op straat. En mijn broer ook. Hij studeerde geneeskunde. Hij was ook hoofd van zijn faculteits[studenten]beweging. Dan kwam mijn papa en hij was ook bij OTPOR. Ja, we waren als familie gewoon zo bezig met protesten tegen ondemocratie, tegen Milošević, tegen de oorlog, tegen al die dingen.

	En daarvoor moesten we veel betalen. Niet alleen ik met mijn examen. Dat was waarschijnlijk niet zo belangrijk. Maar mijn broer kon nooit specialiseren. En dat is natuurlijk belangrijk. En hij was één van de beste studenten. Echt één van de eerste tien studenten met de punten en zo. En hij wilde chirurgie doen. Maar hij kon geen specialisatie doen. Hij kon ook niet in Belgrado blijven. Mijn papa kon niet meer werken. Er was een soort maffia die kwam. We hebben zoveel... geld en allerlei dingen verloren, door een mening te hebben. Maar oké, dat was ons idee, dat dat echt juist is.
--	---

Željko Rogina (Kroatië)	Een systeem geïnspireerd op Scandinavië, met een sterke verzorgingsstaat en een progressief belastingstelsel waarin de rijksten het meeste bijdragen aan sociale voorzieningen. Dat hebben we niet gekregen. Ik geloofde ook dat we een rechtsstaat zouden hebben. Tot op de dag van vandaag hebben we nog steeds geen staat die echt door de wet wordt geregeerd, en daar praten we nu niet eens over. Uit talloze voorbeelden blijkt dat als een arme drommel een ruit inslaat en vijf pakjes sigaretten steelt, hij snel in de gevangenis belandt. Maar als een zakenman of minister miljoenen euro's steelt, dan zal hij natuurlijk niet alleen niet in de gevangenis belanden,... maar misschien tijdelijk uit de politiek worden verbannen, terwijl hij nog steeds een gerespecteerd burger blijft en gewoon een privébedrijf opent.
--------------------------------	---

Bijlage 3: Hoe doe je een interview?

Hoe doe je een interview?

Het belangrijkste doel van interviews is om zoveel mogelijk informatie te verzamelen van de *interviewees*, maar een interview is niet simpelweg vragen stellen en antwoorden krijgen. Een interview is een uitgebreide onderzoeksmethode, waarbij je ernaar moet streven een gesprek met de interviewee tot stand te brengen.

Welke vragen moet je stellen?

- ➔ Houd er rekening mee dat een interviewsript een oriëntatiedocument is. Het moet alle onderwerpen bevatten die je tijdens het interview wilt behandelen en alle informatie die je wilt verzamelen, maar je deelnemer kan meer dan één vraag tegelijkertijd beantwoorden.
- ➔ Ter voorbereiding van het interview kan het helpen om de vragen verschillende prioriteiten te geven en ze in een volgorde te zetten, bijvoorbeeld chronologisch.
- ➔ De interviewer moet actief luisteren en deelnemen aan het gesprek in plaats van alleen vragen te stellen.
- ➔ Wees bedachtzaam en respecteer grenzen. De interviewee wil misschien specifieke onderwerpen niet bespreken of kan emotioneel worden tijdens het interview. Houd in gedachten dat deelnemers het recht hebben om bepaalde vragen niet te beantwoorden of het interview af te breken als het te moeilijk voor hen is.

Enkele tips voor het opstellen van de vragen:

1. Stel open vragen

Als een vraag beantwoord kan worden met ja/nee of met slechts één woord, herformuleer de vraag dan op een manier die een meer gedetailleerd antwoord vereist.

2. Stel vervolgvragen.

Als de interviewee iets interessants zegt waar je geen rekening mee hebt gehouden in je vragen, wees dan niet bang als je iets niet begrijpt en vraag om uitleg of meer informatie.

3. Hou vragen kort.

Stel geen vragen op die langer zijn dan twee regels. Maak ze korter en bondig, zodat het duidelijk is wat voor antwoord je verwacht. Anders loop je het risico dat de deelnemer om de hete brij heen draait.

4. Herformuleer een vraag als de deelnemer een vraag ontwijkt.

Soms willen mensen niet over specifieke onderwerpen praten als er rechtstreeks naar gevraagd wordt. Bedenk dus hoe je moeilijke vragen indirect kunt stellen.

5. Daag de deelnemer beleefd uit.

Als je hun mening wilt weten over specifieke controversiële onderwerpen, kun je hen uitdagen om een reactie te krijgen.

6. Omarm pauzes en stilte en laat deelnemers in hun eigen tempo antwoorden.

Laat ze de ruimte om na te denken en te reflecteren. Dit is geen gemakkelijk onderwerp om over te praten, dus ze hebben misschien tijd nodig om over een antwoord na te denken.

7. Maak aantekeningen tijdens het interview.

Schrijf trefwoorden bij elk antwoord en ook bij vervolgvragen.

8. Vermijd generalisaties

Sommige deelnemers kunnen terughoudend zijn om bepaalde aspecten van hun ervaring te bespreken, terwijl anderen misschien meer bereid zijn om te delen. Laat ze hun verhaal in hun eigen woorden vertellen.

9. Probeer geen veronderstellingen te maken.

Erken dat elke deelnemer een andere ervaring heeft gehad, mogelijk op andere momenten in hun verwerkingsproces. Probeer er niet van uit te gaan dat er al iets heeft plaatsgevonden of dat de deelnemer zich op een bepaalde manier voelt.

Leeractiviteit 3: Woede in kaart gebracht

*Hanna Zielińska en Marjolein Delvou
Evens Foundation*

Leeractiviteit: Woede in kaart gebracht

Leeftijdsgroep: 14 - 17 jaar

Duur: 2 x 45 min (de eerste activiteit kan zelfstandig worden gedaan)

Benodigdheden: Flipchart papier, markers, fragmenten, de verhaallijn voor de vraag 'Wat maakt je kwaad over de wereld van vandaag?', tekstfragmenten (bijlage 5) en korte biografieën van de getuigen (bijlage 4).

Leerdoelen:

Tijdens deze activiteit zullen leerlingen:

- Nadenken over de staat van de democratie en haar invloed op ons leven
- Bekend raken met verschillende perspectieven op democratie van mensen in verschillende landen die een systemische verandering hebben ervaren
- Deelnemen aan een intergenerationele dialoog over democratie
- Beter begrijpen welke macht we hebben om democratie vorm te geven

Fragmenten

Fragment 1: Lisbeth Ruiz Sanchez (België).

Fragment 2: Milice Ribeiro Dos Santos (Portugal).

Fragment 3: Juozas Malickas (Litouwen).

Fragment 4: Amir Mohammadi (Nederland).

Fragment 5: Jeangu Macrooy (Nederland).

Fragment 6: Andrés Ruiz Grima (Spanje).

Fragment 7: Slobodanka Moravčević (België).

Fragment 8: Lucia Bartošová (Tsjechië).

Fragment 9: Željko Rogina (Kroatië).

Fragment 10: Željko Rogina (Kroatië).

Fragment 11: Maria Filomena Manuel (Portugal).

Fragment 12: Petros Pizantias (Griekenland).

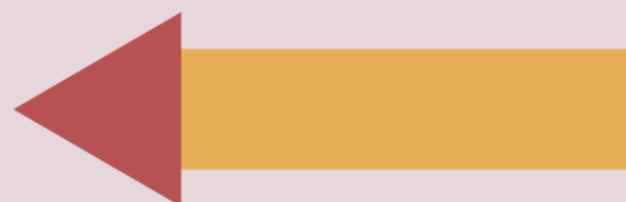
Stap 1: Welkom (1 min)

Afhankelijk van je groep kun je meteen beginnen met de vraag of de activiteit kort inleiden.

Stap 2: Reflectie (7 min)

Nodig leerlingen uit voor een kort individueel reflectiemoment door hen te vragen: Wat maakt je kwaad over de wereld van vandaag? Geef ze een paar minuten om na te denken en hun antwoorden voor te bereiden. Stel de groep gerust dat het verschillende dingen kunnen zijn, alles wat in hen opkomt waardoor ze zich boos voelen over de wereld, of het nu gaat om hun directe omgeving en/of meer mondiale kwesties (2 min).

Moedig leerlingen aan om hun antwoorden te delen en verzamel vervolgens samen de belangrijkste onderwerpen op een whiteboard (5 min).

Stap 3: Luisteren naar andere stemmen (22 min)

Vertel je leerlingen wat ze gaan zien: een selectie fragmenten van getuigen van de systemische veranderingen die in het recente verleden plaatsvonden in delen van Europa en daarbuiten. Vraag je leerlingen om geconcentreerd te blijven en alle woorden, ideeën, beelden, sensaties en indrukken die bij hen opkwamen tijdens het bekijken van elk fragment te noteren, voordat je de verhaallijn voor vraag 1 laat zien (10 minuten).

Open na de vertoning de gespreksronde en vraag je leerlingen: Welk fragment resoneert bij jou/triggert je het meest, en waarom (7 min)?

Kijk na de deelronde opnieuw op het whiteboard en vat samen en voeg in een andere kleur dingen toe die de getuigen van streek of opstandig maakten. Zo breng je woede in kaart (5 min).

Stap 4: Uitzoomen (15 min)

Om een beeld te krijgen van wat er zou kunnen gebeuren als deze woede of deze emoties niet worden aangepakt, nodig je leerlingen uit om naar de kaart van woede te kijken en te vragen: Wat zijn de gevolgen als er niets aan gedaan wordt? Voor jou, voor je gemeenschap, voor je samenleving? Leerlingen kunnen dingen bedenken die die nu al gebeuren en dingen die in de toekomst zouden kunnen gebeuren. Je kunt alles toevoegen. Als je bijvoorbeeld 'armoede' op de kaart van woede hebt staan, kunnen de gevolgen 'eenzaamheid en isolatie' of 'toenemende spanningen in de samenleving' zijn. Terwijl je naar de leerlingen luistert, maak je aantekeningen op een ander bord en maak je een **kaart van (mogelijke) gevolgen**. Zorg ervoor dat je leerlingen merken dat de kaart van woede en de kaart van gevolgen elkaar beïnvloeden en versterken. Bijvoorbeeld, 'racisme' kan zowel een oorzaak als een gevolg van woede zijn (10 min).

Als je samen nog een andere les hebt, kun je hier even pauzeren zodat je leerlingen hun gevoelens en indrukken kunnen verwerken tot jullie elkaar weer zien.

Als het de enige les is die je hebt voor de activiteit, ga dan verder met de volgende debrief om het af te ronden:

- Vat kort de belangrijkste leerpunten van de les samen. Herinner de leerlingen dat jullie vertrokken vanuit een gevoel van woede over systemische tekorten (die verschillende vormen/manifestaties kunnen hebben) en dat jullie de gevolgen daarvan hebben benoemd.
- Vraag je leerlingen nu:
 - 1) Wat is er nodig om met deze gevolgen om te gaan (degenen die de samenleving de samenleving niet dienen)? Vraag elke leerling om in één woord te antwoorden en vervolgens naar een andere leerling toe te lopen om aan te geven wie de volgende is.
 - OF 2) Om markeerstiften te pakken en een rode stip te zetten naast de consequentie die hen het meest raakt en een groene naast de consequentie waarvan ze denken dat ze die kunnen tegengaan/uitdagen (5 min).

Optioneel: Activiteit 4

Herinner je leerlingen eraan waar je de vorige keer mee bent geëindigd en introduceer opnieuw de kaart van woede en de kaart van gevolgen.

Benodigdheden: Fragmenten en korte biografieën van de getuigen.

Stap 5: Je woede vertalen [1]

(40 min) – groepswork en presentatie

Vraag de leerlingen voor deze activiteit om te kiezen bij welk fragment ze willen beginnen. (Ze kunnen ook een fragment kiezen dat niet gekozen is in het eerste deel van de activiteit). Vraag de leerlingen vervolgens om zich aan te sluiten bij hun medeleerlingen die hetzelfde fragment hebben gekozen en duo's en/of groepjes te vormen. Als de groepjes klaar zijn, leg dan de opdracht uit: op basis van het gekozen fragment bespreken de leerlingen eerst onder elkaar wat dit fragment precies oproept, waar ze boos over zijn en wat ze zouden benadrukken. Vervolgens ontwerpen/ontwikkelen/voeren ze samen een kleine daad van moed uit die hun gedeelde woede uitbeeldt. Ze worden uitgenodigd om het woord te nemen en iets te doen. Die daad vormt hun uitdrukking van het probleem dat hen bewoog. Leg uit dat hun daad van moed elke vorm kan aannemen die ze willen: een micro-actie, een verklaring, een gebaar, een gebeurtenis, een *performance*. Leerlingen zouden bijvoorbeeld een citaat op onopvallende plekken in de schoolruimte kunnen verspreiden of de rest van de klas uitnodigen om een stille figuur van 'racisme' te maken van hun lichaam. Wees voorzichtig en pas je aan de behoeften van de groep aan: als je leerlingen de instructie gemakkelijk begrijpen, gebruik dan niet (te veel) voorbeelden om hun creativiteit niet in gevaar te brengen. Als je ziet dat de groep zich niet zelfverzekerd voelt over de taak, geef dan wat voorbeelden om ze aan te moedigen buiten de gebaande paden te denken. Bied extra materiaal aan ter ondersteuning van hun werk (biografieën van de getuigen, historische contextfiches) en enkele hints om het proces mee te beginnen, zoals hieronder beschreven.

Trucs om te beginnen:

Houd bij het voorbereiden van je moedige daad rekening met de volgende vragen. Je kunt ze op het bord schrijven of kleine kaartjes uitprinten en verspreiden onder groepen/duo's.

1. Wat willen we zeggen?
2. Waar willen we het zeggen?
3. Hoe willen we het zeggen? ('hoe' integreert 'wat' en 'waar')

[1] Deze activiteit is gebaseerd op het werk van: Guimarães (S.) & Reis (R.), Take the floor. Performing with non-fictional material: Portuguese voices and words in the transition from dictatorship to democracy.

Terwijl de duo's/kleine groepjes aan het werk zijn, blijf je rondlopen en bied je indien nodig ondersteuning. Belangrijk: het is niet de bedoeling dat ze oplossingen zoeken voor serieuze sociale problemen die net benoemd zijn, maar een manier vinden om te verbeelden/ uiten wat hen het meest heeft geraakt. Het belangrijkste is dat leerlingen zich gesterkt voelen om voor hun mening uit te komen en een moedige daad te bedenken die verder kan gaan dan de traditionele activiteiten die ze op school gewend zijn (30 min).

Zorg ervoor dat je tijd hebt voor elk groepje om hun moedige daad uit te voeren of te presenteren (10 min).

Stap 6: Nabespreking (5 min)

Nodig de leerlingen uit om in een kring te gaan zitten en kies een vraag die het meest geschikt zou zijn voor de groep om kort na te denken over de ervaring. Zorg ervoor dat elke leerling die iets wil delen deze mogelijkheid heeft. Stel een vraag en moedig je leerlingen aan om te antwoorden. Hier zijn enkele voorbeelden:

- Wat was voor jou de grootste uitdaging bij het uitvoeren/plannen van je moedige daad?
- Wat heeft het uitvoeren/bekijken van de moedige daden van vandaag je gebracht?
- Als je één gedachte/indruk/gevoel zou mogen meenemen die bij je opkwam tijdens activiteit van vandaag - wat zou dat zijn?

In de nabespreking kun je ook bespreken waarom bepaalde fragmenten niet zijn gekozen.

Suggestie voor een langer project: Wat is de geschiedenis van je woede?

Als je geïnspireerd bent door de vragen en de activiteiten en je de mogelijkheid hebt om er langer aan te werken, zou je je leerlingen kunnen betrekken bij historisch onderzoek naar de oorzaak van hun woede. Denk eraan dat dit geen introspectieve activiteit is. Het moet worden voorbereid en gepresenteerd als een onderzoeksproject waarbij je leerlingen uitnodigt om de kwestie die hen vandaag boos maakt te onderzoeken vanuit een historisch perspectief.

1. Lokaliseer je woede in tijd en ruimte: Vraag je leerlingen om een lijst te maken van momenten of episodes in de geschiedenis te identificeren/noemen waarin mensen werden geraakt door een soortgelijke kwestie als degene die jou boos maakt.
2. Korte historische verkenning: Nodig je leerlingen uit om één moment of periode te kiezen waar ze meer over willen weten. Nadat je de moment(en) die ze willen onderzoeken hebt geïdentificeerd, stel je voor om de volgende vragen te gebruiken om deze historisch verkenning te beginnen: Wat weet ik al over dit specifieke moment in de tijd? Wat wil ik weten? Wat heb ik geleerd (bijv. als een leerling in opstand komt door armoede, zou hij/zij/hen een periode in de geschiedenis kunnen onderzoeken die deze woede weerspiegelt, toen het mensen bewoog om iets te doen, bijvoorbeeld de Franse revolutie).

Bijlage 4: Korte biografieën van de getuigen voor Activiteit 3

Lisbeth Ruiz Sanchez

Lisbeth Ruiz Sanchez (35) is geboren en getogen in Cuba. Als kind maakte ze deel uit van de Pioneros de la Batalla de Ideas, een protestbeweging die Fidel Castro in 1999 organiseerde voor de terugkeer van Elián González. Ze heeft een Master in Communicatie van de Universiteit van Havana. In Cuba werkte ze sinds haar 10e voor de nationale radio en televisie. Ze vestigde zich in 2015 in België nadat ze Cuba voor het eerst verliet voor een wereldreis met Up with People, een Amerikaanse non-profitorganisatie. Ze woont in Antwerpen met haar 3 kinderen en werkt als digital marketeer.

Slobodanka Moravčević

Slobodanka Moravčević (47) is Servische en Belgische. Ze groeide op in het deel van voormalig Joegoslavië dat later de Republiek Servië werd. Slobodanka verbleef in Belgrado tijdens de Joegoslavische oorlogen. Als student was ze actief lid van OTPOR, een geweldloze protestbeweging tegen de door Milošević gecontroleerde Servische autoriteiten. Na een tijdje in Mexico te hebben gewoond, ontmoette ze in 2014 haar huidige Belgische man en emigreerde ze naar België. Slobodanka werkt momenteel als docent Servo-Kroatisch aan de Universiteit van Gent. Ze is een orthodox christen.

Lucia Bartošová

Lucia Bartošová (50) is geboren in Bratislava, destijds Tsjecho-Slowakije. Ze was actief betrokken bij de studentenprotesten in de herfst van 1989. Ze was getuige van onderhandelingen tussen studenten en de directie over regels in haar middelbare school tijdens de Fluwelen Revolutie. Ze studeerde Farmacie aan de Universiteit van Bratislava in de vroege jaren 90. Haar eerste ervaring met het Westen was toen ze in 1993 als au-pair in Aurich bij Stuttgart werkte. Ze besloot in 1999 naar Tsjechië te verhuizen.

Petros Pizanias

Petros Pizanias (77), emeritus hoogleraar aan de Ionische Universiteit, werd in 1947 geboren in Athene, Griekenland, in de buurt van Gargaretta. Tijdens de dictatuur voerde hij enkele verzetsdaden uit. Om adem te kunnen halen vluchtte hij op twintigjarige leeftijd naar Frankrijk. In Parijs werd hij lid van verzetsgroepen tegen de Griekse dictatuur. Hij studeerde Sociologie en Geschiedenis. Toen hij terugkeerde naar Griekenland was hij een zeer actief lid van een linkse politieke partij. Tegenwoordig schrijft hij artikelen over de huidige politieke situatie en de kwaliteit van de democratie.

Andrés Ruiz Grima

Andrés Ruiz Grima uit Spanje (73) is met pensioen en werkt af en toe als zeiler. Hij zat in de gevangenis toen hij 20 was voor zijn activisme tegen het Franco-regime en is ook betrokken geweest bij Yayoflautas (Opa's en Oma's organisatie) binnen de 15 mei- beweging van de Indignados (2011) en de Catalaanse onafhankelijkheidsbeweging (2017). Hij staat dicht bij anarchistische ideeën, stemt niet en is voor participerende democratie.

Željko Rogina

Željko Rogina (65) groeide op in Oost-Slavonië, Kroatië, waar hij nog steeds woont. Hij is een gepensioneerd leraar filosofie, ethiek en logica. Hij werd als middelbare scholier toegelaten tot de Unie van Communisten, maar teleurgesteld door de conflicten binnen de partijleiding, en de nationale retoriek, nam hij in 1990 ontslag en besloot niet meer betrokken te zijn bij de politiek. Tijdens de veranderingen in Kroatië ging hij als vrijwilliger bij het leger en diende

tot juni 1992. Toen zijn eenheid werd uitgezonden naar de slagvelden in Bosnië en Herzegovina, besloot hij terug te keren en zijn werk op school weer op te pakken.

Juozas Malickas

Juozas Malickas (52) is een Litouwse geschiedenisleraar. Hij gebruikt zijn levensverhaal om een brug te slaan tussen het verleden en het heden van Litouwen. Hij groeide op in Litouwen, emigreerde 20 jaar naar de VS voordat hij in 2020 terugkeerde naar Litouwen. Juozas biedt een perspectief op het Litouwen uit de Sovjet-Unie en het Litouwen van na de onafhankelijkheid, waarbij hij ook de overgang van een beperkte, kleine stad naar het dynamische Vilnius van vandaag belicht.

Amir Mohammadi

Amir Mohammadi (39) kwam in 2016 als vluchteling uit Iran naar Nederland. Hij kreeg geen verblijfsvergunning, maar kon ook niet terug en leefde daarom 6 jaar in de schaduw als ongedocumenteerde. Uiteindelijk kreeg hij wel een verblijfsvergunning. Amir weet als geen ander hoe het is om geen rechten te hebben.

Jeangu Macrooy

Jeangu Macrooy (30) is zanger en liedjesschrijver. Toen hij op 20-jarige leeftijd naar Nederland kwam op zoek naar meer vrijheid, werd hij getroffen door het verschil in welvaart vergeleken met zijn thuisland Suriname, en het gebrek aan bewustzijn dat dit voortkomt uit het Nederlandse koloniale verleden. Hij was geschokt toen hij ontdekte dat Ketikoti, de viering van de afschaffing van de slavernij, slechts door een kleine groep mensen werd gevierd. Hij vertegenwoordigde Nederland op het Eurovisiesongfestival met een protestlied over slavernij, deels gezongen in het Sranantongo, dat gemengde reacties opriep.

Maria Filomena Manuel

Maria Filomena Manuel (62) is geboren in Angola en migreerde in 1976 (twee jaar na de democratische revolutie) naar Portugal. Ze was getuige van de belangrijke veranderingen in het Portugese democratische regime. Ze richtte een collectief op waar ze haar restaurant heeft. 'Filó' is een ontmoetingsplaats voor migranten uit Afrikaanse landen, studenten en mensen met een laag inkomen. De vereniging Filó

COCHILÓ is een veilige plek waar migranten, met of zonder papieren, uit Angola, Mozambique of Kaapverdië samenkomen om te ontspannen, te discussiëren en te eten.

Milice Ribeiro Dos Santos

Milice Ribeiro Dos Santos (79) is een gepensioneerd psycholoog en gezinstherapeut uit Portugal. Afkomstig uit een familie die tegen de dictatuur was, ging ze in 1964 in ballingschap in Parijs, Frankrijk, met haar vriend, die ontsnapte aan de militaire dienstplicht voor de Portugese oorlog in de Afrikaanse koloniën. Ze keerde terug naar Portugal in 1975, een jaar na de democratische revolutie. Ze vocht voor de rechten van geïnstitutionaliseerde jongeren en voor de rechten van vrouwen op het gebied van seksuele gezondheid in een land in overgang van de conservatieve katholieke context van de dictatuur.

Bijlage 5: Tekstfragmenten voor Activiteit 3

Lisbeth Ruiz Sanchez
(België)

We voelden altijd: terwijl Fidel Castro er is, dan gaat alles goed. Hij gaat ons redden. Dat gaat niet anders. Maar wat wanneer Fidel Castro er niet meer is? Hij is een mens hé. Hij moet sterven op een bepaald moment. En ik denk dat wij voor een lange tijd die realiteit hebben genegeerd. Fidel Castro gaat voor het hele leven daar zijn. En hij gaat alles willen oplossen, want hij is een hele slimme mens. En hij maakt fouten soms. Maar hij kan alles corrigeren en hij kan alles goed maken. En op een bepaald moment was hij er niet meer. En dan begon de improvisatie. En dan verloren de mensen het geloof dat alles goed ging zijn. Dat hebben we niet meer in Cuba. Voor mij was het heel zwaar, de laatste keer dat ik daar was, vorig jaar. Ik heb verteld over de positieve vibe van de Cubanen, die altijd vrolijk zijn. Dat heb ik niet meer gezien de laatste keer in Cuba, voor de eerste keer in zoveel jaren. En we hebben nog moeilijkere momenten gehad in Cuba. In de jaren 90, zou ik zeggen, was het nog moeilijker dan nu. Maar we hadden Fidel Castro. We hadden hoop. En dat hebben de Cubanen nu verloren. Ze hebben geen hoop meer. En je kunt niet leven zonder hoop, zonder vooruit te kunnen kijken. En ze kunnen niet meer vooruit kijken. Het is gewoon te moeilijk. En omdat het zo is nu, voel ik dat de mensen gewoon zeggen: we gaan op straat, we gaan protesteren. Er moet iets veranderen nu! En ja, ik zie het komen.

Milice Ribeiro Dos Santos
(Portugal)

Nou... Ik denk dat mijn zorgen eerder sociaal dan persoonlijk zijn. Te bedenken dat we in een samenleving leven die compleet anders zou kunnen zijn...en dat er geen wetten gemaakt worden om dat te veranderen. Dat is schandalig. Waarom hebben we geen betere wetten? Hoe kan het dat...er zo'n kloof bestaat tussen armoedige salarissen en grote rijkdommen? En de kloof wordt steeds groter in Portugal. Je hoeft alleen maar te kijken naar de duurste auto's in Portugal te kijken en hoeveel we er hier hebben. En na covid, zijn de winsten van de banken gestegen. Hoe komt het dat er geen...wetten zijn die dit voorkomen? En hoe kan het dat een socialistische partij, met een meerderheid in het parlement niet in staat is om deze wetten erdoor te krijgen? En het niet doet? We moeten vechten om ons land te veranderen, zodat het iedereen een beter leven geeft. Ik bedoel meer geluk voor iedereen en minder sociale ongelijkheid. Niet dat ik denk dat mensen gestopt zijn, er worden relevante gevechten gevoerd. Ik denk dat democratie ook wordt gevormd door cultuur. Cultuur is erg belangrijk, zowel artistieke cultuur als de algemene kennis van het land, en daar moet worden gekeken naar wat instellingen en (sociale) media doen... zodat we een hernieuwde cultuur van politieke nieuwsgierigheid en betrokkenheid kunnen bevorderen.

Juozas Malickas (Litouwen)

Ik heb lange tijd in de VS gewoond. Ik heb nooit geaccepteerd dat dakloos zijn normaal is. Het beangstigde me altijd om daklozen te zien, om mensen zonder gezondheidszorg te zien, of mensen die hun huis verliezen omdat ze ziek worden. Ik kan dat in Amerika niet rechtvaardigen. Het is gewoon niet juist. Zoals ik het begrijp, moet er iets vreselijk mis zijn gegaan als iemand op straat belandt. Sommigen zeggen dat iemand op straat leeft omdat die daarvoor heeft gekozen, dat het een bewuste beslissing was. Maar als iemand er bewust voor kiest om op straat te leven, dan is er iets mis met hun geestelijke gezondheid.

	Ze zijn psychologisch niet in orde. Ze hebben hulp nodig. Ik heb zelf gewerkt met mensen die van geboorte af aan psychisch ziek zijn. En laten we naar de natuur kijken—zelfs het kleinste dier zoekt onderdak, het gaat niet zomaar op straat zitten en blijft daar. Onze onwil om te helpen, waarbij we het goedpraten door te zeggen dat ze zelf voor dit leven hebben gekozen, betekent eigenlijk gewoon dat we niet willen helpen. Zelfs toen ik dit in de VS zag, heb ik het nooit...Het voelde als een messteek in mijn hart, ik zag het probleem altijd. Het was niet alsof ik gewoon voorbij liep en het niet zag.
--	--

Amir Mohammadi (Nederland)	Ik ben teleurgesteld in Nederland omdat zoveel mensen zonder papieren op straat leven. Ja, 100% teleurgesteld. Maar ik ben nog meer teleurgesteld in de politiek, in sommige politieke partijen. Ze kunnen de ellende van deze mensen in Nederland zien. Mensen slapen al onder bruggen. 30.000 in Amsterdam, hetzelfde aantal in Rotterdam. In de rest van Nederland weet ik niet hoeveel ongedocumenteerden er zijn. Ze komen meestal naar deze twee steden om wat hulp te krijgen. Hoe kun je als politieke partij roepen: "Ik steun vluchtelingen," terwijl je ze op straat laat leven en ondertussen de grenzen openzet voor nieuwe mensen? Dat heeft me nog meer teleurgesteld. Ik zei: we hebben al een enorm probleem met mensen in Nederland die lijden en jullie negeren hen gewoon, sluiten hen uit van sociale voorzieningen en blijven maar roepen: "Oh, we moeten de grenzen openhouden en meer mensen binnenlaten," terwijl die mensen vervolgens worden afgewezen en óók ongedocumenteerd raken. Dat was een enorme misleiding door politieke partijen in 2021. Ik ben blij dat de regering is gevallen.
---------------------------------------	---

Jeangu Macrooy (Nederland)

Dat ik dat niet rechtvaardig vind, omdat mijn voorouders hebben gewerkt. Op de plantages hebben gebloed omdat ze zijn mishandeld. Dat uit die grond gewassen zijn gegroeid. Die heel veel rijkdom hebben gebracht. En ik zing ook in het tweede gedeelte dan over dat ik hier ben en dat ik rondloop. Dat goud is een metafoor voor de welvaart en de ontwikkeling. Ik werd in Nederland ook geconfronteerd met hoe rijk Nederland is en hoe welvarend Nederland is en hoe goed dingen hier zijn geregeld. En wetende dat een groot deel van die rijkdom komt door kolonialisme, door slavenhandel, door plantages in Suriname. Ja, dat was erg confronterend. Ook als ik denk aan...Nou ja, de band tussen Suriname en Nederland. Op papier zijn Surinamers eigenlijk nu vreemdelingen. En worden ook zo behandeld als je kijkt naar het visumbeleid, bijvoorbeeld.

Andrés Ruiz Grima (Spanje)

De staat legitimeert zich door middel van stemmen. De staat, de democratische staat, legitimeert zich door verkiezingen om de zoveel jaar. Maar als je dan het beleid in vraag wil stellen omdat het niets te maken heeft met wat ze beloofden om je stem te winnen en je de straat op gaat om te demonstreren... dan valt de politie je aan en word jij gecriminaliseerd. Niet degenen die de bijeenkomst of de demonstratie uitgelokt hebben door de wetten niet na te leven. Om nog maar te zwijgen van wat er gebeurt met de werkloosheid, huisvesting, gezondheidszorg. Ze stelen alles van ons...in een democratie! Een kameraad... ik herinner me dat iemand eens zei: "Alles wat ze zeiden dat het communisme zou doen, doet het kapitalisme en jullie doen niets. "Wat ik zou zeggen tegen de mensen is "Maar wat heb je eigenlijk echt, behalve een lening, wat heb je?"

Slobodanka Moravčević
(België)

Dat mijn rechten, mijn mensenrechten, niet voldoende werden gerespecteerd en dat ik voelde dat ik iets moest doen, dat was in november 1996, toen Milošević, de verkiezingen heeft, ze zeggen 'gestolen', maar misschien heeft hij gewoon de cijfers een beetje aangepast. En dat was gewoon: "Allez, dat is niet juist. Dat kan niet." We hadden die soort... oké, je had tv, je had alle media, je had alle mogelijkheden om zoveel stemmen te krijgen. En toch hebben de mensen 'nee' tegen jou gezegd. En nu? We moeten iets doen. Ik was toen 18 jaar oud. Ik startte met de universiteit op 18, 19. Ik herinner me de eerste keer dat ik dit hoorde. Ook andere mensen hoorden dit. We wilden spontaan naar buiten gaan om te zeggen dat het echt niet goed was. Ik herinner me, ik had een les van Oude Slavische Talen, dat was november, het academisch jaar in Servië start ergens op het einde van oktober. Dat was dus misschien de eerste of tweede week van mijn studie als eerstejaarsstudent. Ik ging gewoon naar buiten en de professor kwam. Hij vroeg me: "Mevrouw waar ga je heen"? Ik dacht dat dit normaal was in de academische wereld, voor mensen die zo..."Ja, ik ga naar het protest." Tegen wie? "Tegen Milošević." Hij heeft zo gedaan. Deze man was een lid van Milošević partij en hij heeft me gevraagd: "Wat is jouw naam?" Ik zei het tegen hem en hij zei: "Ik zal dat onthouden." Ja, dat was echt. En hij heeft dat gedaan. Ik had zoveel moeite om voor mijn examen te slagen. Ik ging daarheen en ik was één van de 18 mensen die er waren. Velen van hen, de meeste, werden later leiders van de studentenbeweging en werden politici, zoals Ceda Jovanović en anderen. Voor mij was het als Calimero die zegt: "Dit is echt niet correct." Ik moet zeggen: "Dat is niet correct." En sinds die dag was ik altijd op straat. En mijn broer ook. Hij studeerde geneeskunde. Hij was ook hoofd van zijn faculteits[studenten]beweging. Dan kwam mijn papa en hij was ook bij OTPOR. Ja, we waren als familie gewoon zo bezig met protesten tegen ondemocratie, tegen Milošević, tegen de oorlog, tegen al die dingen. En daarvoor moesten we veel betalen.

	Niet alleen ik met mijn examen. Dat was waarschijnlijk niet zo belangrijk. Maar mijn broer kon nooit specialiseren. En dat is natuurlijk belangrijk. En hij was één van de beste studenten. Echt één van de eerste tien studenten met de punten en zo. En hij wilde chirurgie doen. Maar hij kon geen specialisatie doen. Hij kon ook niet in Belgrado blijven. Mijn papa kon niet meer werken. Er was een soort maffia die kwam. We hebben zoveel... geld en allerlei dingen verloren, door een mening te hebben. Maar oké, dat was ons idee, dat dat echt juist is.
--	--

Lucia Bartošová (Tsjechië)	Nou, gewoon vanuit mijn perspectief...Ik zie het zo: het waren precies de gewone mensen die boos werden, ze hadden er genoeg van en besloten verandering te brengen. Mensen waren woedend omdat studenten in elkaar werden geslagen en ze vatten het persoonlijk op, alsof hun eigen kinderen werden mishandeld. En uiteindelijk gaven ze er wél om. Ze gingen de straat op in deze koude dagen en zeiden simpelweg: dit kan zo niet..
----------------------------	---

Željko Rogina (Kroatië)	Een systeem geïnspireerd op Scandinavië, met een sterke verzorgingsstaat en een progressief belastingstelsel waarin de rijksten het meeste bijdragen aan sociale voorzieningen. Dat hebben we niet gekregen. Ik geloofde ook dat we een rechtsstaat zouden hebben. Tot op de dag van vandaag hebben we nog steeds geen staat die echt door de wet wordt geregeerd, en daar praten we nu niet eens over. Uit talloze voorbeelden blijkt dat als een arme drommel een ruit inslaat en vijf pakjes sigaretten steelt, hij snel in de gevangenis belandt. Maar als een zakenman of minister miljoenen euro's steelt, dan zal hij natuurlijk niet alleen niet in de gevangenis belanden,... maar misschien tijdelijk uit de politiek worden verbannen, terwijl hij nog steeds een gerespecteerd burger blijft en gewoon een privébedrijf opent.
-------------------------	---

Željko Rogina (Kroatië)

Aan de andere kant erger ik me aan degenen die zeggen dat het een duister tijdperk was. Een tijd van compleet totalitarisme en dictatuur. We zouden allemaal een tijdlang in een kamp hebben gezeten. Interessant genoeg zijn degenen die in dat 'kamp' of in die 'communistische duisternis' leefden... degenen die hun opleiding hebben afgerond, in dat systeem op kosten van de samenleving hebben gestudeerd, en bijna gratis in staatswoningen hebben gewoond. Velen kregen studiebeurzen, daarna een baan, en de meesten kregen een sociale woning, die ze niet hoefden te kopen, maar waarin ze op kosten van de samenleving konden wonen. Misschien om die economische gelijkheid of ongelijkheid te illustreren, en hoe situaties destijds werden aangepakt en mensen werden aangenomen, had ik een naaste verwant die een alcoholist was...en toch werkte hij bij een bouwbedrijf als bestuurder van een graafmachine en bulldozer – een behoorlijk verantwoordelijke baan. Dan kwam hij dronken opdagen, en vervolgens was hij 5-6 dagen afwezig van het werk. Zijn bazen wisten niet wat ze met hem aan moesten – soms kwam hij opdagen, soms niet. Natuurlijk zou hij in de huidige markteconomie meteen ontslagen worden, en terecht. Maar toen kwam het arbeidersbestuur samen met de directeur en probeerden collega's hem te overtuigen om hulp te zoeken. Dan werd hij voor een maand of twee naar de psychiatrische kliniek in Vrapče gestuurd. Daarna ging het een jaar goed, en begon het hele proces opnieuw. Ze wisten niet wat ze met hem aan moesten, dus hielden ze hem gewoon in dienst. Natuurlijk leidde dat tot een lage productiviteit, maar hij had thuis twee kinderen en een vrouw – hoe konden ze hem plotseling tot een sociaal geval maken? Met andere woorden, in dat systeem was een werknemer geen handelswaar. Niet zoals nu, waar arbeid slechts een product is dat kan worden gebruikt en weggegooid wanneer het niet meer nodig is.

Maria Filomena Manuel
(Portugal)

Omdat geld regeert. Het is de leugen die heerst. Niet de realiteit van een persoon die zich moet vermommen om indruk te maken. Is dat vrijheid? Mensen moeten zich vermommen om indruk te maken...en zich in de wereld te begeven. Tegenwoordig mag je niet meer "preto" of zwart zeggen. Je kunt niet meer...Je kan niet meer zeggen dat iemand gay is, of een "fufa". Wat dan ook. En dus zijn er "dekmantels" bedacht die als camouflage dienen en mensen leven onder die "dekmantels". En je kunt niet zien of iemand oprecht is tegenover iemand anders of niet, net als met geld. Geld is geld. Het produceert oneerlijkheid. En mensen doen ook mee aan die klucht. Het is niet alsof... ik naar iemand kan kijken en weten of hij eerlijk tegen me is. Nee. Dat zijn ze niet. Ze zijn oneerlijk. Ze kijken naar me...Ik krijg die "goedemorgen!" niet met een glimlach. Alleen een "goedemorgen" omdat ze me moeten begroeten, van deze vrouw mogen ze niet zeggen dat ze 'zwart' is of iets anders. Diep van binnen, als ze verklaren dat "er rechten zijn voor deze mensen!", "dit moet gebeuren", helpt dat om vele dingen te camoufleren en gaan we door met leven in een schijnvertoning.

Petros Pizanias
(Griekenland)

Tegen de jongeren van nu, wat ik als eerste zou zeggen is: word kwaad, ga de straat op en maak lawaai als het nodig is. Jullie zijn de grootste slachtoffers...van de bezuinigingsmaatregelen in een samenleving die snel verouderd, en jullie zullen de prijs betalen, ofwel met een aanzienlijke verslechtering van jullie leven, ofwel door gedwongen te worden... om te emigreren naar ergens anders om gewoon als mensen te kunnen leven, niets meer. Dus, word kwaad, word opnieuw kwaad en ga de straat op. Alleen zo valt er iets te bereiken. Het bewijs is mijn eigen verleden, dat het verleden is van de hele Griekse samenleving. De democratie werd hersteld met de val van de Junta...niet omdat Karamalis of Papandreou kwamen, maar omdat miljoenen Grieken de straat op gingen. Dat is hoe het vandaag zou moeten zijn.

Durf jij je leraren uit te dagen?

Leeractiviteit

[Leeractiviteit: Getuigenissen vergelijken](#)

Bijlagen

[Bijlage 1: Korte biografieën van de getuigen](#)

[Bijlage 2: Tekstfragmenten](#)

[Bijlage 3: Werkblad voor leerlingen](#)

Links

[Fragmenten](#)

[Verhaallijn voor 'Durf jij je leraren je leraren uit te dagen?'](#)

Leeractiviteit

Getuigenissen vergelijken

Bohumil Melichar en Václav Sixta

De volgende activiteit is gebaseerd op een vergelijking tussen twee getuigenissen van ooggetuigen van de socialistische onderwijspraktijk op een gewone school in Sejny in Polen en anderzijds de Fluwelen Revolutie op een middelbare school in Bratislava (Tsjecho-Slowakije). Leerlingen analyseren beide bronnen en ontdekken door dit werk, met behulp van een onderzoeksmethode, in hoeverre leerlingen van hun leeftijd de democratie konden ervaren in een dictatuur en in hoeverre hun macht om invloed uit te oefenen op de activiteiten van de school veranderde tijdens de revolutie. In een afsluitende discussie beoordelen ze samen in hoeverre de school als instituut democratisch kan functioneren door een vergelijking van hun eigen dagelijkse ervaringen met de situatie van leerlingen voor en tijdens de revolutie.

Leeractiviteit: Getuigenissen vergelijken

Leeftijdsgroep: 14 - 17 jaar

Duur: 45-60 minuten

Benodigdheden: Whiteboard, werkblad voor leerlingen ([Bijlage 3](#)), projector, smartapparaten van de school of smartphones van de leerlingen, [fragmenten](#), [verhaallijn](#), tekstfragmenten ([Bijlage 2](#)) en korte biografieën van de getuigen ([Bijlage 1](#)).

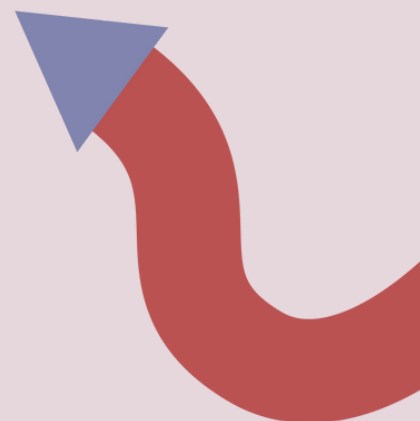
Fragmenten:

[Fragment 1: Krzysztof Tur \(Polen\).](#)

[Fragment 2: Krzysztof Tur \(Polen\).](#)

[Fragment 3: Lucia Bartošová \(Tsjechië\).](#)

[Fragment 4: Lucia Bartošová \(Tsjechië\).](#)

Leerdoelen:

Tijdens deze activiteit zullen studenten:

- In staat zijn om het mechanisme van ideologische instrumentalisering van onderwijs tijdens de socialistische dictatuur en de mogelijkheden voor leerlingen om het onderwijs te beïnvloeden te beschrijven.
- Ontdekken hoe directe democratie plaatsvond in scholen tijdens de revolutie.
- Hun historisch bewustzijn cultiveren en hun competentie versterken om historische veranderingen waar te nemen door de analyse en interpretatie van getuigenissen.
- Nadenken over de mate van democratische participatie in de schoolomgeving en hun vermogen tot actief burgerschap versterken.
- Hun vaardigheden om complexe ideeën uit te drukken in discussies met medeleerlingen, te verbeteren.

Stap 1: Brainstormen (5 min)

- Welke situaties of gedrag stel je je voor bij de zin 'een leraar uitdagen?'
- Kun je je een film of ander werk herinneren waarin het conflict tussen studenten en leerkrachten behandeld wordt?

Hoe je het werk kunt organiseren

Open de activiteit met een vraag voor alle leerlingen: *Durf jij je leraren uit te dagen?* Leerlingen delen verschillende ervaringen en jij noteert de belangrijkste punten op het bord. Het doel is om te zien wat de leerlingen eigenlijk bedoelen met 'een leraar uitdagen.' Popcultuur en haar beelden van conflicten tussen leraar en leerling kunnen ook helpen. Als er iets meer tijd aan de activiteit kan worden besteed, kan de brainstormsessie worden uitgebreid door de verhaallijn voor vraag 2 te laten zien dat de schoolervaringen laten zien van verschillende getuigen die de overgang tussen dictatuur en democratie hebben meegemaakt.

Stap 2: Analyseer en bespreek bron 1 (15 min)

Bekijk de fragmenten van Krzysztof Tur, lees de informatie over onderwijs tijdens het socialisme en de korte biografie van de getuige en beantwoord dan de volgende vragen:

- Hoe beoordeelt de getuige het socialistische onderwijs? Zou een ontevreden leerling zich volgens jou verzet kunnen hebben tegen het beschreven onderwijs?
- Heeft de school de getuige geholpen te begrijpen hoe de wereld om hem heen werkte? Wat versta jij onder 'indoctrinatie'?
- Welke rol speelden de leraren in het onderwijsproces? Wat denk je dat het betekent dat het onderwijs gecontroleerd werd door de Communistische Partij?

Contextuele informatie

Het onderwijs van de socialistische landen die politiek verbonden waren met de dominante Sovjet-Unie werd bewust in dienst gesteld van de heersende communistische partijen. Het curriculum was ontworpen om naast academische competentie en kennis, de Marxistisch-Leninistische ideologie te onderwijzen. Een verplicht onderdeel op alle onderwijsniveaus was het leren van de Russische taal, samen met de geografie en cultuur van de Sovjet-Unie, wat bedoeld was om de binding van de Poolse of Tsjechoslowaakse samenleving met de USSR te versterken. Politieke onderwerpen werden als zeer gevoelig beschouwd in het onderwijs. Ze ter discussie stellen of het bespreken van de waarde van dergelijke onderwerpen tussen leraren en leerlingen was in principe ondenkbaar.

Hoe je het werk kunt organiseren

Leerlingen kunnen de bronnen analyseren en de vragen individueel of in kleine groepjes beantwoorden. Bekijk het fragment met de hele klas en geef de leerlingen dan de tijd om zelfstandig te werken. Misschien moeten ze terugkomen op een bepaald fragment. We raden aan mobiele apparaten van de school uit te delen of leerlingen hun eigen smartphone te laten gebruiken. Geef de leerlingen ook het tekstfragment, een korte samenvatting van de historische situatie en een biografie van de getuige. Vraag de leerlingen aan het

eind van deze stap om hun antwoorden te delen. Modereer eventuele discussies en schrijf de belangrijkste bevindingen van de brainstorm op het whiteboard.

Stap 3: Analyseer en bespreek bron 2 (15 min)

Bekijk de fragmenten van Lucia Bartošová, lees de informatie over onderwijs tijdens het socialisme en de korte biografie van de getuige en beantwoord dan de volgende vragen:

- Hoe veranderde de houding van leraren tegenover middelbare scholieren na de revolutie in november 1989?
- Welke nieuwe rechten kregen leerlingen in de herfst van 1989?
- Hoe verliep het proces om meer democratie op school te bereiken?
- Hoe kwam die democratie tot uiting?

Achtergrondinformatie

In november 1989 was Lucia Bartošová een eerstejaarsstudente aan een gymnasium in Bratislava. Hoewel de rol die studenten speelden in de vroege fasen van de Fluwelen Revolutie vaak bekend is, worden de activiteiten van leerlingen op middelbare scholen overschaduwd. Toch waren deze jongeren, gewend aan een sterk hiërarchische en ondemocratische vorm van onderwijs, vaak in staat om het curriculum radicaal te veranderen tijdens studentenprotesten en de onpopulaire vakken die beïnvloed waren door de socialistische ideologie, af te schaffen.

Hoe je het werk kunt organiseren

Organiseer het werk op precies dezelfde manier als voor de analyse en interpretatie van bron 1. We houden ons bezig met dezelfde denkoefeningen waarbij we de twee bronnen kunnen vergelijken en vervolgens de verandering in de situatie van de leerlingen tijdens het socialisme en de revolutie kunnen beschrijven.

Stap 4: Reflectie (10 min)

Bespreek de volgende vragen:

1. Heb je een situatie meegemaakt die je doet denken aan de situaties in deze les?
2. Is het op jouw school aanvaardbaar om vrijuit te debatteren met een leerkracht?
3. In hoeverre verschilt de positie van leerlingen op jouw school van de aanpak die de getuige beschrijft?
4. In hoeverre verschilt de positie van leerlingen op jouw school van de rol die ze in het najaar van 1989 in Bratislava kregen?
5. Welk niveau van interne democratie zou elke school moeten hebben?
6. Is het goed dat het leerplan door leerlingen wordt beïnvloed door middel van stemmen?

Hoe je het werk kunt organiseren

De activiteit eindigt met een discussie op basis van een vergelijking tussen de situatie van de leerlingen van vandaag en die van de twee getuigen. Deze vergelijking stelt leerlingen in staat na te denken over de grenzen van democratie en de rol ervan in het dagelijks functioneren van hun school. Door de beperkte tijd van slechts tien minuten kun je waarschijnlijk niet alle zes de vragen beantwoorden en bespreken, dus kies er een paar uit. We raden aan om in ieder geval vraag 5 en 6 op te nemen om de leerlingen te betrekken bij een discussie over de mogelijkheid van democratisch onderwijs. Vraag de leerlingen of kleine groepjes om de door jou gekozen vragen te beantwoorden en geef ze wat tijd om eraan te werken. Leid daarna de discussie door leerlingen hun antwoorden voor de hele klas te laten presenteren. Wees niet bang om leerlingen op elkaar te laten reageren. Het is zeker de moeite waard om anderen uit te nodigen om de standpunten van hun klasgenoten te ondersteunen met extra argumenten of om ze te proberen te weerleggen als ze er anders over denken. Schrijf sterke uitspraken op het bord en sluit de discussie af met een samenvatting van de resultaten van het debat. Idealiter ontstaat er een verscheidenheid aan meningen over de mate waarin leerlingen het onderwijs op school kunnen beïnvloeden en waar precies de grenzen liggen tussen dictatuur en democratie op dit specifieke punt.

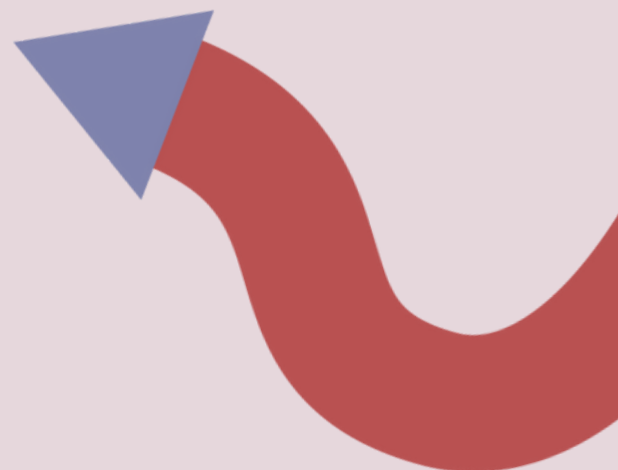
Bijlage 1: Korte biografieën van de getuigen

Krzysztof Tur

Krzysztof Tur (57) is een Poolse leraar en activist, en lid van de lokale overheid. Geboren in Sejny, aan de Pools-Litouwse grens, vertrok hij om te studeren in Poznań. Op de golf van veranderingen keerde hij terug naar zijn geboorteplaats en begon hij met kleinschalig educatief werk in de diverse lokale gemeenschap. Als leraar en schooldirecteur heeft hij de eerste generaties jongeren opgevoed die opgroeiden in het nieuwe systeem, en hij doet dit nog steeds tot op de dag van vandaag.

Lucia Bartošová

Lucia Bartošová (50) is geboren in Bratislava, destijds Tsjecho-Slowakije. Ze was actief betrokken bij de studentenprotesten in de herfst van 1989. Ze was getuige van onderhandelingen tussen studenten en de directie over regels in haar middelbare school tijdens de Fluwelen Revolutie. Ze studeerde Farmacie aan de Universiteit van Bratislava in de vroege jaren 90. Haar eerste ervaring met het Westen was toen ze in 1993 als au-pair in Aurich bij Stuttgart werkte. Ze besloot in 1999 naar Tsjechië te verhuizen.

Bijlage 2: Tekstfragmenten

Krzysztof Tur (Polen)

Je vroeg naar de wereld bij mijn geboorte en ik vergelijk die meteen met de kleurrijke wereld die ik kende uit die levendige, geografische tijdschriften, die de enige waren die voor mij beschikbaar waren. En daarin bestond de sociaal-politieke wereld lange tijd simpelweg niet. Er was letterlijk een IJzeren Gordijn, op elk vlak. Er was geen omgeving die ons, als kinderen toen, de ogen ervoor opende. En op school, zoals dat nu eenmaal op school ging, ja, daar was indoctrinatie—zo moet je het noemen—en het was intens, met academische vieringen, de herdenking van de Oktoberrevolutie, de 1 mei-parades, en een complete hersenspoeling voor kinderen. Natuurlijk deed ik ook mee. Ik was namelijk goed in voordrachten, maar ergens, onbewust, voelde je de stijfheid en de onechtheid ervan. Ik denk niet dat ik er mooie herinneringen aan over heb gehouden.

Krzysztof Tur (Polen)

Dit was het begin, waarin de school indoctrineerde en de werkelijkheid verdraaide. Ik herinner me dat in de vijfde klas Russisch verplicht werd. Er waren leraren, leraressen, die ook Russisch klinkende achternamen hadden. Ik weet niet of ze van Russische afkomst waren, maar het leek alsof alles op schoolniveau politiek gestuurd werd. Dat is althans wat ik denk. Ik zal hun namen voor mezelf houden, want natuurlijk herinner ik me ze, maar ik respecteer mijn oude leraren. Die Russische dames hebben mij persoonlijk niets misdaan. Dankzij hen begrijp ik vandaag de dag nog steeds enigszins Russisch, maar helaas was het wel een van de instrumenten van indoctrinatie en verdraaiing van de werkelijkheid.

Lucia Bartošová (Tsjechië)

In 1989 was ik 15, dus ik begon net aan de middelbare school. De eerste drie maanden van de middelbare school waren nog socialistisch, maar na de revolutie, na de Novemberrevolutie, vond er een razendsnelle verandering plaats. Alles veranderde op school. Gewoonweg de houding van de leraren tegenover ons, wat wij wilden leren konden we opeens beïnvloeden, ze praatten met ons, er was daadwerkelijk een dialoog. De directeur zei zelfs, ironisch genoeg, dat we een dialoog konden voeren als we dat wilden. Maar voor mij was alles er zeker op vooruitgegaan. Studeren werd interessanter, school was gewoon geweldig, we genoten ervan. We konden zelfs discussiëren met de leraren, op een goede manier van mening verschillen, en we waren niet bang voor hen.

Lucia Bartošová (Tsjechië)

We waren vooral in staking, dus er werd geen lesgegeven. De kinderen waren dolblij dat we eigenlijk gewoon naar school gingen en in de kantine staakten. We eisten simpelweg een dialoog, we wilden met de leraren praten. Maar eerlijk gezegd werd het vooral geleid door de vierde- en derdeklassers. Ik zat in het eerste jaar, we keken gewoon toe, het was prima. Eigenlijk was de directeur niet bang voor de massa kinderen, hij kwam recht op ons af en zei dat we hem moesten vertellen wat we van hem wilden. En hij probeerde dat te vervullen. En dat deed hij ook. Het lesprogramma werd aangepast om het interessanter te maken en niet langer vol te stoppen met dingen waar niemand in geïnteresseerd was. Bijvoorbeeld bij aardrijkskunde: blinde kaarten van de Sovjet-Unie. We moesten kunnen schetsen waar grondstoffen werden gewonnen. Het was gewoon onzin. Russisch werd optioneel en er werden steeds meer keuzevakken toegevoegd. Ze begonnen vakken aan te bieden op basis van wat iemand later op de universiteit wilde studeren. Er kwamen steeds meer keuzemogelijkheden bij.

Bijlage 3: Werkblad

1) Wat denk je dat het betekent om ‘je leraren uit te dagen’? Je hoort tijdens deze gespreksronde in de klas verschillende meningen over deze vraag. Noteer de meest interessante ideeën. Je kunt een mindmap maken.

2) Bekijk het fragment, bestudeer de informatie over het onderwijs tijdens het socialisme en de korte biografie van de getuige. Beantwoord daarna de volgende vragen.

Hoe beoordeelt de getuige het socialistische onderwijs? Zou een ontevreden leerling zich volgens jou verzet kunnen hebben tegen het beschreven onderwijs?

Heeft de school de getuige geholpen te begrijpen hoe de wereld om hem heen werkte? Wat versta jij onder 'indoctrinatie'?

Welke rol speelden de leraren in het onderwijsproces? Wat denk je dat het betekent dat het onderwijs gecontroleerd werd door de Communistische Partij?

Fragmenten

Wie hebben we zojuist gehoord?

Krzysztof Tur is een Poolse leraar en activist, en lid van de lokale overheid. Geboren in Sejny, aan de Pools-Litouwse grens, vertrok hij om te studeren in Poznań. Op de golf van veranderingen keerde hij terug

naar zijn geboorteplaats en begon hij met kleinschalig educatief werk in de diverse lokale gemeenschap. Als leraar en schooldirecteur heeft hij de eerste generaties jongeren opgevoed die opgroeiden in het nieuwe systeem, en hij doet dit nog steeds tot op de dag van vandaag.

Informatie over socialistisch onderwijs

Het onderwijs van de socialistische landen die politiek verbonden waren met de dominante Sovjet Unie was bewust in dienst gesteld van de heersende communistische partijen. Het curriculum was ontworpen om naast academische competentie en kennis de Marxistisch-Leninistische ideologie te onderwijzen. Een verplicht onderdeel van alle niveaus van onderwijs was het onderwijzen van de Russische taal, samen met de geografie en cultuur van de Sovjet-Unie, wat bedoeld was om de binding van de Poolse of Tsjechoslowaakse samenleving aan de USSR te versterken. Politieke onderwerpen werden als zeer gevoelig beschouwd in het onderwijs. Ze ter discussie stellen of het bespreken van de waarde van dergelijke onderwerpen tussen leraren en leerlingen was in principe ondenkbaar.

3) Bekijk het fragment, lees de informatie over onderwijs tijdens het socialisme en de korte biografie van de getuige. Beantwoord dan de volgende vragen.

Hoe veranderde de houding van leraren tegenover middelbare scholieren na de revolutie in november 1989?

Welke nieuwe rechten kregen leerlingen in de herfst van 1989?

Hoe verliep het proces om meer democratie op school te bereiken?

Hoe kwam die democratie tot uiting?

Fragmenten

Wie hebben we zojuist gehoord?

Lucia Bartošová is in 1974 geboren in Bratislava, destijds Tsjecho-Slowakije. Ze was actief betrokken bij de studentenprotesten in de herfst van 1989. Ze was getuige van onderhandelingen tussen studenten

en de directie over regels in haar middelbare school tijdens de Fluwelen Revolutie. Ze studeerde Farmacie aan de Universiteit van Bratislava in de vroege jaren 90. Haar eerste ervaring met het Westen was toen ze in 1993 als au-pair in Aurich bij Stuttgart werkte. Ze besloot in 1999 naar Tsjechië te verhuizen.

Middelbare scholieren tijdens de Fluwelen revolutie

In november 1989 was Lucia Bartošová een eerstejaarsstudente aan een gymnasium in Bratislava. Hoewel de rol die universiteitsstudenten speelden in de vroege fasen van de Fluwelen Revolutie vaak in herinnering wordt gebracht, wordt de activiteit van studenten op middelbare scholen overschaduwd. Toch waren deze jongeren, gewend aan een sterk hiërarchische en ondemocratische vorm van onderwijs, vaak in staat om het curriculum radicaal te veranderen tijdens studentenprotesten en de onpopulaire vakken die beïnvloed waren door de socialistische ideologie af te schaffen.

**4) Wat betekent het om een democratische school te hebben?
Denk na over de volgende vragen en bespreek ze met je
klasgenoten.**

Heb je een situatie meegemaakt die je doet denken aan de situaties in deze les?

Is het op jouw school aanvaardbaar om vrijuit te debatteren met een leerkracht?

In hoeverre verschilt de positie van leerlingen op jouw school van de aanpak die de getuige beschrijft in bron 1?

In hoeverre verschilt de positie van leerlingen op jouw school van de rol die ze in het najaar van 1989 in Bratislava kregen?

Welk niveau van interne democratie zou elke school moeten hebben?

Is het goed dat het leerplan door leerlingen wordt beïnvloed door middel van stemmen?

Wat beïnvloedt jou in het leven?

Leeractiviteit

[Leeractiviteit: Verschillende perspectieven verkennen](#)

Bijlagen

[Bijlage 1: Korte biografieën van de getuigen](#)

[Bijlage 2: Tekstfragmenten per groep](#)

[Bijlage 3: Vragen per groep](#)

[Bijlage 4: Reflectieticket voor leerlingen](#)

Links

[Fragmenten](#)

[Verhaallijn voor 'Wat beïnvloedt jou in het leven?'](#)

Leeractiviteit

Verschillende perspectieven verkennen

Diana-Maria Beldiman

Deze leeractiviteit stelt enkele didactische werkvormen voor die kunnen worden gebruikt om met leerlingen te praten over democratie versus totalitaire/autoritaire regimes in de 20e eeuw. De materialen bestaan uit getuigenissen van mensen die zowel onder totalitaire of autoritaire regimes als in een democratie hebben geleefd. De activiteiten kunnen worden ingezet om antwoord te geven op de vraag: *Wat beïnvloedt jou in het leven?* Je kunt gebruikmaken van de fragmenten, maar je vindt aan het einde van de leeractiviteit ook de teksten van elk fragment. Elke groep fragmenten heeft bovendien een eigen werkblad dat je kunt gebruiken om werkgroepen in de klas te organiseren.

Om de interesse van leerlingen te wekken, kun je beginnen met het stellen van de vraag: *‘Wat beïnvloedt jou in het leven?’* Ze kunnen hun eerste gedachten, ideeën en gevoelens plenair, individueel, in tweetallen of in kleine groepjes delen. Daarna kun je samen naar de verhaallijn kijken.

Leeractiviteit: Verschillende perspectieven verkennen

Leeftijdsgroep: 16 - 18 jaar

Duur: 90 minuten

Benodigdheden: Mentimetervraag: *‘Wat beïnvloedt jou in het leven?’* of digitale post-its, korte biografieën van de getuigen ([Bijlage 1](#)), [fragmenten](#), [verhaallijn](#), tekstfragmenten ([Bijlage 2](#)) en vragen voor leerlingen ([Bijlage 3](#)), reflectieblad voor leerlingen ([Bijlage 4](#)), koptelefoons om de video's te bekijken, verbonden met de telefoons van de leerlingen of digitale apparaten die beschikbaar zijn voor elke groep, A2- of groter papier voor mindmaps, krijtjes.

Fragmenten:

Fragment 1 : Juozas Malickas (Litouwen).
Fragment 2: Juozas Malickas (Litouwen).
Fragment 3: Lisbeth Ruiz Sanchez (België).
Fragment 4: Petros Pizanias (Griekenland).
Fragment 5: Nikos Vatopoulos (Griekenland).
Fragment 6: Nikos Vatopoulos (Griekenland).
Fragment 7: Nikos Vatopoulos (Griekenland).
Fragment 8: Ivan Florian (Roemenië).
Fragment 9: Armandina Soares (Portugal).
Fragment 10: Vladimir Davydov (Litouwen).
Fragment 11: Vladimir Davydov (Litouwen).
Fragment 12: Amir Mohammadi (Nederland).
Fragment 13: Milice Ribeiro Do Santos (Portugal).
Fragment 14: Michaela Bedrníková (Tsjechië).
Fragment 15: Andres Ruiz Grima (Spanje).

Leerdoelen:

Tijdens deze activiteit zullen de leerlingen:

- Identificeren welke omgevingen mensen in het leven beïnvloeden;
- Reflecteren op de factoren die de ontwikkeling van mensen beïnvloeden in een democratisch regime of een totalitair regime;
- Analyseren hoe het leven in een totalitair regime de perspectieven van mensen kan beïnvloeden als het gaat over verschillende alledaagse onderwerpen;
- Informatie synthetiseren over de factoren die het leven van mensen beïnvloeden in zowel democratische als totalitaire regimes.

Stap 1: Introductie (10 min)

Kondig het thema van de les aan en vraag de leerlingen wat hen in het leven beïnvloedt. Je kunt hiervoor een Mentimetervraag gebruiken of sticky notes uitdelen waarop leerlingen hun antwoorden schrijven en op een bord plakken. Nadat alle leerlingen hun antwoorden hebben gepost, kunnen deze klassikaal worden besproken.

Stap 2: Interesse van de leerlingen wekken (10 min)

Verdeel de leerlingen in vier groepen en wijs elke groep enkele fragmenten toe om te bekijken (zie Bijlage 2). Als het niet mogelijk is om de video's te bekijken, kunnen de leerlingen de tekstfragmenten uit Bijlage 2 lezen. Binnen hun groepen reflecteren de leerlingen op de fragmenten en proberen ze de volgende vragen te beantwoorden:

- Wie zijn de personen in de fragmenten?
- Waar praten ze over?
- Hoe zijn zij in hun leven beïnvloed en waarom?

Bespreek vervolgens plenair de antwoorden van de groepen en ga in op de overeenkomsten en verschillen.

Stap 3: Perspectieven identificeren in kleine groepen (25 min)

Laat de leerlingen in dezelfde vier groepen de teksten van de hun toegewezen fragmenten uit Bijlage 2 lezen. Vraag hen om te bepalen wat zij denken dat de uitgangspositie van elke getuige is. Om deze perspectieven te bespreken, moeten de leerlingen de hoofd- en secundaire ideeën van de teksten identificeren. De vragen in Bijlage 3 kunnen hen helpen om deze ideeën te ontdekken. Laat de leerlingen binnen hun groep over hun antwoorden discussiëren en deze vervolgens organiseren in een mindmap. De mindmaps moeten een antwoord geven op de vraag: ‘Wat beïnvloedde het leven van de getuigen?’

Stap 4: Gezamenlijke reflectie (30 min)

Elke groep presenteert de mindmap aan de hele klas. De presentaties mogen ongeveer 2 minuten per groep duren. Vraag de luisterende leerlingen om aantekeningen te maken over de overeenkomsten en verschillen in de bevindingen van de groepen.

Nadat alle vier de groepen hun presentatie hebben gegeven, leid je een plenaire discussie over de overeenkomsten en verschillen die ze hebben geïdentificeerd. Reflecteer samen op de manier waarop de getuigen reageerden op de invloeden die zij ervaarden tijdens de periodes die in de interviews worden besproken. Je kunt daarbij gebruikmaken van de volgende vragen:

- In welke mate werden zij beïnvloed en op welke manier?
- Hoe ervaarden zij die invloeden? Welke emoties, gevoelens en gedachten hadden zij tijdens die periode? Hoe kijken zij daar nu op terug?
- Wat zijn hun uitgangspunten op bepaalde gebeurtenissen in hun leven?

Stap 5: Huiswerkopdracht (5 min)

Om het begrip van de schending van burgerrechten en vrijheden te verdiepen, vraag je de leerlingen om een korte reflectief essay te schrijven (300 woorden) over hoe totalitaire regimes invloed kunnen hebben op persoonlijke levens en vrijheden. De opbouw van het essay kan antwoord geven op de volgende vragen:

- Wat was de historische context waarin de burgerrechten en vrijheden werden geschonden?
- Welke maatregelen werden genomen om mensenrechten te beperken?
- Hoe zouden mensen zich daarbij gevoeld kunnen hebben?

Stap 6: Reflectieticket (10 min)

Vraag de leerlingen om individueel Bijlage 4 in te vullen, een reflectieticket.

Bijlage 1: Korte biografieën van de getuigen

Lisbeth Ruiz Sanchez

Lisbeth Ruiz Sanchez (35) is geboren en getogen in Cuba. Als kind maakte ze deel uit van de Pioneros de la Batalla de Ideas, een protestbeweging die Fidel Castro in 1999 organiseerde voor de terugkeer van Elián González. Ze heeft een Master in Communicatie van de Universiteit van Havana. In Cuba werkte ze sinds haar 10e voor de nationale radio en televisie. Ze vestigde zich in 2015 in België nadat ze Cuba voor het eerst verliet voor een wereldreis met Up with People, een Amerikaanse non-profitorganisatie. Ze woont in Antwerpen met haar 3 kinderen en werkt als digital marketeer.

Michaela Bedrníková

Michaela Bedrníková (56) is een apotheekspecialist uit Tsjechië. Als jong kind was ze lid van de communistische pioniersbeweging. Tijdens haar middelbare schooltijd werd ze een actieve christen. Ze maakte deel uit van verschillende semi-illegale evangelische jeugdgroepen. Haar vrienden waren dissidenten, kinderen van dissidente ouders en familieleden van politieke gevangenen. Ze nam deel aan niet-officiële religieuze activiteiten en aan de studentenprotesten in het najaar van 1989.

Nikos Vatopoulos

Nikos Vatopoulos (64) uit Griekenland is journalist bij de krant Kathimerini, schrijver en fotograaf, gespecialiseerd in stedelijke cultuur en de urbanologie van Athene. Hij groeide op in een conservatief burgerlijk gezin. Zijn politieke bewustwording vond plaats onder invloed van de opstand van de Polytechnische School van Athene tijdens de dictatuur, toen hij als jonge tiener ontdekte dat niet iedereen die protesteerde een 'communist' was of vijandig stond tegenover de essentie van de staat. Hij nam zelf niet deel aan verzetsactiviteiten, maar was zich wel bewust van de noodzaak van democratie. Hij gelooft in inclusief en burgerschapsgericht onderwijs.

Petros Pizanias

Petros Pizanias (77), emeritus hoogleraar aan de Ionische Universiteit, werd in 1947 geboren in Athene, Griekenland, in de buurt van Gargaretta. Tijdens de dictatuur voerde hij enkele verzetsdaden uit. Om adem te kunnen halen vluchtte hij op twintigjarige leeftijd naar Frankrijk. In Parijs werd hij lid van verzetsgroepen tegen de Griekse dictatuur. Hij studeerde Sociologie en Geschiedenis. Toen hij terugkeerde naar Griekenland was hij een zeer actief lid van een linkse politieke partij. Tegenwoordig schrijft hij artikelen over de huidige politieke situatie en de kwaliteit van de democratie.

Andrés Ruiz Grima

Andrés Ruiz Grima uit Spanje (73) is met pensioen en werkt af en toe als zeiler. Hij zat in de gevangenis toen hij 20 was voor zijn activisme tegen het Franco-regime en is ook betrokken geweest bij Yayoflautas (Opa's en Oma's organisatie) binnen de 15 mei- beweging van de Indignados (2011) en de Catalaanse onafhankelijkheidsbeweging (2017). Hij staat dicht bij anarchistische ideeën, stemt niet en is voor participerende democratie.

Juozas Malickas

Juozas Malickas (52) is een Litouwse geschiedenisleraar. Hij gebruikt zijn levensverhaal om een brug te slaan tussen het verleden en het heden van Litouwen. Hij groeide op in Litouwen, emigreerde 20 jaar naar de VS voordat hij in 2020 terugkeerde naar Litouwen. Juozas biedt een perspectief op het Litouwen uit de Sovjet-Unie en het Litouwen van na de onafhankelijkheid, waarbij hij ook de overgang van een beperkte, kleine stad naar het dynamische Vilnius van vandaag belicht.

Vladimir Davydov

Vladimir Davydov (63), een levenslange inwoner van Vilnius en bedrijfsadviseur, ontdekte de waarheid over Sovjetmisdaden, dissidenten en de Litouwse geschiedenis pas na de onafhankelijkheid in 1990. Opgegroeid in een regime-loyaal gezin, bracht de onafhankelijkheid voor hem een dubbel gevoel: angst voor de toekomst van Litouwse Russen zoals hijzelf, gecombineerd met een identiteitscrisis. Toch bood het hem ook open grenzen en de mogelijkheid om de waarheid te leren kennen, te reizen en zijn eigen pad te kiezen.

Amir Mohammadi

Amir Mohammadi (39) kwam in 2016 als vluchteling uit Iran naar Nederland. Hij kreeg geen verblijfsvergunning, maar kon ook niet terug en leefde daarom 6 jaar in de schaduw als ongedocumenteerde. Uiteindelijk kreeg hij wel een verblijfsvergunning. Amir weet als geen ander hoe het is om geen rechten te hebben.

Armandina Soares

Armandina Soares (80) is een gepensioneerd Portugese openbare schoollerares. In 1974 woonde ze in Angola, waar ze getuige was van de Anjerrevolutie en het einde van de koloniale oorlog. In Angola was ze als lerares een anti-koloniaal en pro-dekolonisatie activist, die streed voor onafhankelijkheid. Terug in Portugal zette ze zich als lerares sterk in voor wat in de jaren '90 en het begin van het nieuwe millennium 'multicultureel onderwijs' werd genoemd, waarbij ze altijd streed voor gelijke rechten voor Roma-gemeenschappen.

Milice Ribeiro Dos Santos

Milice Ribeiro Dos Santos (79) is een gepensioneerd psycholoog en gezinstherapeut uit Portugal. Afkomstig uit een familie die tegen de dictatuur was, ging ze in 1964 in ballingschap in Parijs, Frankrijk, met haar vriend, die ontsnapte aan de militaire dienstplicht voor de Portugese oorlog in de Afrikaanse koloniën. Ze keerde terug naar Portugal in 1975, een jaar na de democratische revolutie. Ze vocht voor de rechten van geïnstitutionaliseerde jongeren en voor de rechten van vrouwen op het gebied van seksuele gezondheid in een land in overgang van de conservatieve katholieke context van de dictatuur.

Ivan Florian

Ivan Florian (52), geboren in Roemenië, was soldaat tijdens de Anticommunistische Revolutie in 1989. Vanaf 1997 werkte hij bij het openbaar vervoersbedrijf van Boekarest. Vanaf 2010 werd hij een klokkenluider binnen het bedrijf, waar hij verschillende managementfraudes aan het licht bracht. In het volgende decennium werden ongeveer 20 mensen klokkenluiders onder zijn mentorschap, waarmee ze een netwerk op nationaal niveau opbouwden. Hij diende een klacht in bij Brussel en diende petitie in over een wet voor klokkenluiders, waarmee hij de wet ter herziening naar het Roemeense parlement terugstuurde.

Bijlage 2: Tekstfragmenten per groep

Groep 1

Juozas Malickas (Litouwen)

Nou, mijn beeld van het leven in het buitenland werd gevormd door Sovjetpropaganda, die erg consistent was. Het werd heel systematisch en eenduidig uitgelegd wat het Westen was—dat het kwaad was, dat het een ideologisch incorrecte samenleving was, ook al leek dat economisch misschien niet zo, omdat ze zich beter kleedden en meer keuze hadden. Maar op menselijk vlak herinner ik me levendig dat het nieuws daklozen op Amerikaanse straten liet zien, beelden van mensen die tijdens demonstraties op straat in elkaar werden geslagen. Het nieuws creëerde het beeld dat zij, Amerika, ons wilden veroveren.

Juozas Malickas (Litouwen)

Mijn moeder's beeld van het Westen was ook negatief —dat het een sociaal onrechtvaardige samenleving was die toestond dat mensen dakloos waren, dat mensen honger leden. Voor haar waren dit de referentiepunten om te zeggen: "Dit is waarom onze samenleving beter is." En ik deelde diezelfde perceptie.

Lisbeth Ruiz Sanchez
(België)

En later als ik volwassen was, ik ben altijd bij mijn ouders gebleven. Dus in Cuba is het zo, als je groot wordt, blijf je bij je ouders. Dus ik heb een beetje dezelfde gewoontes gehad mijn hele leven, omdat ik niet uit het huis ben gegaan. En dat is ook fijn. Soms zie je in een huis, dat er drie of vier generaties samenwonen. Omdat het financieel is ook niet mogelijk om je eigen plek te gaan zoeken. Dus je bent daar je hele leven. En je wordt omringd door al die liefde en warmte van jouw gezin. Ik heb mijzelf nooit afgevraagd hoe de wereld eruitziet buiten. Ik heb de nood niet gehad om te weten hoe de wereld eruitziet buiten Cuba.

	Want voor mij was dat mijn comfortzone, mijn veilige plek. En ik had er de nood niet aan, gewoon. We waren ook in een sociaal systeem waar niet veel vanbuiten binnen mocht komen. Vooral via de media, televisie en radio, omdat alles van de overheid is. Het is geen privé media, je krijgt dus ook niet zoveel beelden van wat het leven buiten Cuba is. En als je dat niet kent, dan...moet je dat ook niet zoeken. Dus voor mij was dat, we zijn hier gelukkig. En ik dacht, iedereen buiten Cuba woont een beetje op dezelfde manier. Dat was mijn kleine fantasiewereld toen ik klein was. Voor mij was dat een voor en een na. In 2013, toen ik voor de eerste keer een grote reis rond de wereld heb gedaan. En dan heb ik met mijn eigen ogen kunnen zien wat buiten Cuba gebeurt en hoe anders het is in andere landen.
--	--

Petros Pizanias (Griekenland)	Vanaf mijn 16- 17e voelde ik de behoefte om weg te gaan, om me open te stellen. 16-17 betekent rond 1963-1964, een periode waarin het land grote, zeer intense politieke onrust kende, waarin twee personen mij introduceerden. Laten we zeggen, personen. De ene persoon was mijn broer, die al heel jong links was, zelfs communist, lid van de Lambrakis jeugdbeweging en die mij bij de hand nam...en me ook vertelde wat ik moest lezen, iets wat ik niet wilde horen, maar deed omdat mijn oudere broer het me oplegde. Hij nam me ook mee naar de bioscoop om belangrijke films te zien, geen films van mijn keuze, ik gaf de voorkeur aan Westerns, avonturen met oorlogen en dergelijke. De bioscoop was heel belangrijk voor het hele gezin. We gingen heel vaak naar de bioscoop en mijn ouders apart naar het theater. En lezen, kranten enz. Het tweede "proces", laten we het zo noemen, de groep die me op een bepaalde manier politiseerde, me liet begrijpen dat politiek belangrijk is...waren de discussies die elke zondagochtend bij ons thuis plaatsvonden, met de vrienden van mijn vader, waar al zijn vrienden, behalve hijzelf, links waren. En ze discussieerden, brachten kranten mee, lazen, discussieerden en mijn moeder maakte hapjes, koffie en dergelijke. Ik was daar en luisterde mee.
--	---

Groep 2

Nikos Vatopoulos (Griekenland)	Over het algemeen was ik een kind dat veel las en hoewel we in 1967 thuis geen televisie hadden, kregen we er een in 1968 en misschien kunnen we het daar later over hebben. Ik had contact, ik denk bovengemiddeld, met wat er buiten Griekenland gebeurde. Ten eerste was mijn vader, die Engels sprak, geabonneerd op Time Magazine, het Amerikaanse Time Magazine, en ik herinner me dat we dit tijdschrift elke week thuis kregen. Mijn vader las het, hij gaf het aan mij, ook al was ik nog erg jong, en ik bladerde het door. En ik herinner me dat ik altijd plaatjes uitknipte of dingen probeerde te begrijpen. Ik zeg dit omdat ik van jongs af aan de indruk had dat er zoveel interessante dingen gebeuren, ver weg van wat er thuis gebeurt. Dit heeft me heel erg geholpen, denk ik, en daarom noem ik het en de foto's en geluiden in het algemeen, de muziek waar we thuis naar luisterden. Omdat mijn vader erg van muziek hield en goed kon zingen, iets wat hij niet doorgaf aan zijn kinderen. Ik bedoel, de verschillende soorten muziek waar we naar luisterden...de verscheidenheid aan muziek, het buitenlandse nieuws voor zover ik dat als jong kind kon begrijpen, had een nieuwsgierigheid in me gewekt en een gevoel...dat er veel dingen gaande waren, die ik niet kon begrijpen, die ik misschien niet kon zien, maar het was zeker iets dat me te wachten stond.
Nikos Vatopoulos (Griekenland)	En aan de andere kant was het erg interessant omdat elke onderdrukking zijn tegendeel voortbrengt, toch? Hoe de geliefde piratenradios in die tijd ontstonden, illegaal natuurlijk, en hoe buitenlandse rockmuzikanten zich verspreidden en alle...progressieve muziekbewegingen via ondergrondse kanalen, maar ze werden ook gepopulariseerd en hadden een enorme invloed op de muziekindustrie.

	Alle progressieve buitenlandse muziek, niet alleen de popmuziek die natuurlijk voor iedereen populair was en is en altijd populair zal blijven, maar een meer verfijnd muziekgenre, dat zeker gepolitiseerd was, vanuit Engeland, vanuit Amerika, dat communicatiekanalen had gevonden met de Griekse jeugd.
Nikos Vatopoulos (Griekenland)	Dus de herinnering aan de transitie zoals ik die beschreef en hoe die in mij verzegeld was en nu je me hebt uitgedaagd om deze herinnering op te roepen realiseerde ik me...hoe sterk die in mij gegrift is, wat betekent dat het me op de een of andere manier heeft overweldigd. Misschien had ik in stilte ervaren, maar desondanks maakte het een zeer grote indruk op me. Het vormde me definitief. Daarom ben ik van mening dat deze overgang, van het dictatoriale regime...naar het vrije democratische regime, ik denk dat het deels een ruptuur is, maar ook een opening. Het heeft althans mijn generatie op een heel sterke manier gedefinieerd.
Ivan Florian (Roemenië)	De rest van de wereld bereikte ons alleen via illegale tapes. Zowel audio voor de cassettespeler als video om een film te kijken. Op een gegeven moment waren er bepaalde structuren die erin slaagden om ergens een kamer te huren om video af te spelen, zoals ze vroeger zeiden. Dat wil zeggen: er was een kleurentelevisie, een videospeler en je betaalde om een bepaalde film te bekijken. Ik herinner me ook dat ik veel tijd doorbracht op Lipsani. Er was een theater, en ik ging en stond lang in de rij om ET, the extraterrestrial, te zien. Het was de eerste film die ik op video zag. Toen werd Rocky beroemd. Ik herinner me dat ik begon te trainen met vrienden uit de buurt. We gingen naar de Polytechnic, renden over de trappen, voelden ons net Rocky. Het was een soort ontsnapping uit die situatie. En we keken vol verlangden we naar Coca-Cola of Pepsi in die reclames of films en stelden we ons voor wat daar gebeurde, hoe goed het was.

Groep 3

Armandina Soares (Portugal)

Wat betreft de situatie van het land, hebben we altijd gehoopt dat Salazar van de aardbodem zou verdwijnen... Dus we wilden wel een ander leven in Portugal. We hadden enige informatie over wat er gaande was, omdat sommigen naar die uitzending luisterden, ik weet niet meer hoe die heette... Die clandestiene uitzending. Dus, we wisten wat er gaande was, we hadden toegang tot lectuur, zoals Sartre, bijvoorbeeld, dat een referentie was voor ons allemaal... en Simone de Beauvoir. Dus, we wisten wel iets van wat er in de wereld gebeurde, ook omdat ik bijvoorbeeld, met een groep vrienden... naar de boekhandel gingen, ik heb het al gezegd, ik denk dat die 'Divulgação' heette, en die had altijd verboden boeken... verborgen en ze kenden ons al, dus we konden die boeken kopen. Er waren veel verboden boeken. Een van de dingen die ik altijd deed, en mijn huis, en dit is een probleem, wanneer ik van het toneel verdwijnt: wat te doen met zoveel boeken? Het is erg ingewikkeld. Wat betekende het om verboden boeken te kopen? Hoe deed je dat? We gingen erheen en vroegen, we wisten min of meer wat er was. We zeiden wat we wilden, er was geen enkel probleem, ze leverden, we betaalden. Dus er was al iets. Ze kenden ons ook al, toch? We gingen er vaak heen omdat boeken niet op voorhand gecensureerd werden. Boeken werden pas gecensureerd nadat ze gedrukt waren en zelfs al in de boekwinkels lagen. Dus ze werden uit de boekwinkels gehaald.

Vladimir Davydov (Litouwen)

Tijdens de Sovjettijd was ons land afgesloten en het was moeilijk om naar het buitenland te reizen. Het werd bijna als een uitzondering beschouwd. Mensen konden alleen naar socialistische landen reizen, maar naar kapitalistische landen nauwelijks. We reisden echter veel binnen de Sovjet-Unie. Ik ben in de Krim geweest, mijn zus studeerde in Sint-Petersburg, dus ik bezocht Sint-Petersburg, en Moskou en andere steden. Later, tijdens mijn studie, werd reizen en sporttoerisme mijn passie. Ik heb de Kaukasus, Tien Shan, Pamir en verschillende regio's in de Unie bezocht. Ik had de kans om veel te reizen en te zien hoe het land eruitzag, maar als het ging om reizen naar het buitenland, droomden we daar eigenlijk niet over. Voor ons stond naar het buitenland gaan, bijvoorbeeld naar kapitalistische landen, bijna gelijk aan dromen over een reis naar de maan nu. Dus we hadden niet echt hoge verwachtingen om de wereld te zien. Omdat we niet wisten wat er buiten was, voelde de behoefte er misschien niet zo sterk. We hadden niet eens de mogelijkheid om te reizen. Daarom hadden we geen grote illusies over democratie. We begrepen dat er praktisch geen verkiezingen waren, omdat er soms maar één kandidaat deelnam. En dat gebeurde vaak. Die kandidaat werd bijvoorbeeld voorgedragen door de partijleiding. Hij werd in feite benoemd. Het stemmen was slechts een formaliteit, omdat de uitslag meestal meer dan 90% van de stemmen voor die ene kandidaat was. Dan is het duidelijk dat er eigenlijk geen verkiezingen waren. Maar er was nog iets anders. Er was een bepaald vertrouwen in de regering. Er was indoctrinatie, propaganda en een leerproces, zowel op school als op het werk. Deze situatie werd als normaal beschouwd. Hoewel we aan de andere kant begrepen dat het in werkelijkheid...we begrepen dat het geen echte verkiezingen waren, maar in feite benoemingen. Er was een officiële mening die werd geïndoctrineerd en veel inwoners hielden er die mening op na. Natuurlijk hoorden we dat er dissidenten waren, dat er mensen waren die protesteerden. Maar die mensen waren er maar weinig en uiteindelijk begrepen we de protesten niet echt.

Vladimir Davydov (Litouwen)

Toen ik het leger diende, was ik lid van de Communistische Partij. Dat was vanwege de omstandigheden, want als je carrière wilde maken in het leger, moest je lid zijn van de partij.

Amir Mohammadi
(Nederland)

In sommige landen, vooral in het land waar ik vandaan kom, Iran, is zelfs het kleinste aspect van het leven verweven met politiek. Je kunt je niet afzijdig houden van de politiek, want de politiek bemoeit zich met jou. Ze beslissen over elk aspect van je leven en elke beslissing die ze nemen heeft gevolgen voor jou. Dus kiezen mensen automatisch tussen twee opties: óf ze trekken zich overal uit terug en richten zich alleen op hun eigen leven, terwijl ze de realiteit negeren, óf ze besluiten te vechten en mee te doen om verandering te brengen.

Groep 4

Milice Ribeiro Do Santos
(Portugal)

Maar ik ben ook geboren in een familie, een gastvrije familie uit de oppositie, zoals ze zeiden. En we hadden een manier van leven als gezin die heel anders was dan die van de omgeving, waar een mengeling van “hou je hoofd naar beneden”, onderdrukking...en afwezigheid van welbevinden heerste en een reeks waarden die tegengesteld waren aan die van mijn familie. Dit creëerde een sfeer... Mijn ouders...Mijn vader was arts, bibliofiel en kunstliefhebber. Mijn moeder was een huismoeder, maar ze creëerden een sfeer die warm en gastvrij was. Al mijn mannelijke en vrouwelijke vrienden vonden het leuk om naar ons huis te komen en vrijuit...zaken te bespreken... ook met mijn ouders, en hun ideeën te uiten. Het was een erg prettige sfeer. Mensen konden natuurlijk alleen thuis discussiëren! Ontmoetingen waren verboden. Zelfs kletsen op straat, liefkozingen op straat, dat was verboden. Daarom was mijn huis eigenlijk een soort toevluchtsoord voor een groep mensen, dat is waar.

Michaela Bedrníková
(Tsjechië)

Ik herinner me een keer, toen ik in de tweede klas zat, dat ik helemaal enthousiast thuiskwam van school, omdat we een prachtige film over Lenin hadden gezien, heel emotioneel en krachtig. Ik vertelde mijn moeder er vol opwindning over terwijl ze aan het koken was, iets in een pan aan het roeren. Maar ze keek me niet eens aan, wat ongebruikelijk voor haar was. Terwijl ik praatte, keek ze me helemaal niet aan. En toen maakte ze er alleen maar een korte opmerking over. Dat was mijn eerste ervaring met opgroeien in die omgeving, maar vanaf dat moment kreeg ik ook een fundamentele les: dat mijn ouders dat regime eigenlijk niet als juist beschouwden en dat ze simpelweg niet akkoord gingen met wat er gebeurde.

Andres Ruiz Grima (Spanje)

Samen met een paar vrienden bespraken we dingen en begonnen we dingen te lezen. En ik had een kritische houding. We werden sterk beïnvloed door de Russische Revolutie, natuurlijk, maar we hadden onze bedenkingen. We zeiden, wanneer je begint met dingen te veranderen: de Revolutie wordt gedaan voor het volk, en in de naam van het volk, oké...maar dan wordt de macht weggenomen van het volk. Het is het Centraal Comité van de Partij. En dat klopte voor mij niet helemaal. En al met het stalinisme en alles wat we zagen in '68, in Praag en eerder in Hongarije in '56, voelde dit een beetje vreemd aan. Als dit een revolutie is...En natuurlijk, toen er in Rusland een begin van een revolutie was die de bolsjewieken zich toe-eigenden, en alle macht zou naar de sovjets zou gaan, maar later ging alle macht niet naar de sovjets. De macht ging naar het Centraal Comité van de Communistische Partij. Dat stoorde me, hoewel ik...Het communisme op zich, als ideologie, heeft veel varianten en kan een oplossing zijn voor de mensheid, maar het moet duidelijk zijn wie de macht heeft. Anders komen we nergens, alle revoluties mislukken, kijk maar naar China of Rusland. Als dat een revolutie is...Ik realiseerde me, mijn libertaire neiging of mijn neiging...omdat ze het me vertelden. Bij de eerste kennismaking met mensen van de Communistische Partij of van de Arbeiderscommissies en dergelijke, toen ik enkele dingen nuanceerde die ze me vertelden...in een of andere halfclandestiene bar enzo, zonder enige invloed van het anarchisme of de CNTE of wat dan ook, nou, dan nuanceerde ik dingen..."Nou, dan ben jij anarchist, jij bent een utopist." Ik bedoel, dan ben ik een utopist, dan ben ik anarchist, ik weet het niet. Ik heb nooit dogma's of ideologieën verkocht, nooit. Nooit, zelfs niet op sociale media vandaag de dag, ik doe het niet, nooit. Ik zet geen vlag neer, ik zet geen ideologie neer. Ik geef mijn mening en ik zoek informatie en ik vergelijk, maar ik verkoop nooit een ideologie als oplossing voor de mensheid. Ik denk dat of de macht horizontaal is, of er is geen waardevolle revolutie.

Er zal altijd een kliek van...noem het kapitalistische oligarchen zijn, of oligarchen van een partij, of...ze zullen altijd macht grijpen, of revoluties aangrijpen... altijd.

Bijlage 3: Vragen per groep

Groep 1

Fragment: Juozas Malickas (Litouwen)

1. Welke rol speelde Sovjetpropaganda in het vormen van publieke percepties van het Westen volgens Juozas Malickas?
2. Hoe contrasteerde de Sovjetvoorstelling van het Westen met westerse idealen, en waarom is dit belangrijk vanuit historisch perspectief?
3. Hoe kwam de kijk van Juozas' moeder op het Westen overeen met het standpunt van de Sovjetregering?
4. Wat suggereert dit verhaal over het isolementbeleid van de Sovjet-Unie en de impact ervan op individuele percepties van het Westen?

Fragment: Lisbeth Ruiz Sanchez (België)

1. Hoe beïnvloedde het samenwonen met de uitgebreide familie de wereldvisie van Lisbeth Ruiz Sanchez en haar percepties van het leven buiten Cuba?
2. Welke rol speelde de mediacontrole door de Cubaanse overheid in Lisbeths beeldvorming over het leven buiten Cuba?
3. Hoe beïnvloedden Lisbeths ervaringen tijdens haar jeugd in Cuba haar kijk op het gevoel van veiligheid dat door het staatsysteem werd geboden?
4. Welke impact had Lisbeths wereldreis in 2013 op haar begrip van het leven buiten Cuba?

Fragment: Petros Pizanias (Griekenland)

1. Hoe beïnvloedde het politieke klimaat in Griekenland tijdens het begin van de jaren 1960 de politieke interesse van de getuige?
2. Op welke wijze dienden familie- en sociale bijeenkomsten als middel tot politieke educatie voor de getuige?
3. Welke invloed hadden de broer van de getuige en diens culturele voorkeuren op zijn vroege politieke bewustwording?
4. Hoe beïnvloedden kunst en cultuur (vooral film en literatuur) de politieke opvattingen in het Griekenland van het midden van de 20e eeuw?

Groep 2

Fragment: Nikos Vatopoulos (Griekenland)

1. Hoe beïnvloedde de toegang tot Time Magazine en buitenlandse muziek de nieuwsgierigheid van de getuige naar het leven buiten Griekenland?
2. Wat was volgens de getuige de betekenis van 'piraten'-radiostations en ondergrondse muziekanalen in het Griekenland van de jaren 1960?
3. Op welke manieren suggereert de getuige dat het leven onder een dictatuur invloed had op de Griekse jongerencultuur?
4. Wat bedoelt de getuige met 'de overgang' en hoe beschrijft hij de impact daarvan op zichzelf en zijn generatie in termen van emotionele en sociale effecten?
5. Hoe biedt het verhaal van de getuige inzicht in de rol van culturele blootstelling (zoals muziek en tijdschriften) als een vorm van verzet of mentale ontsnapping?
6. Waarom gelooft de getuige dat de politieke en culturele veranderingen uit zijn jeugd een blijvende impact op hem hebben gehad?

Fragment: Ivan Florian (Roemenië)

1. Hoe dienden gekopieerde cassettebandjes en gehuurde videoruimtes als een verbinding met de buitenwereld voor de getuige en anderen in hun gemeenschap?
2. Waarom was het bekijken van een film zoals E.T. of Rocky een gedenkwaardige ervaring voor de getuige, en hoe beïnvloedden deze films de activiteiten van lokale jongeren?
3. Welke rol speelden consumentengoederen zoals Coca-Cola of Pepsi in het vormen van de kijk van de getuige op het leven buiten hun eigen land?
4. Hoe illustreert de ervaring van de getuige de culturele impact van Westerse media in landen waar buitenlandse inhoud beperkt was?
5. Wat zegt het feit dat mensen uren in de rij stonden om een illegale film te zien over de sociale en culturele omgeving in het land van de getuige in die tijd?
6. Op welke manieren diende het bezig zijn met buitenlandse media en muziek zowel als een vorm van verzet als een persoonlijke 'ontsnapping' voor de getuige?

Groep 3

Fragment: Armandina Soares (Portugal)

1. Hoe hebben clandestiene radio-uitzendingen en verboden literatuur bijgedragen aan het begrip van de getuige over het leven buiten Portugal tijdens het bewind van Salazar?
2. Welke rol speelden schrijvers als Jean-Paul Sartre en Simone de Beauvoir in het intellectuele leven van de getuige en hun vrienden?
3. Hoe kregen de getuige en hun vrienden toegang tot verboden boeken en wat zegt dit over het systeem van censuur in Portugal?
4. Hoe weerspiegelt de ervaring van de getuige met verboden boeken en informatie het verzet tegen het regime van Salazar?
5. Wat onthult dit verslag over het culturele klimaat in Portugal onder Salazar, met name wat betreft de toegankelijkheid en censuur van ideeën?

Fragment: Vladimir Davydov (Litouwen)

1. Hoe beïnvloedden de reiservaringen van de getuige in de Sovjet-Unie zijn kijk op de wereld buiten de grenzen?
2. Welke uitdagingen of belemmeringen weerhielden Sovjetburgers ervan om naar het buitenland te reizen, en hoe vormde dit hun kijk op het buitenland?
3. Hoe beschrijft de getuige de Sovjetverkiezingen, en wat onthult dit over het politieke klimaat in de Sovjet-Unie?
4. Waarom gelooft de getuige dat er vertrouwen was in de Sovjetregering ondanks het ontbreken van echte verkiezingen? Was er een politieke praktijk om de loyaliteit aan de regering te versterken?
5. Wat waren volgens de getuige de beweegredenen om lid te worden van de Communistische Partij en hoe weerspiegelt dit de carrièredynamiek in de Sovjet-Unie?
6. Hoe weerspiegelt het perspectief van de getuige op dissidenten en protesten de bredere maatschappelijke houding ten opzichte van politieke dissidenten in de Sovjet-Unie?

Fragment: Amir Mohammadi (Nederland)

1. Wat bedoelt Amir als hij zegt dat 'het kleinste ding in je leven is vermengd is met politiek' in Iran?
2. Hoe beschrijft Amir de twee benaderingen die Iraniërs hebben ten opzichte van politiek?
3. Welk inzicht biedt Amirs perspectief in de bredere sociale uitdagingen voor mensen die leven onder politiek restrictieve regimes?

Groep 4

Fragment: Milice Ribeiro Do Santos (Portugal)

1. Hoe verschilde de familiale omgeving van Milice van de algemene sociale sfeer onder een onderdrukkend regime en welke rol speelde hun huis voor vrienden en bezoekers?
2. Op welke manieren diende het huis van Milice als een 'toevluchtsoord' voor open discussie, en waarom was dit belangrijk gezien de politieke omstandigheden waarin ze leefden?
3. Welke waarden brachten Milices ouders haar bij in hun huishouden en hoe stonden deze waarden in contrast met die van de politieke omgeving?
4. Waarom zou Milices ervaring een afspiegeling kunnen zijn van een bredere sociale dynamiek onder mensen die zich verzetten tegen onderdrukkende regimes?

Fragment: Michaela Bedrníková (Tsjechië)

1. Wat onthulde de reactie van Michaela's moeder op haar enthousiasme voor de Lenin-film over de houding van haar familie ten opzichte van het politieke regime?
2. Hoe vormde deze ervaring Michaela's begrip van de opvattingen van haar familie over de regering?
3. Welke betekenis heeft Michaela's verhaal over de invloed van door de staat gesponsorde propaganda op jonge kinderen?
4. Hoe illustreert Michaela's verhaal de generatiekloof in reacties op overheidspropaganda in door de Sovjet-Unie beïnvloede landen?

Fragment: Andres Ruiz Grima (Spanje)

1. Hoe beschrijft de getuige zijn aanvankelijke bewondering voor de Russische Revolutie en wat leidde tot zijn uiteindelijke ontgoocheling?
2. Welke specifieke gebeurtenissen, zoals die in Hongarije en Tsjecho-Slowakije, droegen bij tot de twijfels van de getuige over het succes van communistische revoluties?
3. Wat bedoelt de getuige met een 'horizontale' machtsstructuur en waarom gelooft hij dat deze essentieel is voor een geldige revolutie?
4. Hoe hebben de interacties van de getuigen met leden van de Communistische Partij en Arbeiderscommissies hun begrip van politieke etiketten als "anarchist" of 'utopist' beïnvloed?

Bijlage 4: Reflectieticket voor leerlingen

1. Jongeren in landen met totalitaire regimes werden beïnvloed door (noem minstens drie positieve of negatieve invloeden):

2. Iemand die onder een totalitair regime leeft, beschouwt het leven in een democratisch land als

3. Aspecten die we als gunstig beschouwen voor iemand die in een democratisch land leeft, zijn:

4. Na de activiteit van vandaag vind ik dat leven in een democratisch land

5. De activiteit van vandaag in één WOORD:

Weet jij wat je grootouders van jongeren denken?

Leeractiviteit

Leeractiviteit: Transgenerationele dialoog

Bijlagen

Bijlage 1: Korte biografieën van getuigen

Bijlage 2: Tekstfragmenten

Bijlage 3: Wat betekent democratie voor een burger?

Bijlage 4: Wat zijn de verwachtingen van jonge mensen vandaag?

Bijlage 5: Wat betekent het om te leven in een totalitaire samenleving?

Bijlage 6: Overzicht documentair theater

Links

Fragmenten

Verhaallijn voor 'Weet jij wat je grootouders van jongeren denken?'

Leeractiviteit

Transgenerationele dialoog

Denis Detling en Vassiliki Sakka

Museum van Slavonië en Vereniging voor Geschiedenisonderwijs in Griekenland (AHEG)

Deze leeractiviteit, *Weet jij wat jouw grootouders van jongeren denken?* is ontworpen voor leerlingen van 16-18 jaar en richt zich op het verkennen van democratie vanuit historisch en generatieperspectief. Gedurende 90 minuten reflecteren leerlingen op het leven onder totalitaire regimes, begrijpen ze democratische principes en analyseren ze de maatschappelijke verwachtingen die aan jongeren worden gesteld. Door middel van discussies, groepsactiviteiten, multimediateken en transgenerationele dialoog bevordert de les kritisch denken, samenwerking en empathie. De les eindigt met leerlingen die brainstormen over concrete manieren waarop ze kunnen bijdragen aan het vormgeven van de democratie, met als doel actieve burgerbetrokkenheid en verantwoordelijkheid te stimuleren.

Leeractiviteit: Transgenerationele dialoog

Leeftijdsgroep: 16- 18 jaar

Duur: 90 minuten

Benodigheden: Post-its, markers, korte biografieën van de getuigen ([Bijlage 1](#)), [video fragmenten](#), tekstfragmenten ([Bijlage 2](#)), [verhaallijn](#), [Bijlage 3](#): Wat betekent democratie voor een burger?, [Bijlage 4](#): Wat zijn de verwachtingen van jongeren? en [Bijlage 5](#): Wat betekent het om in een totalitaire samenleving te leven?

Fragmenten:

[Fragment 1: Ovidia Sanchez Raquenes \(Spanje\)](#)

[Fragment 2: Petros Pizanias \(Griekenland\)](#)

[Fragment 3: Slobodanka Moravčević \(België\)](#)

[Fragment 4: Norbert Ngila \(België\)](#)

[Fragment 5: Nikos Vatopoulos \(Griekenland\)](#)

[Fragment 6: Željko Rogina \(Kroatië\)](#)

[Fragment 7: Rasa Kaušakienė \(Litouwen\)](#)

[Fragment 8: Joanna Miłosz-Piekarska \(Polen\)](#)

Leerdoelen:

Tijdens deze activiteit zullen leerlingen:

- Het leven onder totalitaire regimes in de 20e eeuw beter begrijpen.
- De rechten van burgers in een democratische samenleving herkennen.
- Gespreks- en presentatievaardigheden oefenen.
- Zelfreflectie bevorderen over het belang van burgerlijke verantwoordelijkheid en actieve deelname aan de democratie.
- Empathie verbeteren, generatieverschillen waarderen en leren van ervaringen uit het verleden.
- Verwachtingen over democratie evalueren en vergelijken met historische perspectieven.

Stap 1: Inleiding (10 mins)

Doel: Introductie

Korte discussie met de leerlingen aan de hand van een paar leidende vragen: Wat denk je dat je ouders en grootouders tegenwoordig over jullie (leerlingen of jongeren in het algemeen), jullie levensstijl, manier van leven, denken? Wat vertellen ze jou? Hoe staan je grootouders tegenover politiek? Vertellen ze je daarover?

Maak tijdens het gesprek aantekeningen over hoe ze denken dat het leven vroeger was. Bijlage 3 kan je helpen om de antwoorden van de leerlingen te verrijken.

Na de discussie kun je verder gaan met het bekijken van de verhaallijn en kort nadenken over wie de getuigen zijn en wat ze vertellen.

Stap 2: Discussie over democratie (15 mins)

Doel: Onderzoeken hoe leerlingen tegen democratie aankijken.

Verdeel de leerlingen in kleine groepjes en vraag hen te brainstormen over antwoorden op de vraag: 'Wat betekent democratie voor jou?' De leerlingen schrijven hun ideeën op post-its en plakken ze op een 'democratiemuur'. Bespreek en vergelijk de ideeën van de leerlingen in een plenaire discussie met de belangrijkste democratische principes die in bijlage 3 worden beschreven. Als leidraad voor de discussie kun je de volgende vragen stellen:

- Welke rechten zijn volgens jou het belangrijkste?
- Worden sommige van deze rechten vandaag als vanzelfsprekend beschouwd?

Stap 3: Verwachtingen voor jongeren (15 mins)

Doel: Analyseer wat de maatschappij van jongeren verwacht.

Verdeel de leerlingen in kleine groepjes en vraag ze te brainstormen over antwoorden op de vraag: 'Wat wordt er van jongeren verwacht in de huidige maatschappij?' Gebruik vervolgens bijlage 4 als referentie om een klassikale discussie op gang te brengen. Laat de leerlingen hun ideeën op post-its schrijven en ze op de 'verwachtingenmuur' plakken.

Optioneel:: Als er tijd voor is, kun je de leerlingen ook vragen om hun verwachtingen te categoriseren op basis van hoe belangrijk deze voor hen zijn of op basis van hoe uitdagend ze de verwachtingen vinden.

Stap 4: Multimedia verkenning (10 mins)

Doel: Inzicht verwerven in de perspectieven op democratie van verschillende generaties.

Bekijk als klas de fragmenten uit getuigenissen waarin grootouders of oudere generaties hun visie op jongeren en democratie delen. Laat de leerlingen in kleine groepjes nadenken over deze video's door hen de historische *infosheets* en de volgende vragen te geven:

- Waar verwijzen de getuigen naar?
- Hoe verhouden deze perspectieven zich tot onze eigen ideeën? Aan de hand van de “verwachtingenmuur”.

De leerlingen delen na afloop een uitspraak die zij verrassend vonden of hen aanzette tot nadenken.

Stap 5: Discussie tussen generaties (15 mins)

Doelstelling: De dialoog tussen leerlingen en de samenleving bevorderen.

Leid de hele klas in een discussie aan de hand van de volgende vragen:

- Heb jij de rechten en verantwoordelijkheden die je nodig hebt in de democratie?
- Hebben de grootouders rechten?
- Wat denk je dat er nu in onze democratische systemen zou kunnen verbeteren, ten opzichte van je ouders?

Op basis van deze discussie kunnen de leerlingen hun post-its op de ‘verwachtingenmuur’ opnieuw bekijken, ze aanpassen of nieuwe toevoegen.

Optioneel huiswerk (resultaten kunnen worden gedeeld in de daaropvolgende les):
Geef leerlingen de opdracht om een (ouder) familielid te interviewen die ze de volgende vragen kunnen stellen:

- Wat betekent democratie voor jou?
- Wat verwacht je van jongere generaties in een democratische samenleving?
- Welke verwachtingen had je van je eigen ouders of grootouders?

Stap 6: Slot: Actie voor de toekomst (15 mins)

Doel: Ideeën samenvatten en bespreken hoe jongeren actief vorm kunnen geven aan democratie.

Bespreek als klas de vraag: *‘Welke rol kunnen jongeren spelen in het creëren van positieve veranderingen?’* Bedenk samen kleine acties die leerlingen kunnen ondernemen om bij te dragen aan de democratie (bijv. deelnemen aan gemeenschapsprojecten, stemmen zodra je stemgerechtigd bent, milieu-initiatieven). Schrijf deze ideeën op een nieuwe ‘actiemuur’.

Als alternatief kun je ook kiezen voor de volgende activiteit.

Alternatieve activiteit[1]: Gebruik van documentair theater en drama technieken (15 mins)

Documentair theater[2]: theater dat overlapt met de openbare ruimte: werkelijkheid, leven.

‘Wek het publiek uit zijn slaap van esthetische sereniteit’ - Milo Rau

[1] Dit is een dramatechniek die meestal wordt gebruikt in documentaire theaterprojecten- maar die ook los, zoals in dit voorbeeld, kan worden gebruikt. Het bouwen van documentair theater vereist meer sessies, maar is breed inzetbaar en geschikt voor het behandelen van mondelinge getuigenissen

[2] Voor de geschiedenis van documentair theater zie de pp over “Documentair Theater en School”.

Documentair theater op school[3]

Het opzetten van een documentair theater op school vereist onderzoek door leerlingen (bijv. leerlingen nemen getuigenissen af - oral history), deelname van deskundigen, documenteren van het onderzoek van de leerlingen en het bespreken van het onderwerp (live of opgenomen), het gebruik van kunst (afbeeldingen, posters, muziek, filmfragmenten), het stellen van vragen over het onderwerp en het gebruik van dramatechnieken. Zie bijlage 6 voor meer informatie en voorbeelden van documentair theater.

Hoe bereiden we een documentair theater over het onderwerp voor?

De voorbereiding bestaat uit de volgende stappen: verwerken van het materiaal, gevoelens uiten en onthullen (angst, schaamte, woede, vernedering, trots, teleurstelling etc.), onderzoek naar of creatie van nieuw materiaal over het onderwerp (bijvoorbeeld nieuwe interviews met familieleden, ouders, grootouders, immigranten etc.). Houd er rekening mee dat locatie, gendersamenstelling, sociaal-economische achtergrond en de behoeften en interesses van leerlingen een belangrijke rol spelen.

Dramatisering is een belangrijk element en wordt uitgevoerd in een nieuw toneelstuk geschreven door leerlingen. De basislijnen zijn afgeleid van het bestaande materiaal, terwijl dramatechnieken worden gebruikt, zoals monoloog, bewustzijnschorus, acteren enz. Dialoog en debat worden gedocumenteerd en begeleid door multimedia (muziek, video's etc.).

[3] Gebaseerd op het werk dat Natasha Merkouri (AHEG) uitvoerde en uitgevoerd door 15-jarige leerlingen voor het programma Changing Democracies. <https://www.youtube.com/watch?v=XaQED-j7GgI>

Met andere woorden, documentair theater is een combinatie van realiteit en acteren (met een verrassingselement).

Belangrijke elementen

Het stellen van vragen is een zeer belangrijke factor, evenals het bespreken (en debatteren) over de bevindingen, vragen stellen aan deskundigen (historicus, socioloog/antropoloog/filmmaker enz.) en het aanbevelen van bronnen: films, foto's, getuigenissen, kunst enz. Optreden is zeker nodig; leerlingen zoeken antwoorden en nieuwe vragen komen op.

Een mogelijke suggestie

Leerlingen beginnen samen met de zin: 'Is mijn democratie jouw democratie?' Wat betekent democratie voor jou? 'Hoe en waarom vechten mensen voor democratie?' Op dit punt is het heel belangrijk om het historische kader te bestuderen en een kaart en afbeeldingen te gebruiken als documentatie.

Een expert/historicus spreekt (op video of persoonlijk) een paar minuten over 1989 en het verdwijnen van communistische regimes, evenals/of voor de val van dictaturen in Griekenland, Spanje, Portugal en de migratiestroom in 2015 enz. Jij kiest waar de focus ligt.

Vervolgens worden er nieuwe vragen gesteld, zoals 'Wat waren de voorwaarden voor mensen uit andere plaatsen/landen om een land binnen te komen?' 4-5 studenten voeren uit: ervaringen, gevoelens, vastberadenheid, waarschijnlijk met gender aanpak. Fragmenten van een film over het onderwerp spelen op de achtergrond zonder geluid. Op dit punt kan een socioloog tussenbeide komen, als expert, op video of persoonlijk.

De voorstelling kan ook gaan over de verwachtingen, de dromen, de aspiraties, de mislukkingen, de frustraties etc. door een monoloog of dialoog die uitdrukking geeft aan gedachten en gevoelens, identiteitskwesies en gevoelens van verbondenheid of vragen als 'Wat ging er eventueel mis?'

Het volgende is een paradigma: migranten van de tweede generatie gaan opnieuw naar hun land van herkomst. Trots op hun namen, hun cultuur: muziek, theater, niet-materiële cultuur, popcultuur. Als casestudy kunnen we de migranten van Albanese origine gebruiken en andere (zoals Aziatische, Afrikaanse) in Griekenland en/of andere landen. We kunnen kijken naar de getuigenis van Niko, een Grieks-Nigeriaanse jongeman: <https://www.istorima.org/sign-in> ('Zwart en Grieks'). In de context van de oorspronkelijke vraag 'Is mijn democratie jouw democratie?', vergelijken we het met de interviews van getuigen van migrantenafkomst in het project Changing Democracies.

Tot slot voeren we de conclusie uit: weinig antwoorden, meer vragen, veel om over na te denken en te verwerken.

Thema's en onderwerpen

Mogelijke thema's zouden kunnen zijn: 1. Verzet-Vrees-Vreugde-Hoop: streven naar democratie, 2. De overgangsfase, 3. De verwachtingen, de aspiraties, de frustratie, 4. Post-democratie[4], inclusie, mensenrechten en 'tweederangsburgers', nepnieuws, controle over de media enz. 5. Jongeren en ouderen, 6. Wat kunnen we doen?

Parallele activiteiten voor leerlingen/studenten

Hier volgen enkele suggesties voor creatieve activiteiten die leerlingen activeren en reflectief kunnen zijn, zoals:

1. Schrijf je gedachten en gevoelens op.
2. Kies een persoon (uit een literaire roman of uit het echte leven) en stel je zijn/haar dagelijkse leven voor van vóór de overgang en erna. Of een jongere na 10 jaar.
3. Zoek op een kaart de plaats, de namen en routes van de genoemde personen.
4. Discussieer met je klasgenoten uit andere landen en vergelijk hun ervaringen en herinneringen uit hun familiegeschiedenis met die van de getuigen. Doe een interview met familieleden.
5. Leg de kern van je studie vast in kunst (gedicht, vrije tekst, schilderij, toneel, etc.).

[4] De definitie van Crouch: 'Een postdemocratische samenleving is een samenleving die nog steeds alle instellingen van de democratie heeft en gebruikt, maar waarin ze steeds meer een formeel omhulsel worden. De energie en vernieuwingsdrang gaan weg van de democratische arena naar kleine kringen van een politiek-economische elite. Crouch stelt dat we niet 'in een post-democratische samenleving leven, maar dat we op weg zijn naar een post-democratische samenleving.' (Colin Crouch, 2004. Post Democracy, Cambridge: Polity Press).

Een voorbeeld: Een denkbeeldige discussie/debat tussen een grootouder en een jongere

Standpunten van een oudere vs standpunten van een jongere

We stellen voor dat ze hun argumenten kiezen en debatteren. Hun argumenten moeten gebaseerd zijn op geselecteerde representatieve fragmenten en gepresenteerd worden als een rollenspel, op een snelle en staccato manier[5].
Bijvoorbeeld:

G. We hadden geen vrijheid - je begrijpt niet wat vrijheid betekent. Je begrijpt niet wat het betekent om de essentiële dingen niet te hebben (voedsel, kleding, reizen). We hebben voor al deze dingen gevochten.

J. We hebben vrijheid maar geen kansen. Jullie waren niet werkloos zoals wij nu.

G. We vochten voor fundamentele mensenrechten en politieke rechten.

Y. Vandaag zijn rechten weer niet voor iedereen. Zie de minderheden en uitgesloten groepen...

G. Jullie hebben vrije toegang tot informatie terwijl wij censuur hadden.

J. Er is een overvloed aan nepnieuws... Pluraliteit is niet bepaald vrijheid.

G. Jullie geven om het materiële leven; nieuwe auto's, nieuwe technologie, dure kleren...

J. Denk je dat jongeren een homogene groep zijn? Er zijn veel verschillen. Niet iedereen is daarin geïnteresseerd.

G. Je besteedt eindeloos veel tijd aan sociale media.

J. Het is een communicatiemiddel. Het is moeilijk voor jou om te begrijpen...

G. Hoe zit het met racisme en dergelijke? Je bent onverschillig en inactief.

J. Nee, dat zijn we niet; we zijn een meer inclusieve en tolerante generatie, die vecht met andere middelen.

G. Ik denk niet dat jullie vechten; jullie moeten vaker de straat op, vastberadener.

J. Wij vechten voor dingen die jullie generatie vernietigd heeft: milieu, meer mensenrechten, enz.

G. Jullie vinden dingen vanzelfsprekend: democratie, vrijheid, stemmen.

J. Hebben jullie echt met ons gediscussieerd over de problemen van vandaag? Luisteren jullie naar wat we te zeggen hebben?

G. Ik wil graag luisteren naar wat jullie tegen me willen zeggen. Hoe voel je je binnen 20 jaar over je leven? Over je land? Over democratie?

[5] Dit is iets voorbeeldigs en denkbeeldigs, waarvan verwacht wordt dat het gemaakt wordt door studenten.

Je kunt beelden selecteren om argumenten te verrijken: demonstraties, confrontaties, jongeren die op hun smartphone scrollen, luxe auto's, enz. Wanneer dit debat wordt opgevoerd, lopen de beelden in stilte achter de scène van de studenten.

1. Kies een paar fragmenten uit de getuigenissen (Bijlage 2) en bouw een argument op dat de getuige tegenspreekt (Petros Pizanias, Ovidia Sanchez Raquena, Slobodanka Moravčević, Norbert Ngila).
2. Lees het fragment van Nikos Vatopoulos (Bijlage 2) en beantwoord de vragen die hij aan jongeren stelt ('Ik zou heel graag willen luisteren ...').
3. Vraag de leerlingen tijdens het lezen van de fragmenten of ze verschillen of overeenkomsten kunnen ontdekken tussen de landen die verschillende ervaringen hebben met verschillende politieke regimes? Hoe denken mensen over jongeren? Wat verwachten ze van hen?
4. Luister naar het lied "Ode aan Georgios Karaiskakis" geschreven tijdens de dictatuur in Griekenland door Dionysis Savvopoulos (1968 - geïnspireerd door de gebeurtenissen in mei 1968 toen hij in Parijs was). Het is een ode aan de weerstand biedende jeugd, maar gecamoufleerd door de naam van een held van de Griekse Revolutie (1821) terwijl het eigenlijk voor Che Guevara bedoeld was. Zo ontweek het de censuur en was het extreem populair! Hij zette zelfs volksmuziek in de inleiding. <https://www.youtube.com/watch?v=YlISrilFbos&t=22s>

Dezelfde persoon is kritisch tegenover radicale jongeren, nu hij 80 jaar oud is! Zijn er soortgelijke gevallen in jouw land?

Bijlage 1: Korte biografieën van de getuigen

Slobodanka Moravčević

Slobodanka Moravčević (47) is Servische en Belgische. Ze groeide op in het deel van voormalig Joegoslavië dat later de Republiek Servië werd. Slobodanka verbleef in Belgrado tijdens de Joegoslavische oorlogen. Als student was ze actief lid van OTPOR, een geweldloze protestbeweging tegen de door Milošević gecontroleerde Servische autoriteiten. Na een tijdje in Mexico te hebben gewoond, ontmoette ze in 2014 haar huidige Belgische man en emigreerde ze naar België. Slobodanka werkt momenteel als docent Servo-Kroatisch aan de Universiteit van Gent. Ze is een orthodox christen.

Nikos Vatopoulos

Nikos Vatopoulos (64) uit Griekenland is journalist bij de krant Kathimerini, schrijver en fotograaf, gespecialiseerd in stedelijke cultuur en de urbanologie van Athene. Hij groeide op in een conservatief burgerlijk gezin. Zijn politieke bewustwording vond plaats onder invloed van de opstand van de Polytechnische School van Athene tijdens de dictatuur, toen hij als jonge tiener ontdekte dat niet iedereen die protesteerde een 'communist' was of vijandig stond tegenover de essentie van de staat. Hij nam zelf niet deel aan verzetsactiviteiten, maar was zich wel bewust van de noodzaak van democratie. Hij gelooft in inclusief en burgerschapsgericht onderwijs.

Norbert Ngila

Norbert Ngila (66) is Congolees en Belg. De eerste 28 jaar van zijn leven woonde hij in Congo, destijds 'Zaire', waar Mobutu zijn totalitaire regime installeerde. Na het behalen van zijn diploma in Geografie aan de Universiteit van Kinshasa ging hij aan de slag als leraar. In 1986 kreeg hij een beurs om in België te studeren. Hoewel zijn plan was om terug te keren naar Congo, bleef hij in België vanwege de onzekerheid van het regime in zijn thuisland. Hij werkt voor Sankaa, een koepelorganisatie voor Afrikaanse verenigingen. Hij woont in Antwerpen met zijn vrouw en 2 dochters.

Petros Pizanias

Petros Pizanias (77), emeritus hoogleraar aan de Ionische Universiteit, werd in 1947 geboren in Athene, Griekenland, in de buurt van Gargaretta. Tijdens de dictatuur voerde hij enkele verzetsdaden uit. Om adem te kunnen halen vluchtte hij op twintigjarige leeftijd naar Frankrijk. In Parijs werd hij lid van verzetsgroepen tegen de Griekse dictatuur. Hij studeerde Sociologie en Geschiedenis. Toen hij terugkeerde naar Griekenland was hij een zeer actief lid van een linkse politieke partij. Tegenwoordig schrijft hij artikelen over de huidige politieke situatie en de kwaliteit van de democratie.

Ovidia Sanchez Raquena

Ovidia Sanchez Raquena (76) is betrokken geweest bij gemeenschapsorganisaties gedurende vele jaren van de overgang in Spanje. Ze is geboren in Andalusië en migreerde intern naar verschillende steden om aan de armoede te ontsnappen. Toen ze aankwam in Sabadell (stad in de buurt van Barcelona) raakte ze betrokken bij de buurtbeweging (Associació de Veïns Torre-Romeu), om toegang te krijgen tot basisrechten (waterleidingen, etc.).

Željko Rogina

Željko Rogina (65) groeide op in Oost-Slavonië, Kroatië, waar hij nog steeds woont. Hij is een gepensioneerd leraar filosofie, ethiek en logica. Hij werd als middelbare scholier toegelaten tot de Unie van Communisten, maar teleurgesteld door de conflicten binnen de partijleiding, en de nationale retoriek, nam hij in 1990 ontslag en besloot niet meer betrokken te zijn bij de politiek. Tijdens de veranderingen in Kroatië ging hij als vrijwilliger bij het leger en diende tot juni 1992. Toen zijn eenheid werd uitgezonden naar de slagvelden in Bosnië en Herzegovina, besloot hij terug te keren en zijn werk op school weer op te pakken.

Rasa Kaušakienė

Rasa Kaušakienė (55) is een geschiedenislerares uit Litouwen. Rasa beleefde de periode van onafhankelijkheid van Litouwen in de jaren 90 en zag het vanuit verschillende perspectieven en posities. Als vijfdejaars universiteitsstudent in die tijd had ze te maken met grote onzekerheid over de toekomst. Haar ervaring weerspiegelt de uitdagingen waarmee veel jongeren, studenten en jonge moeders in die periode werden geconfronteerd. Ze voelden zich vaak verloren, onder druk gezet en verdeeld temidden van de snelle veranderingen.

Joanna Miłosz-Piekarska

Joanna Miłosz-Piekarska (69) is een Poolse dichteres en schrijfster, nicht van Czesław Miłosz (Poolse dissident verboden door communistische regering, Nobelprijswinnaar in Literatuur). Geboren in Warschau, verliet Polen als tiener voor Groot-Brittannië en daarna Australië. In haar geschriften verkent ze de thema's van de jeugd in de tijd van het Poolse communisme, de Australische emigratie en verlangen naar het vaderland, maar ook de ontberingen en vreugden van een lot dat zweeft tussen twee verschillende realiteiten. Momenteel leeft ze in Melbourne, waar ze een acteerbureau runt.

Bijlage 2: Tekstfragmenten

Ovidia Sanchez Raquenes
(Spanje)

Ze willen niet. We vertellen het ze en ze zeggen: "Oh dit is een zaak voor oma's en grootouders", zeggen ze: "niet voor mij". En je ziet ze daarbuiten niets doen, ze zijn gewoon in de parken aan het roken of bier aan het drinken of wat dan ook. Nee, ik zie niet dat ze in onze voetsporen willen treden. Ik wil met pensioen gaan in culturele centrum, weet je? Ik wil me daar terugtrekken, uit de buurtvereniging, maar we kunnen niemand vinden die mee wil doen. En gelukkig komt de vriendin van één van mijn zonen ons helpen met het bestuurswerk, want ze doet veel voor ons, zodat ik hier en daar kan zijn. Omdat ze ons een handje helpt. We betalen haar, we betalen haar voor de uren dat ze er is. Maar we worden zelf niet betaald. We hebben nooit een cent verdiend en dat willen we ook niet, want we zijn vrijwilligers. Nee, we gaan niet naar zo'n plek om geld te verdienen, integendeel, we stoppen er wat in. Daarom zeg ik je dat mensen het niet willen. Mensen willen niets anders dan mooie auto's hebben, uh, geld op zak hebben om het uit te geven.

Petros Pizanias
(Griekenland)

Tegen de jongeren van nu, wat ik als eerste zou zeggen is: word kwaad, ga de straat open maak lawaai als het nodig is. Jullie zijn de grootste slachtoffers... van de bezuinigingsmaatregelen in een samenleving die snel verouderd, en jullie zullen de prijs betalen, ofwel met een aanzienlijke verslechtering van jullie leven, ofwel door gedwongen te worden... om te emigreren naar ergens anders om gewoon als mensen te kunnen leven, niets meer. Dus, word kwaad, word opnieuw kwaad en ga de straat op. Alleen zo valt er iets te bereiken.

	Het bewijs is mijn eigen verleden, dat het verleden is van de hele Griekse samenleving. De democratie werd hersteld met de val van de Junta...niet omdat Karamalis of Papandreou kwamen, maar omdat miljoenen Grieken de straat op gingen. Dat is hoe het vandaag zou moeten zijn.
--	---

Slobodanka Moravčević (België)	Maar je bent jong, je beseft niet, je ziet zo'n rare dingen en zo. En ik heb jullie gezegd dat ik in een soort van droomverhaal ben opgegroeid en ik kon echt niet zo juist al die dingen zien. Maar later moest ik...Ik was ook journalist. Ik werkte bij Radio Belgrado. En ik wilde echt zo'n dingen begrijpen. En ik heb zoveel interviews gedaan met de mensen die uit andere landen naar Servië kwamen, met mensen die ja, zo'n vreselijke dingen hebben meegemaakt. Ik had bijvoorbeeld een interview met een man die in een soort van oorlogsgevangenis had gezeten. Ah, dat was zo diep belangrijk voor mij om te begrijpen. Dat is misschien die soort van, begrijp je...zoals...je bent wakker, maar traag, traag, en dan, wauw, al die mensen rond mij en dicht bij mij hebben zoveel meegemaakt. En dan kwam, ja, natuurlijk die...Ik had ook mijn politieke protesten en zo. Ik was er echt mee bezig en ik dacht om iets goed te doen, voor iedereen, niet alleen voor mezelf. Ik dacht dat dat gewoon verplicht was voor ieder mens. En ik vind dat leuk. Als je jong bent, je moet zo'n gevoel hebben. En dat vind ik jammer, dat de jongeren vandaag, niet alleen hier, maar ook in Servië, overal, zijn gewoon bezig met basisdingen. Of met dingen die niet zo belangrijk zijn. Wie is, ik weet niet, op TikTok? Ze hebben geen idealen. En dat is, denk ik, ook een groot probleem voor onze samenleving. Dat soort vuur moet van jonge mensen komen. En onze jonge mensen slapen. Of ze hebben een depressie. Of ze hebben gewoon geen idee. "Oké, laat ons iets doen." Misschien zullen ze zoals ik 20 jaar nadien ontdekken ah ja, dat was echt...ze hebben mij gebruikt. Maar...Wij hebben toch iets goed gedaan.
---	---

	Begrijp je? Dat dingen met Milošević stopten. Dat was een soort van democratie. Dat was een soort van vrijheid. Oké, nooit vol, maar één stap is beter dan geen.
--	--

Norbert Ngila (België)	Wat ik spijtig vind, want ik ben in deze sector al bijna twintig jaar. Ik heb altijd geprobeerd om jongeren een beetje op te trekken, om te praten over democratie, om dit en dat, maar ik voel gewoon een soort van weerstand. Een weerstand, maar ik weet niet, vanwaar dat komt, dat weet ik niet. Dus dat is heel moeilijk. Ze hebben geen interesse. Ze hebben interesse in andere dingen zoals muziek, sport, dit en dat. Maar weinig interesse in democratie, over hoe het systeem functioneert. Wat is de rol van de jongeren daar? Wat kunnen Afrikaanse jongeren doen in deze maatschappij om hun situatie een beetje te verbeteren? Ze hebben heel weinig interesse daarin, maar dat is een groot probleem, denk ik. Ja, want België, ja, dat is heel belangrijk om met jongeren daarover te praten, want dit is een democratisch land. België is een democratisch land. Als je buiten het systeem zit, dan zal je leven altijd moeilijk zijn. Om iets te kunnen krijgen, moet je binnen het systeem zijn. Je moet democratie ook uitoefenen. Hoe kan je dat doen? Je moet het systeem leren. Je moet...democratie leren, je moet horen. Maar als je zegt van : "Ja, ik ben buiten het systeem, ik wil gewoon muziek, ik ga niet deelnemen aan debatten over democratie." "Ik wil niet achter een politieke partij zitten, ik ben neutraal." Dat is geen goede manier om tot emancipatie te komen.
------------------------	--

Nikos Vatopoulos
(Griekenland)

Ik geef niet graag advies omdat ik geloof dat een persoon doet wat hij wil doen en moet doen wat hij wil doen, ongeacht wat anderen zeggen. Je geeft advies. Maar wat voor jou belangrijk is, is dat misschien niet voor iemand anders. Maar ik zou het heel graag met een jong iemand willen bespreken, wat ik natuurlijk al gedaan heb, maar laten we hypothetisch zeggen dat ik een gesprekspartner had die twintig jaar oud was...die in de 21e eeuw geboren zou zijn. Ik zou graag willen luisteren, niet vertellen, luisteren. Want ik weet zeker dat er zelfs in deze jongeren een sterke romantiek schuilt...die ons in de toekomst zou kunnen verrassen. Maar ik weet zeker dat er een grote gevoeligheid is. En zoals ik al eerder ze, ook een technocratische blik, en een afstand tot het historisch bewustzijn. Dat kan kloppen, want dat is ook het algemene klimaat. Maar, meer zou ik willen luisteren en automatisch zou ik zeker wat vergelijkingen maken. Ik zou vooral willen horen hoe hun leven er over 20 jaar uitziet. Hoe ze zouden willen leven. Ze laten nadenken over hoe ze dat zouden willen verwezenlijken. Hoe ze het zouden willen...Of hoe ze over Griekenland denken. Of iets dat hen raakt, mij ook raakt en we dingen bespreken die voor mij heel krachtig kunnen zijn. Voor mij raakt het idee van Griekenland, laten we zeggen, me heel erg, door een gevoel van de primaire eenvoud van het idee van Griekenland. Wat wij noemen kijken naar een klif en zeggen hier is Griekenland. Dat het iets van jou is, je eigen thuisland, dit concept. Als dit is hoe het werkt. Het zal zeker op een bepaalde manier werken. Maar hoe? Dit zijn de dingen die ik graag zou willen onderzoeken en niet alleen horen. Ik zou niet zo geïnteresseerd zijn in alleen maar vertellen. Als iemand me vraagt om een ervaring over te brengen, ja, dan denk ik dat het zinvol is. Net zoals ik oudere mensen vraag om een ervaring te delen die ik dan zelf interpreteer. Dit heeft zin als er interesse is. Maar ik denk dat de sleutel is, zoals we al eerder zeiden, de interactie en het in staat zijn om iets van de ander aan te nemen. Dat het geen gescheiden generaties zijn. Maar dat het iets is wat erg interessant en vruchtbaar is.

Rasa Kaušakienė (Litouwen)

Voor mij betekent democratie niet bang zijn. Niet bang zijn om te zeggen...Niet bang zijn dat je iets zou zeggen dat verkeerd begrepen wordt, dat je erdoor gekwetst raakt. Vrijheid van meningsuiting, dat zolang je niemand beledigt, je kritiek kan uiten. En over Litouwen zeg ik dat we een democratisch land zijn als we ons kunnen veroorloven grappen te maken over de president, over één of andere hoge functionaris, dat kunnen alleen burgers van een democratisch land. Dat denk ik. En het is gewoon belangrijk voor jonge mensen om te weten dat het niet altijd zo was, dat je kon zeggen wat je wilde, gaan waar je wilde, hebben wat je wilde. Dat de staat veel levensdomeinen inperkte en dat dit nu amper het geval is. Ze zijn heel vrij en...hebben in vergelijking met Sovjetkinderen een bredere waaier aan activiteiten, keuzes, manier van uitgaan, reizen, de wereld zien. Ze hebben gewoon zoveel mogelijkheden om deel te nemen aan verschillende organisaties, vrijwilligerswerk te doen. Doe het gewoon. En ons doel is waarschijnlijk vooral om hen aan te moedigen niet te stoppen, niet te vertragen. Dus aan degenen die niet stemmen of altijd kritiek hebben, zeg ik gewoon altijd en ik kan het herhalen: als je niet hebt gestemd, als je niets hebt bijgedragen aan de democratie, heb je niet het recht om kritiek te leveren, want je hebt jezelf die kans ontnomen.

Željko Rogina (Kroatië)

Wanneer je over jongeren spreekt, wordt verondersteld dat ze een homogene groep vormen, maar dat is niet het geval. Degenen die bananen naar het veld gooien wanneer ze een donkere speler zien, of degenen die de hoogte van maïs meten, tegen hen zou ik niets zeggen. Ze zijn verloren gevallen, en ik vrees dat het er steeds meer zullen worden. Hetzelfde geldt voor degenen die over straat lopen, fietsen of autorijden terwijl ze naar hun telefoon staren, geïnspireerd en in beslag genomen door de trivialiteiten van sociale media. Maar als er nog anderen zijn...Dan zou ik tegen hen willen zeggen: Probeer het. Ik ben gepensioneerd, ik ben oud.

Maar zij zijn jong. Laat ze proberen om dingen niet als vanzelfsprekend te beschouwen, hun schouders niet op te halen en te zeggen: "Wat kun je eraan doen? Zo is het nu eenmaal." Laat ze proberen – als ik het niet kan, en ik kan het niet – om een alternatief voor het bestaande voor te stellen en vervolgens te realiseren. Of, om het anders te zeggen: wees non-conformistisch. Het is het makkelijkst om conformistisch te zijn, om je kansen te zoeken binnen het bestaande en niets te veranderen. Maar in mijn ogen is non-conformisme geen zwakte, het is een menselijke deugd. Dat zou ik tegen hen zeggen. Maar de vraag is, want dit zou uiteindelijk bij een of andere receptie belanden. Bijna niemand leert iets van de geschiedenis. Wellicht is het belangrijk voor jongeren van nu om te zien dat er een andere manier van leven bestaat dan die waarop ze nu leven. Ik zeg niet dat die beter of slechter is maar dat het niet de enige manier is, dat de orde waarin we nu leven niet natuurlijk is, niet door God gegeven. Het is niet de enige mogelijkheid.

Joanna Miłosz-Piekarska
(Polen)

Mijn houding ten opzichte van democratie is heel eenvoudig. Democratie krijg je niet zomaar cadeau. Je mag het niet als iets vanzelfsprekend beschouwen. Ik zou dit eindeloos willen herhalen aan de jongere generatie. Die is, naar mijn gevoel, een beetje ontgoocheld in dit gevoel van vrijheid. Of niet echt ontgoocheld, want ze zijn in deze vrijheid geboren. Maar ze beschouwen deze vrijheid als volkomen vanzelfsprekend. Ze staan er niet bij stil. En ze vinden misschien dat oudere mensen zeuren. Toch is het toch goed om na te denken. Bijvoorbeeld goed nadenken over verkiezingen. En je moet waakzaam zijn. Je moet waakzaam zijn over degenen we gekozen hebben over degenen we gekozen hebben. En over degenen die niet verkozen zijn, maar zich wel zich opdringen. Want vrijheid kan weggenomen worden met een vingerknip. Ja. Daar zijn veel voorbeelden van in de wereld.

Bijlage 3: Wat betekent democratie voor een burger?

- Stemrecht – de mogelijkheid om vertegenwoordigers te kiezen en mee te beslissen over belangrijke kwesties.
- Vrijheid van meningsuiting – het recht om vrij je mening, overtuigingen en standpunten te uiten.
- Recht op vergadering – de mogelijkheid om vreedzame protesten en bijeenkomsten te organiseren en eraan deel te nemen.
- Recht op informatie – vrije toegang tot informatie en transparantie van overheidsoptreden.
- Bescherming van mensenrechten – respect voor de fundamentele rechten en vrijheden van alle burgers.
- Gelijkheid voor de wet – alle burgers zijn gelijk voor de wet, ongeacht sociale status, etniciteit, religie of andere kenmerken.
- Participatie in wetgeving – burgers beïnvloeden via gekozen vertegenwoordigers de totstandkoming van wetten.
- Verantwoordelijkheid van de overheid – de overheid is verantwoording verschuldigd aan de burgers en moet rekenschap afleggen over haar handelen.
- Recht op gerechtigheid en rechtsbescherming – de mogelijkheid om juridische bescherming te zoeken bij schending van rechten.
- Recht op onderwijs – het mogelijk maken van geïnformeerde besluitvorming en kritisch denken.
- Sociale rechten – het recht op basisvoorzieningen zoals gezondheidszorg, onderwijs en sociale zekerheid.
- Stimulering van maatschappelijk engagement – aanmoediging om deel te nemen aan sociale en politieke processen ten behoeve van het algemeen belang.

Bijlage 4: Wat wordt er vandaag de dag van jongeren verwacht?

- Actieve deelname aan de samenleving – betrokkenheid bij de gemeenschap door vrijwilligerswerk, initiatieven of burgerparticipatie.
- Onderwijs en zelfverbetering – inzet voor leren en het verwerven van kennis, vaardigheden en competenties voor toekomstige uitdagingen.
- Verantwoordelijkheid – verantwoordelijkheid nemen voor eigen acties en beslissingen.
- Respect voor diversiteit – openheid tegenover verschillende culturen, overtuigingen en mensen.
- Milieu-bewustzijn – zorg voor het milieu en actief deelnemen aan duurzame praktijken.
- Ontwikkelen van kritisch denken – reflecteren op informatie, sociale normen en politieke kwesties.
- Innovatie en aanpassingsvermogen – bereidheid om veranderingen te omarmen en zich aan te passen aan nieuwe technologieën en werkomstandigheden.
- Pleiten voor mensenrechten – bevordering van gelijkheid, respect voor en bescherming van de rechten van alle mensen.
- Opbouwen van onafhankelijkheid – geleidelijk ontwikkelen van financiële en emotionele onafhankelijkheid.
- Constructieve uiting van meningen – deelnemen aan discussies op een positieve en productieve manier.
- Solidariteit en empathie – zorg tonen voor anderen en de gemeenschap, en het begrijpen van de behoeften van anderen.
- Initiatief – de moed hebben om initiatief te nemen bij het oplossen van problemen en het creëren van positieve veranderingen in de samenleving (handelingsvermogen).

Bijlage 5: Wat betekent het om in een totalitaire samenleving te leven?

- Eenpartijstelsel – bestuur onder controle van één politieke partij (bijv. communistische partijen in Polen en Tsjechoslowakije, of fascistische regimes in Spanje en Portugal en dictatorschap in Griekenland).
- Autoritaire leider – dominantie van één individu, zoals Francisco Franco in Spanje, António de Oliveira Salazar in Portugal, of Josip Broz Tito in Joegoslavië (in de context van socialistisch Kroatië).
- Politieke repressie – vervolging van oppositiepartijen en individuen, inclusief massale arrestaties, marteling, ballingschap en executies.
- Mediacontrole – volledige staatscontrole over de pers, radio en televisie om propaganda te verspreiden.
- Censuur en verboden – onderdrukking van literatuur, kunst (film, theater, muziek) en wetenschappelijk onderzoek dat in strijd was met de ideologie van het regime.
- Beperkte toegang tot onderwijs – onderwijssystemen werden ondergeschikt gemaakt aan ideologische indoctrinatie (met name prominent in communistische en fascistische regimes).
- Nationalistische propaganda – verheerlijking van de natie, staat of heersende ideologie (bijv. fascistisch nationalisme in Spanje en Portugal, Griekenland).
- Cultus van persoonlijkheid – verheffing van de leider tot een onaantastbare status, geïdealiseerd door publieke ceremonies en propaganda.
- Beperkingen van godsdienstvrijheid – in communistische regimes zoals Polen en Litouwen stond de Kerk onder voortdurende druk of vervolging (terwijl in fascistische regimes religies vaak werden geïnstrumentaliseerd en de Kerk meestal samenwerkte met de autoriteiten).
- Gedwongen collectivisatie – vooral in communistische staten zoals Polen en Litouwen, waar landbouwgrond gedwongen genationaliseerd werd.

- Gedwongen emigratie – velen werden gedwongen te emigreren vanwege politieke vervolging of economische beperkingen (met name de ‘brain drain’: wetenschappers, politici, kunstenaars).
- Surveillance en repressie – oprichting van milities of geheime politie voor surveillance en repressie (bijv. PIDE in Portugal, Guardia Civil in Spanje, UDBA in Joegoslavië (Kroatië), Securitate in Roemenië).
- Economische ongelijkheid en privileges – politieke loyalisten genoten van privileges, terwijl gewone burgers vaak in armoede leefden.
- Wantrouwen en informanten – regimes moedigen mensen aan om burens en familieleden bij de autoriteiten te melden.
- Isolatie van de wereld – beperkte internationale betrekkingen, vooral zichtbaar in fascistisch Portugal en Spanje vóór de democratische hervormingen.

Bijlage 6: Overzicht documentair theater

Is mijn democratie jouw democratie?

Een documentaire
theaterbenadering

Vereniging voor
Geschiedenisonderwijs in
Griekenland (A.H.E.G)

Υπόθεση Λάραμι, Tectonic Theatre Project (2020)

**Documentair theater: theater overlapt met
openbare ruimte: realiteit, leven**

“Wek het publiek uit zijn slaap van esthetische sereniteit”

Geschiedenis van het documentaire theater

- Russische Revolutie: ‘levende kranten’, die het nieuws brengen: propaganda
- VS- Groot-Brittannië: het concept van subjectiviteit toegevoegd
- “Theater is geen informatiemedium en geen educatief medium, het is een medium voor het heden of beter gezegd het presenteren van het heden’ Milo Rau, regisseur
- Rimini Protocol collectief, Milo Rau, Yael Ronen, (sinds de jaren ‘80): ‘de theatraliteit van het alledaagse leven onder de loop nemen’

➤ Heropvoering

Workers of Sovkino' (Soviet cinema) 'live' newspaper
Central State Archive of Film and Photo Documents of St.-Petersburg

“Zo creëert Rimini Protokoll niet alleen theateraal aangescherpte kopiën van bevindingen, maar herovert het ook de openbare ruimte. Naast de op onderzoek gebaseerde projecten zijn er tal van activiteiten die de veilige zone van het theater verlaten. [...] Onder leiding van Rimini Protokoll wordt alles even echt als verdacht. Niet een gegeven dramaturgie zorgt voor het onderscheid tussen kunst en werkelijkheid, maar de toeschouwer zelf wordt de specialist, die de sporen van authenticiteit en theatraliteit moet volgen. [...] Het crede van Rimini Protokoll kan worden samengevat als: de beste kunst is de werkelijkheid zelf: gekopieerd, opnieuw gemonteerd, op zichzelf gespiegeld, gepresenteerd aan een publiek om te worden geobserveerd. ‘Theater is een medium waarin inhoud kan worden getransporteerd.’ Zo eenvoudig, zo bescheiden, zo radicaal is het uitgangspunt van Rimini Protokoll. [...] Als het allemaal om het leven draait, dan zijn wij allemaal specialisten.’

Rimini Protokoll,
‘Unboxing the
Past’, 2021

<https://www.rimini-protokoll.de/website/en/text/everyone-s-a-specialist>
Milo Rau, *Iedereen is een specialist. Rimini Protokoll en de reconstructie van de werkelijkheid*, 2004

Rimini Protokoll, *Ο Αγών μου* (2016)

Rimini Protocol, 2016
Mein Kampf
(Neonazisme)

De zaak Farmakonisi: ‘de wet
van het water’. Nationaal
Theater van Griekenland
(Verdrinking van migranten)

Υπόθεση Φαρμακονήσι ή το Δίκαιο του νερού, Εθνικό Θέατρο (2015)

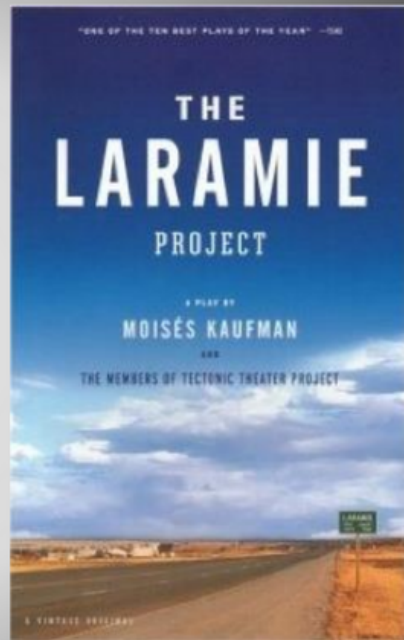

<https://www.youtube.com/watch?v=uGSCtKhBZO0>
‘De donkere middeleeuwen’, Milo Rau. *Shaubine*,
2015 Leibach: ‘Elke man doodt wat hij liefheeft’

Υπόθεση Λάραμι, Tectonic Theatre Project (2020)

De ervaringen van arbeidsmigranten met verschillende achtergronden die als schoonmakers werken. Hun persoonlijke getuigenissen vormen de kern van het toneelstuk - in werkelijkheid door hen geschreven. Originele personages - geen actrices.

'Schone stad': Onassis Stegi Grammaton kai Technon

Η καθαρή πόλη, Στέγη Γραμμάτων (2020)

Een gedicht:
Marleno:
"Valpona"
(Een lofzang op
immigrantenschoonmakers...)

- Alle toiletten in Athene zijn schoon dankzij mijn mama
- ...
- Haar handen zijn hard en zitten vol zweren van het bleekmiddel.
- Haar gezicht is hard en vol zweren van het bleekmiddel van alle bleekmiddelen van Athene
- Mijn moeder heeft zoveel bleekmiddel op haar dat het beeld van haar in mijn gedachten vervaagt
- ...
- Onze moeders maken allemaal de toiletten van Griekenland schoon
- En hun namen zijn bitter in de mond
- Netheid maakt ze onpresentabel
- Niemand noemt ze bij naam
- Maar mijn moeders naam is een riviernaam
- Een rivier van tranen en een rivier van bleekmiddel
- En het komt met een vaart van bovenaf
- Om te reinigen, te reinigen, te reinigen

Documentair theater op school

Natasha Merkouri, Filoloog & drama-expert,
AHEG

- Theatrale voorwaarde : een klas
- Onderzoek door leerlingen-mondelinge geschiedenis (getuigenissen)
- Deelname van experts, documenteren van het onderzoek van leerlingen en bespreken van het onderwerp (live of opgenomen)
- Kunst (afbeeldingen, posters, muziek, filmfragmenten)
- Vragen over het onderwerp
- Dramatechnieken

Hoe bereiden we een documentair theater over dit onderwerp voor?

- Voorbereidend werk: het materiaal verwerken
- Uitdrukken en onthullen van gevoelens (angst, schaamte, woede, vernedering, trots, frustratie, teleurstelling...)
- Onderzoek naar en ontdekken/creëren van nieuw materiaal over het onderwerp (bijv. nieuwe interviews). Historische achtergrond plaatsen
- Zoeken naar assen/lijnen die geschikt zijn voor de zaak (localiteit, gendersamenstelling en klassenpopulatie, behoeften, interesses).
- Dramatisering: een nieuw toneelstuk geschreven door leerlingen; basislijnen over het materiaal; dramatechnieken zoals monoloog, corridor van bewustzijn, acteren; dialoog en debat gedocumenteerd en begeleid door multimedia (muziek, video's etc.)
- Een combinatie van realiteit en acteren (een verrassingselement...)

- Vragen stellen
- Bevindingen bespreken
- Debat
- Vragen stellen aan deskundigen
- Bronnen aanbevelen: films, foto's, getuigenissen, kunst, enz. uitvoeren
- Antwoorden of meer vragen?
- Jij creëert het documentair theater

Een mogelijke suggestie

- Leerlingen beginnen samen over de zin: 'is mijn democratie jouw democratie?' Wat betekent democratie voor jou?
- Hoe en waarom vechten mensen voor democratie? (Historisch kader - een kaart en afbeeldingen voor documentatie). Een deskundige/historicus spreekt (op video of persoonlijk) over 1989 en het verdwijnen van communistische regimes, maar ook over de val van dictaturen in Griekenland, Spanje, Portugal en de migratiestroom in 2015 enz.
- Wat waren de omstandigheden bij het binnenkomen van de landen voor mensen die uit andere plaatsen/landen kwamen? 4-5 studenten voeren uit: ervaringen, gevoelens, vastberadenheid. Genderbenadering. Fragmenten van een film over het onderwerp spelen op de achtergrond zonder geluid. Een antropoloog/socioloog expert grijpt in (video of in persoon).

Een mogelijke suggestie

- De verwachtingen, de dromen, de aspiraties, de mislukkingen, de frustraties: een monoloog of dialoog die gedachten en gevoelens uitdrukt. Identiteit en verbondenheid. Wat ging er eventueel mis?
- Tweede generatie: het land van herkomst opnieuw benaderen. Trots op hun namen, hun cultuur: muziek, theater, niet-materiële cultuur, popcultuur.
- Migranten van Albanese oorsprong en de anderen (Aziatische, Afrikaanse oorsprong). Getuigenis van Nico een Grieks-Nigeriaanse jongeman: <https://www.istorima.org/sign-in> (Zwart en Grieks' *). Is mijn democratie jouw democratie?
- Het uitvoeren van de conclusie: weinig antwoorden, meer vragen, veel om over na te denken en te verwerken.

* *D. Trump: 'Ik ben Griekser dan Giannis' (de Griekse freak). Reageer op identiteitskwesties...*

De thematische categorieën

1. Weerstand-Verzet-Vrees-Vreugde
2. De overgangsfase
3. De verwachtingen, de ambities
4. Meta-democratie: inclusie, mensenrechten en 'tweederangsburgers', nepnieuws, controle over de media etc
5. Jongeren en Ouderen
6. Wat kunnen we doen?

Activiteiten voor leerlingen

1. Schrijf je gedachten en gevoelens op.
2. Kies een persoon (uit de literatuur of het echte leven) en stel je zijn/haar dagelijks leven voor de overgang erna voor. Of een jongere na 10 jaar.
3. Zoek op een kaart de plaats, de namen en routes van de genoemde personen.
4. Discussieer met je klasgenoten uit andere landen en vergelijk hun ervaringen en herinneringen uit hun familiegeschiedenis met die van de getuigen.
5. Leg de essentie van je studie vast in kunst (gedicht, vrije tekst, schilderij, drama, enz.).

Bedankt!!!

Fotocredits: Aggelos Barai
'Albanese migratie'

Wat verwacht je van democratie?

Leeractiviteit

[Leeractiviteit: Democratie bespreken](#)

Bijlagen

[Bijlage 1: Korte biografieën van getuigen](#)

[Bijlage 2: Tekstfragmenten](#)

[Bijlage 3: Wat democratie betekent voor een burger en verwachtingen van jongeren](#)

[Bijlage 4: 'Is jouw democratie mijn democratie?'](#)

[Voorbeelden van publieke discussies over democratie](#)

Links

[Fragmenten](#)

[Verhaallijn voor 'Wat verwacht je van democratie?'](#)

Leeractiviteit

Democratie bespreken

Vassiliki Sakka

Vereniging voor Geschiedenisonderwijs in Griekenland (AHEG)

Het hoofddoel van deze leeractiviteit is om het kritisch denken van leerlingen te bevorderen en hen uit te nodigen na te denken over percepties van democratie en de problemen van democratie vandaag de dag, en deze te bespreken. Leerlingen van 16-18 jaar worden aangemoedigd om een verantwoordelijkheidsgevoel en bewustzijn als burger te ontwikkelen en het belang van actief burgerschap te begrijpen. De activiteit heeft ook als doel om het historische bewustzijn te vergroten door kennis te nemen van en te reflecteren op het recente verleden en de huidige situatie in Europa en elders, terwijl ze de verwachtingen van democratie voor hun leven in de wereld waarin ze zich bevinden, definiëren.

Om de interesse van de leerlingen te wekken, kun je beginnen met de vraag: *Wat verwacht je van democratie?* Ze kunnen hun eerste gedachten, ideeën en gevoelens delen in de klas, individueel, in paren of in kleine groepen. Daarna kun je gezamenlijk de verhaallijn bekijken.

Leeractiviteit: Democratie bespreken

Leeftijdsgroep: 16 - 18 jaar

Duur: 90 minuten

Benodigdheden: Fragmenten, korte biografieën van getuigen (Bijlage 1), tekstfragmenten (Bijlage 2), verhaallijn, werkblad 'Wat verwacht je van democratie?' (Bijlage 3), en werkblad 'Is jouw democratie, mijn democratie?' (Bijlage 4).

Fragmenten:

Fragment 1: Željko Rogina (Kroatië).

Fragment 2: Željko Rogina (Kroatië).

Fragment 3: Andrés Ruiz Grima (Spanje).

Fragment 4: Michaela Bedrníková (Tsjechië).

Fragment 5: Nikos Vatopoulos (Griekenland).

Fragment 6: Chee-Han Kartosen-Wong (Nederland).

Fragment 7: Michaela Roman (Roemenië).

Fragment 8: Lisbeth Ruiz Sanchez (België).

Fragment 9: Amir Mohammadi (Nederland).

Fragment 10: Jeangu Macrooy (Nederland).

Fragment 11: Jeangu Macrooy (Nederland).

Fragment 12: Milice Ribeiro Dos Santos (Portugal).

Leerdoelen:

Tijdens deze leeractiviteit zullen leerlingen:

- Begrijpen hoe kwetsbaar democratie is, door te reflecteren op het leven onder totalitaire regimes in de 20e eeuw;
- De rol en rechten van burgers in een democratische samenleving herkennen, met het besef dat nieuwe behoeften deze opnieuw definiëren;
- De gevaren en de weerslag van post-democratie begrijpen;
- Kritisch denken ontwikkelen door generatiespecifieke perspectieven op democratie en maatschappelijke verwachtingen te vergelijken;
- Vaardigheden in gezamenlijke discussie en communicatie oefenen;
- Reflecteren op het belang van burgerverantwoordelijkheid en actieve deelname aan democratie;
- Empathie verbeteren, generatieverschillen waarderen en leren van ervaringen uit het verleden;
- Verwachtingen voor democratie evalueren en afstemmen op historische en generatiespecifieke perspectieven;
- Persoonlijk en sociaal leren (metacognitief).

Inleiding (10 min)

Doel: De context schetsen voor het verkennen van het leven in hedendaagse democratische samenlevingen.

Begin met een korte introductie van het concept democratie aan de hand van Bijlage 3. Benadruk belangrijke kenmerken die met democratie worden geassocieerd, zoals mensenrechten, vrijheid van meningsuiting, vrije verkiezingen versus autoritair leiderschap, censuur en beperkte vrijheden.

Gebruik een kaart van Europa (of een wereldkaart) om de verschillende herkomsten en ervaringen van de getuigen te laten zien. Geef daarbij een eenvoudige historische context om de verschillende omstandigheden uit te leggen.

Stap 1: Wat betekent democratie? (15 mins)

Doel: Verkennen van de percepties van democratie volgens de getuigenissen.

Geef de leerlingen contextverhalen of korte casestudy's van mensen die de overgang van totalitaire regimes naar democratie hebben meegemaakt, en kies daarbij verschillende geografische regio's en achtergronden: Oost-Europese landen, Zuid-Europese landen en mensen met een migratieachtergrond in België en Nederland. Laat de leerlingen in tweetallen of kleine groepen werken aan de contextverhalen. Ze gebruiken de geselecteerde fragmenten om de volgende vragen te bespreken:

- Wat waren de verwachtingen van democratie volgens verschillende getuigen? Wat ging er mis?
- Wie was de ‘vijand’ van de democratie in verschillende landen volgens de ervaringen van de getuigen? Wat hebben ze gemist toen ze onder autoritaire regimes leefden?

Stap 2: Groepsactiviteit (20 mins)

Afhankelijk van de grootte van de klas werken de leerlingen in kleine groepen om de fragmenten te lezen (Bijlage 2). Vraag de leerlingen om te zoeken naar overeenkomsten en/of verschillen in de manier waarop de getuigen het begrip democratie definiëren. Elke groep kleurt een kaart van Europa in met een andere kleur, gebaseerd op het land van herkomst van de getuigen. Vervolgens bespreekt en vergelijkt elke groep hun bevindingen over de verschillende perspectieven op democratie, gebaseerd op de achtergrond van de getuigen (bijvoorbeeld ex-communistische landen, Zuid-Europa, migranten met diverse achtergronden). Begeleid daarna een klassikale discussie waarin de groepen hun conclusies vergelijken en bespreken.

Stap 3: Groepsactiviteit (20 mins)

Doel: Reflecteren op de problemen van de democratie vandaag de dag.

Laat de groepen brainstormen over de volgende vragen: *Wat zijn de problemen van de democratie tegenwoordig volgens de getuigenissen? Is er iets anders dat jullie willen toevoegen?* De leerlingen maken aantekeningen en kunnen de belangrijkste resultaten ook op het bord schrijven (dit kan digitaal, bijvoorbeeld met Mentimeter).

Vervolgens zullen de studenten een fragment bekijken uit het documentaire-theater 'Is mijn democratie, jouw democratie', waarin de antwoorden van de leerlingen op de vraag 'Wat betekent democratie voor jou?' te zien zijn (00.43.31 - 00.44.34). <https://www.youtube.com/watch?v=XaQED-j7GqI&t=13s>. Vraag de studenten om hun gedachten over de video en de antwoorden van de leerlingen te delen.

Daarna kunnen ze in vier groepen discussiëren over recente casestudy's van publieke debatten, die je kunt vinden in Bijlage 4: (1) 'Jouw lichaam, mijn keuze', dat viraal ging vlak voor en na de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 2024; (2) 'Er is geen grotere geweld dan werkloosheid en armoede'; (3) Nadat Elon Musk Twitter (nu X) had gekocht, heractiveerde hij profielen die complottheorieën, haat en racistische uitlatingen verdedigden in de naam van 'vrijheid van meningsuiting'; (4) 'Black Lives Matter' en 'Dikeosyni': twee gevallen (zwarte mensen, Roma mensen) met betrekking tot politiebrutaliteit en schending van mensenrechten.

Stap 4: Plenaire discussie (15 mins)

Voordat de plenaire discussie begint, definieer, leg uit en bespreek het concept van *post-democratie*[1].

Laat de studenten hun ideeën bespreken en vergelijken met de belangrijkste democratische principes die in Bijlage 3 worden beschreven. Je kunt de volgende begeleidende discussievragen gebruiken:

- Welke rechten vind je het belangrijkste voor een democratie?
- Worden sommige van deze rechten vandaag de dag als vanzelfsprekend beschouwd? Worden sommige rechten verwaarloosd of onderschat?
- Waarom kiezen mensen voor politici met niet-democratische ideeën?
- Wat verwacht je van democratie vandaag de dag en wat ben je bereid bij te dragen aan de kwaliteit ervan?

[1] De definitie van C. Crouch: 'Een postdemocratische samenleving is een samenleving die nog steeds alle instellingen van de democratie heeft en gebruikt, maar waarin ze steeds meer een formeel omhulsel worden. De energie en vernieuwingsdrang gaan weg van de democratische arena naar kleine kringen van een politiek-economische elite. Crouch stelt dat we niet 'in een post-democratische samenleving leven, maar dat we op weg zijn naar een post-democratische samenleving.' (Colin Crouch, 2004. *Post Democracy*, Cambridge: Polity Press).

Extra activiteit

Als de tijd het toelaat, kunnen de leerlingen ook de opdracht krijgen om een korte film te maken op basis van de antwoorden die zij en hun klasgenoten geven op de vraag: *Wat verwacht je vandaag de dag van democratie?* De film kan verrijkt worden met beelden en muziek. Daarnaast kunnen hun gedachten en ideeën worden vastgelegd door middel van kunstwerken zoals gedichten, vrije teksten, schilderijen en drama. Stel manieren voor om democratie in vraag te stellen en te verbeteren.

Een opmerking over de beoordeling

Communicatieve en taalvaardigheden kunnen beoordeeld worden, evenals cognitieve en begripsvaardigheden.

Metacognitieve vaardigheden zijn moeilijk te meten. Desondanks zouden houdingen en overtuigingen, reflectie en uitgevoerd activisme manieren kunnen zijn om te beoordelen.

Bijlage 1: Korte biografieën van de getuigen

Lisbeth Ruiz Sanchez

Lisbeth Ruiz Sanchez (35) is geboren en getogen in Cuba. Als kind maakte ze deel uit van de Pioneros de la Batalla de Ideas, een protestbeweging die Fidel Castro in 1999 organiseerde voor de terugkeer van Elián González. Ze heeft een Master in Communicatie van de Universiteit van Havana. In Cuba werkte ze sinds haar 10e voor de nationale radio en televisie. Ze vestigde zich in 2015 in België nadat ze Cuba voor het eerst verliet voor een wereldreis met Up with People, een Amerikaanse non-profitorganisatie. Ze woont in Antwerpen met haar 3 kinderen en werkt als digital marketeer.

Michaela Bedrníková

Michaela Bedrníková (56) is een apotheekspecialist uit Tsjechië. Als jong kind was ze lid van de communistische pioniersbeweging. Tijdens haar middelbare schooltijd werd ze een actieve christen. Ze maakte deel uit van verschillende semi-illegale evangelische jeugdgroepen. Haar vrienden waren dissidenten, kinderen van dissidente ouders en familieleden van politieke gevangenen. Ze nam deel aan niet-officiële religieuze activiteiten en aan de studentenprotesten in het najaar van 1989.

Nikos Vatopoulos

Nikos Vatopoulos (64) uit Griekenland is journalist bij de krant Kathimerini, schrijver en fotograaf, gespecialiseerd in stedelijke cultuur en de urbanologie van Athene. Hij groeide op in een conservatief burgerlijk gezin. Zijn politieke bewustwording vond plaats onder invloed van de opstand van de Polytechnische School van Athene tijdens de dictatuur, toen hij als jonge tiener ontdekte dat niet iedereen die protesteerde een 'communist' was of vijandig stond tegenover de essentie van de staat. Hij nam zelf niet deel aan verzetsactiviteiten, maar was zich wel bewust van de noodzaak van democratie. Hij gelooft in inclusief en burgerschapsgericht onderwijs.

Andrés Ruiz Grima

Andrés Ruiz Grima uit Spanje (73) is met pensioen en werkt af en toe als zeiler. Hij zat in de gevangenis toen hij 20 was voor zijn activisme tegen het Franco-regime en is ook betrokken geweest bij Yayoflautas (Opa's en Oma's organisatie) binnen de 15 mei- beweging van de Indignados (2011) en de Catalaanse onafhankelijkheidsbeweging (2017). Hij staat dicht bij anarchistische ideeën, stemt niet en is voor participerende democratie.

Amir Mohammadi

Amir Mohammadi (39) kwam in 2016 als vluchteling uit Iran naar Nederland. Hij kreeg geen verblijfsvergunning, maar kon ook niet terug en leefde daarom 6 jaar in de schaduw als ongedocumenteerde. Uiteindelijk kreeg hij wel een verblijfsvergunning. Amir weet als geen ander hoe het is om geen rechten te hebben.

Chee-Han Kartosen-Wong

Chee-Han Kartosen-Wong (41) is een filmmonteur van commercials, documentaires en films. Als kind van Chinese ouders groeide ze op in Borne, Nederland, waar zij de enigen van Aziatische afkomst waren. Ze ervaarde veel racisme. Toen ze zwanger werd, gingen Chee-Han en haar man op zoek naar kinderboeken waarin hun zoon zich zou kunnen herkennen - maar deze bestonden niet. In de kinderboeken die wel kinderen van Aziatische afkomst afbeeldde, werden ze vaak stereotiep gepresenteerd. Zelf had ze in haar jeugd weinig rolmodellen. Daarom begon ze inclusieve kinderboeken te schrijven.

Jeangu Macrooy

Jeangu Macrooy (30) is zanger en liedjesschrijver. Toen hij op 20-jarige leeftijd naar Nederland kwam op zoek naar meer vrijheid, werd hij getroffen door het verschil in welvaart vergeleken met zijn thuisland Suriname, en het gebrek aan bewustzijn dat dit voortkomt uit het Nederlandse koloniale verleden. Hij was geschokt toen hij ontdekte dat Keti Koti, de viering van de afschaffing van de slavernij, slechts door een kleine groep mensen werd gevierd. Hij vertegenwoordigde Nederland op het Eurovisiesongfestival met een protestlied over slavernij, deels gezongen in het Sranantongo, dat gemengde reacties opriep.

Milice Ribeiro Dos Santos

Milice Ribeiro Dos Santos (79) is een gepensioneerd psycholoog en gezinstherapeut uit Portugal. Afkomstig uit een familie die tegen de dictatuur was, ging ze in 1964 in ballingschap in Parijs, Frankrijk, met haar vriend, die ontsnapte aan de militaire dienstplicht voor de Portugese oorlog in de Afrikaanse koloniën. Ze keerde terug naar Portugal in 1975, een jaar na de democratische revolutie. Ze vocht voor de rechten van geïnstitutionaliseerde jongeren en voor de rechten van vrouwen op het gebied van seksuele gezondheid in een land in overgang van de conservatieve katholieke context van de dictatuur.

Željko Rogina

Željko Rogina (65) groeide op in Oost-Slavonië, Kroatië, waar hij nog steeds woont. Hij is een gepensioneerd leraar filosofie, ethiek en logica. Hij werd als middelbare scholier toegelaten tot de Unie van Communisten, maar teleurgesteld door de conflicten binnen de partijleiding, en de nationale retoriek, nam hij in 1990 ontslag en besloot niet meer betrokken te zijn bij de politiek. Tijdens de veranderingen in Kroatië ging hij als vrijwilliger bij het leger en diende tot juni 1992. Toen zijn eenheid werd uitgezonden naar de slagvelden in Bosnië en Herzegovina, besloot hij terug te keren en zijn werk op school weer op te pakken.

Michaela Roman

Michaela Roman (77) is een gepensioneerd Roemeense biologe en is politiek niet gebonden. Begin jaren '70 was ze een topstudente biologie. Ze dacht dat ze onderzoeker zou worden, maar dat lukte destijds niet, omdat het regime alle posities voor biologen blokkeerde. Daardoor had ze niet de vrijheid om te kiezen waar ze wilde werken of wat ze wilde doen om in haar levensonderhoud te voorzien. Na de Revolutie begon ze een klein bedrijf, waarmee ze in staat was om alleen twee kinderen op te voeden en de vrijheid kreeg om dat te doen.

Bijlage 2: Tekstfragmenten

Željko Rogina (Kroatië)

Ik was aanwezig, ik nam niet direct deel, maar ik was getuige van de transitie van een eenpartij- naar een meerpartijen-democratisch systeem, van een socialistische productiewijze naar een kapitalistische. Nu, als ik dat allemaal samenvat, kan ik zeggen dat niets zwart-wit is. Als het gaat om democratie in de samenleving, is die nu veel groter dan vroeger, onvergelijkbaar veel groter. Wat we vroeger niet konden of mochten doen, kunnen we nu wel. De vraag is natuurlijk of iemand dat hoort en of het ergens weerklank vindt. Wat deze economische transitie betreft, geloofde ik oprecht dat een betere wereld mogelijk zou zijn, waarin er niet zo'n groot verschil is tussen zij die hebben en zij die bijna niets hebben. Maar het is gebleken dat dat voorlopig niet het geval zal zijn. We kunnen alleen hopen dat het systeem dat we hebben overgenomen in de loop van de tijd democratischer wordt en dat we op zijn minst enkele elementen van de welvaartsstaat proberen te behouden.

Željko Rogina (Kroatië)

Dus de vraag is: was er in die tijd een echt, oprecht democratisch proces in de staten? Natuurlijk niet. Er bestond iets dat het afgeleidesysteem werd genoemd, maar dat was een plagiaat van echte democratie, waarin iedereen kon stemmen en verkozen kon worden. En vooral ontbrak het volledig aan pluralisme van meningen. Het werkte als volgt. De basis, de arbeiders op hun werkplekken en andere burgers in lokale gemeenschappen, kozen hun afgevaardigden. Deze afgevaardigden kozen vervolgens weer hun eigen vertegenwoordigers, en die kozen op hun beurt opnieuw onderling, totdat uiteindelijk de hoogste machtsniveaus werden bereikt.

	Natuurlijk ging hierbij de wil van de burgers volledig verloren. Bovendien hield de Communistische Partij, of zoals het destijds heette, de Bond van Communisten, nauwlettend toezicht, zodat er geen afwijkende stemmen in dit zogenaamde verkiezingsproces konden doorklinken. Dat is wat dat betreft alles.
--	---

Andrés Ruiz Grima (Spanje)	Weet iemand op wie hij of zij heeft gestemd? Weet iemand, in welk land ter wereld dan ook, behalve de groten, Trump, Biden. Ik bedoel de parlementariërs, de congresleden, enzovoort. Wie zijn ze, als mensen? Hoe leven ze? Waarvan leven ze? Het moeten stemmen zijn voor mensen die je kent, die je kunnen vertegenwoordigen, die je kunt volgen. Dat zou democratie zijn. En om nog een stapje verder te gaan, nou ja, een contract, een bindend contract. Maar nee, degene die het meest beledigt, degene die de meeste middelen heeft om in de media te verschijnen, economische middelen om in de media te verschijnen, die wint.
-----------------------------------	---

Michaela Bedrnikova (Tsjechië)	Ik was zeker een beetje teleurgesteld, omdat wanneer je net het gevoel had, waarschijnlijk nogal onrealistisch, dat alles geweldig zou zijn, dat iedereen eerlijk zou zijn...En als je dan ontdekt dat, ik weet niet, kort na deze revolutie mensen hebzuchtig waren en de situatie in hun voordeel gebruikten...En toen ontdekte je ook hoeveel corruptie er hier is, hoeveel verschillende dingen er gaande zijn, hoeveel jassen worden omgedraaid. En dergelijke dingen. Dat is natuurlijk heel triest en dat vond ik echt jammer. Men beleefde een zekere desillusie, maar het leven gaat door en het is gewoon een soort prijs voor die vrijheid. Gewoon ja, dat is vrijheid, dus gewoon iemand die, ja, zoals... Persoonlijk had ik misschien in het begin een beetje het gevoel dat vrijheid verbonden was met eerlijkheid of waarheid en zo. Nou, dat bleek dan niet voor iedereen het geval te zijn. Nou, dat was natuurlijk teleurstellend, zeker.
---	---

Nikos Vatopoulos
(Griekenland)

Dit alles duidt nu op een verandering, niet alleen van het politieke en economische model, maar ook van de manier waarop de mens zichzelf definieert. Ik denk dat dit het schokkendste is wat er in ons tijdperk is gebeurd. Omdat in de voorgaande decennia, de zogenaamde naoorlogse decennia, ondanks de enorme problemen die er natuurlijk waren. Elk tijdperk heeft grote problemen. Maar er was een wijdverbreid geloof dat de wereld op de een of andere manier vooruit zou gaan en dat je op de een of andere manier een baan zou vinden, dat dingen logischerwijs over tien jaar beter zouden zijn. Dat de wetenschap zou helpen, dat je kinderen beter opgeleid zouden zijn dan jij, dat ze meteen een baan zouden vinden...en dat het nastreven van geluk enigszins onafhankelijk van jezelf zou verlopen. Het zou vanzelf op zijn plaats vallen. Oké, dit hele schema is zeker overgesimplificeerd, maar ik wil zeggen dat mijn generatie tenminste is opgegroeid met het gevoel dat de wereld vooruitgaat. De wereld zal op de één of andere manier vooruitgaan. Gebrekkig en oneerlijk, maar - en zo zag iedereen het - vanzelf, door strijd, door conflict, door onderhandelingen, door geloof in werk, door onderwijs... Op de een of andere manier...zal er vooruitgang zijn. De laatste jaren is dit geloof ingestort. En de samenleving kreeg veel hiaten, cellen en subgroepen. Dus, deze fragmentatie van de sociale perceptie, van de sociale organisatie van staten, heeft geleid tot extreme fenomenen, die ik zou zeggen...ideologisch van aard zijn en die in feite het geloof in de democratie hebben ondermijnd.

Chee-Han Kartosen-Wong
(Nederland)

Nederland is een samenleving met vele verschillende etnische achtergronden. En allemaal Nederlanders die hier geboren zijn. En we zijn allemaal gelijkwaardig. En die gelijkwaardigheid kunnen we alleen bereiken als we allemaal ons mond open doen. En niet meer langer stil zijn. Want ik kom uit een Chinese familie en mijn ouders die bleven wel stil. Nu minder trouwens. Maar vroeger bleven ze wel stil omdat ze het niet belangrijk genoeg vonden en omdat ze geen herrie wilden schoppen. Maar je mond open trekken is niet hetzelfde als herrie schoppen. Vechten voor je rechten is niet herrie schoppen. Iedereen zou dat doen. Die niet gelijk wordt behandeld. En ik hoop dat de nieuwe generatie dat ook blijft doen.

Michaela Roman (Roemenië)

Waar hoopte ik op? Het is moeilijk uit te leggen dat ik niet aan democratie dacht. Ik dacht altijd aan slim leiderschap... gezamenlijk. Slim, dat mensen niet onrechtvaardig zou behandelen, omdat iedereen zijn eigen lijden heeft. Ik heb met zoveel onlogische dingen te maken gehad, dat ik altijd door wijze mensen geleid wilde worden. Ik wilde niet leiden, maar geleid worden door wijze mensen. Daar hoopte ik zeker op, totdat de democratie en het pluralisme kwamen. Dus in de eerste jaren van de overgang was ik, net als iedereen, getuige van...de opbouw van een democratie. We wisten niet veel over democratie, we leerden al doende. Ik leerde samen van Mihai, die... ja...Het belangrijkste is dat formeel alles in orde was. Veel partijen en pluralisme. Maar dat bleek een belemmering te zijn. Zoals het dat vandaag ook is. We moeten toegeven dat meer partijen de zaken alleen maar ingewikkelder maken. Dus, hoewel met kleine stapjes, en met veel tegenslagen, is er vooruitgang geboekt. Dat betwist ik niet. We hebben een democratie. Fragiel. Maar het is er. En wat het belangrijkste is in deze wereld, tenminste vanuit mijn perspectief, is dat we vrijheid hebben. Dus ik geloof dat dat het belangrijkste is. Ik kan spreken, ik kan gaan en staan waar ik wil, ik kan vrij bewegen. Ik denk dat er niets belangrijker is in deze wereld dan vrijheid. Dat is de prioriteit. Ik voel dat zo aan omdat ik vroeger geen vrijheid had. En dus is vrijheid wat ik het meest waardeer.

Lisbeth Ruiz Sanchez
(België)

Kansen. Geen gelijke kansen, maar kansen voor iedereen en rechten om te zijn wat de mensen willen zijn, om te zeggen wat ze voelen en denken. Zonder pijn te doen aan de rest, maar wel de vrijheid om te zeggen wat je voelt. Ik denk dat dat voor mij een heel belangrijk punt is omdat ik dat heb gemist in Cuba. Dat gevoel van: ik mag zeggen wat ik wil, ik mag mijn mening delen. Ik weet dat dat een beetje gevaarlijk kan zijn soms met de haters en de social media en zo. Maar dat is gewoon een basisrecht van de mens. Gewoon zeggen wat ze voelen, wat ze denken. Uw mening delen is heel belangrijk. En ook kansen krijgen in het leven. Maakt niet uit vanwaar je komt. Je moet gewoon kansen in je leven krijgen. Je moet deel mogen uitmaken aan een samenleving waar je ook kansen kan krijgen om op te groeien, om je steentje te kunnen bijdragen. Dat is heel belangrijk voor mij.

Amir Mohammadi
(Nederland)

Democratie moet inclusief zijn. Iedereen moet vrijuit kunnen praten en zichzelf kunnen uiten. Dus vrijheid van meningsuiting bijvoorbeeld, is ook iets wat van een democratie wordt verwacht. Maar de democratie is dat iedereen mee moet doen en niet dat één persoon de beslissing neemt. Je neemt beslissingen als een groep. Democratie is dat iedereen rond de tafel zit en een beslissing neemt. Maar de democratie in Nederland heeft zich in het verleden eigenlijk aan mij bewezen. Toen ik ongedocumenteerd was. Ik zei dat ik niet blij was met de gang van zaken hier, maar ik ben niet tegen het platform zelf. Het platform is bijvoorbeeld Android of iOS. Dus je hebt de software, apps voor Android en iOS. Je werkt ermee. Soms gaat het goed, soms gaat het fout. Het platform zelf heeft geen probleem. Het platform functioneert goed. Het platform van de democratie in Nederland functioneert goed. Toen ik ongedocumenteerd was, kon in een live tv-programma met de politici praten. Dus ze accepteren me aan tafel.

	Dus ja, dit is de democratie maar we hebben nog een hele weg af te leggen...om een echt inclusieve samenleving en vrijheid te hebben. Ik hoop en ik denk dat we op de goede weg zijn. Argumenten voor en tegen bestaan altijd, maar dat is een mooi aspect van de democratie. Om in plaats van zichzelf te doden, te gaan praten, gaan discussiëren, gaan protesteren, ja.
--	---

Jeangu Macrooy (Nederland)	De democratie zit hem in je uitspreken. Ik heb de afgelopen jaren ook wel gezien dat dat verandering mogelijk is, ook als je denkt over het koloniale verleden, die grote shock die ik had in 2015. Dit is wel echt een hele andere...een heel ander tijdperk waar we in zitten. Waarin Nederland wel echt heel erg bezig is met die geschiedenis...te belichten, te bekijken hoe we met die doorwerking van die geschiedenis kunnen omgaan. En...Die verandering is wel het resultaat van mensen die zich hebben uitgesproken. Feitelijk mensen hebben zich uitgesproken over het koloniale verleden al voordat ik Gold uitbracht. Ik zie mijn bijdrage als artiest, als een bescheiden bijdrage. Maar het is een beweging van mensen die steeds weer de moed vinden om zich uit te spreken over iets die er dan voor zorgt dat...bijvoorbeeld in 2023, 1 juli, Ketj Koti, de Koning ...excuses uitsprak voor het slavernijverleden van Nederland. En dat is gewoon een...dat markeert voor mij echt een...een nieuw tijdperk. Je hebt andere gesprekken als...als er wordt gezegd: nee, we erkennen...dat verleden, we erkennen die pijn...we erkennen hoe verschrikkelijk het is en we erkennen de doorwerking. Dus we kunnen ook echt gaan kijken naar...welke problemen hebben we nu die we kunnen terugleiden naar die geschiedenis? En hoe willen we dat met elkaar oplossen?
-----------------------------------	---

Jeangu Macrooy (Nederland)	Democratie betekent voor mij dat ik geloof in...de kracht van onze gezamenlijke stemmen. Ik ben wel echt een believer in power to the people. Dat verandering echt mogelijk is als je elkaar vindt en je samen uit. En dat we die ruimte ook moeten pakken. En dat we heel blij moeten zijn dat we dat kunnen.
-----------------------------------	---

Milice Ribeiro Dos Santos
(Portugal)

Nou, als ik nadenk over al die jaren, is er een bittere nasmaak, dat is onvermijdelijk. Want ik leef in een land met een democratie...we hebben op dit moment [2023] zelfs de socialistische partij aan het roer...maar er is zo'n grote sociale ongelijkheid, er is zoveel dat we niet bereikt hebben. Als ik bedenken dat 20% van de bevolking onder de armoedegrens leeft, mensen met een baan die niet fatsoenlijk kunnen leven. Een land waar 1,5 miljoen mensen geen huisarts hebben, waar huisvesting een serieus probleem is en zoveel mensen op straat leven... Natuurlijk is er een bittere nasmaak. En ik heb bijna zin om te zeggen dat we nog een 25 april nodig hebben en misschien kunnen we dan dingen veranderen. In een democratie moet iedereen betrokken zijn bij het proces, iedereen moet erbij betrokken zijn en we moeten zorgen dragen voor het democratische proces en ervoor waken dat het volgt...als de wereld zich ontwikkelt en er nieuwe problemen ontstaan. Er is een onderzoek uit 2022, een recent onderzoek, waaruit blijkt dat Portugal er goed voorstaat in vergelijking met andere democratieën, zowel op het gebied van burgerlijke vrijheden...en eerlijke verkiezingsprocessen. Aan de andere kant is het slecht gepositioneerd door het gebrek aan politieke betrokkenheid van de burgers en het ontbreken van een politieke cultuur. En dit is in feite de belangrijkste conclusie. Als we nadenken over politiek in Portugal, komen we tot de conclusie dat politieke partijen hun eigen machtsdynamiek hebben...en dat ze ver, ver weg opereren van de kiezers, ze staan ver af van de mensen die hen gekozen hebben. Daarom is er een leegloop van de politieke functie en voelen mensen zich niet in staat om politiek tussen te komen. Ik denk dat dit een van de redenen is waarom het populisme, dat in Portugal plotseling is gegroeid, werd aangewakkerd, omdat het het onbehagen van onze burgers heeft opgevangen...die hun plaats in dit land niet kunnen vinden.

Bijlage 3: Wat democratie betekent voor een burger en wat er van jongeren verwacht wordt

- Stemrecht – de mogelijkheid om vertegenwoordigers te kiezen en mee te beslissen over belangrijke kwesties.
- Vrijheid van meningsuiting – het recht om vrij je mening, overtuigingen en standpunten te uiten.
- Recht op vergadering – de mogelijkheid om vreedzame protesten en bijeenkomsten te organiseren en eraan deel te nemen.
- Recht op informatie – vrije toegang tot informatie en transparantie van overheidsoptreden.
- Bescherming van mensenrechten – respect voor de fundamentele rechten en vrijheden van alle burgers.
- Gelijkheid voor de wet – alle burgers zijn gelijk voor de wet, ongeacht sociale status, etniciteit, religie of andere kenmerken.
- Participatie in wetgeving – burgers beïnvloeden via gekozen vertegenwoordigers de totstandkoming van wetten.
- Verantwoordelijkheid van de overheid – de overheid is verantwoording verschuldigd aan de burgers en moet rekenschap afleggen over haar handelen.
- Recht op gerechtigheid en rechtsbescherming – de mogelijkheid om juridische bescherming te zoeken bij schending van rechten.
- Recht op onderwijs – het mogelijk maken van geïnformeerde besluitvorming en kritisch denken.
- Sociale rechten – het recht op basisvoorzieningen zoals gezondheidszorg, onderwijs en sociale zekerheid.
- Stimulering van maatschappelijk engagement – aanmoediging om deel te nemen aan sociale en politieke processen ten behoeve van het algemeen belang.

Wat wordt er vandaag de dag van jongeren verwacht?

- Actieve deelname aan de samenleving – betrokkenheid bij de gemeenschap door vrijwilligerswerk, initiatieven of burgerparticipatie.
- Onderwijs en zelfverbetering – inzet voor leren en het verwerven van kennis, vaardigheden en competenties voor toekomstige uitdagingen.
- Verantwoordelijkheid – verantwoordelijkheid nemen voor eigen acties en beslissingen.
- Respect voor diversiteit – openheid tegenover verschillende culturen, overtuigingen en mensen.
- Milieu-bewustzijn – zorg voor het milieu en actief deelnemen aan duurzame praktijken.
- Ontwikkelen van kritisch denken – reflecteren op informatie, sociale normen en politieke kwesties.
- Innovatie en aanpassingsvermogen – bereidheid om veranderingen te omarmen en zich aan te passen aan nieuwe technologieën en werkomstandigheden.
- Pleiten voor mensenrechten – bevordering van gelijkheid, respect voor en bescherming van de rechten van alle mensen.
- Opbouwen van onafhankelijkheid – geleidelijk ontwikkelen van financiële en emotionele onafhankelijkheid.
- Constructieve uiting van meningen – deelnemen aan discussies op een positieve en productieve manier.
- Solidariteit en empathie – zorg tonen voor anderen en de gemeenschap, en het begrijpen van de behoeften van anderen.
- Initiatief – de moed hebben om initiatief te nemen bij het oplossen van problemen en het creëren van positieve veranderingen in de samenleving (handelingsvermogen).

Bijlage 4: Is jouw democratie mijn democratie?

‘Jouw lichaam, mijn keuze’:

<https://www.theguardian.com/commentisfree/2024/nov/13/your-body-my-choice-maga-men>

<https://www.newyorker.com/news/the-lede/your-body-my-choice-a-new-rallying-cry-for-the-irony-poisoned-right>

"Een nieuwe strijdkreet voor de ironisch-vergiftigde rechterzijde"

Het duurde minder dan vierentwintig uur na Trumps herverkiezing voordat jonge mannen een slogan overnamen die het komende tijdperk van genderregressie zou kunnen definiëren: ‘Jouw lichaam, mijn keuze’ (The New Yorker)

Het artikel bespreekt hoe rechts de uitdrukking “Mijn lichaam, mijn keuze” heeft verdraaid, een zin die vaak is gebruikt in de strijd voor de reproductieve rechten van vrouwen.

Foto: Alec Perkins,
<https://www.flickr.com/photos/alecperkins/3332921525/>

Black Lives Matter

Foto: John Lucia, <https://www.flickr.com/photos/studioseiko/27950807420/>

Leonhard Lenz, CC0, via Wikimedia Commons

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:BlackLivesMatter_protest_Berlin_2020-05-30_25.jpg

Gerechtigheid:

De gevallen waarin leden van de Black, Roma en LGTB+ gemeenschappen op brute wijze werden gedood door burgers en/of de politie.

Foto: Julia Tulke,
<https://www.flickr.com/photos/aestheticsofcrisis/>

Zak/Zackie: LGTB+ burger die op brute wijze werd gedood door medeburgers en de politie in Athene

Foto: Unicorn Riot,
Maria Louka,
<https://unicornriot.nl/2022/greek-police-kill-teenager-as-racism-violence-against-roma-people-spikes/>

‘Justis for Niko’ (Gerechtigheid voor Niko)

Foto: Unicorn Riot, <https://unicornriot.ninja/2022/calls-for-justice-for-nikos-sampanis-renewed/>

Identiteitskwesties: Wie is meer Grieks? Een zwarte man of D. Trump?

(Links) Foto: Gage Skidmore,
<https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/53067465959>
(Rechts) All-Pro Reels, CC BY-SA 2.0 <<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0>>, via Wikimedia Commons,
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giannis_Antetokounmpo_%2851664127127%29_%28cropped%29.jpg.

Trump beweert ‘Grieker te zijn’ dan Antetokounmpo; Giannis reageert
3 november 2024

<https://www.thenationalherald.com/%CF%84rump-refers-to-giannis-antetokounmpo-as-the-greek-who-has-more-greek-in-him-the-greek-or-me/>

Publiek domein, <https://www.dvidshub.net/image/8840865/departments-defense-augments-us-customs-and-border-protection-removal-flight-efforts>

Geketende migranten worden uit de VS gedeporteerd (23/1/2025)

Foto: Louisa Billeter, <https://flickr.com/photos/24761036@N00/54291209052>

Postdemocratie (20/1/2025, inauguratiedag, VS)

Historische context infosheets

Kroatië
Tsjechië
Griekenland
Litouwen
Polen
Portugal
Roemenië
Spanje

Kroatië

Door Denis Detling

Tussen 1945 en 1990 was Kroatië een van de republieken binnen de Socialistische Federale Republiek Joegoslavië (SFRJ), die als een éénpartijstaat functioneerde onder leiding van de Joegoslavische Communistenbond (waarvan ook de bonden van de deelrepublieken waaronder de Kroatische Communistenbond, deel uitmaakten) onder leiding van Josip Broz Tito. Tito domineerde het politieke landschap tot zijn dood in 1980, waarna Joegoslavië een periode van instabiliteit inging. Gedurende het bestaan van Joegoslavië werd een persoonlijkheidscultus rondom Tito in stand gehouden. Hoewel Joegoslavië werd gedefinieerd als een land van naties en nationaliteiten, onderdrukte de regering nationale gevoelens en bood in plaats daarvan het beleid van 'broederschap en eenheid' aan. Ondanks dat Joegoslavië een meer liberale versie van socialisme had in vergelijking met andere Oost-Europese landen, waren politieke en burgerlijke vrijheden beperkt. De staat controleerde het sociale en economische leven. De media was staatsgecontroleerd en kritiek op het regime werd zelden getolereerd. Desondanks genoot Joegoslavië een hogere levensstandaard in vergelijking met veel andere Oost-Europese landen, dankzij het specifieke model van zelfbeheer-socialisme en de openheid naar het Westen. Burgers mochten naar het buitenland reizen, wat in andere socialistische staten zeldzaam was.

Het onderwijssysteem werd vormgegeven in overeenstemming met de dominante ideologie. De staat investeerde in geletterdheid en maakte onderwijs toegankelijk, waardoor de meeste jongeren toegang hadden tot basisonderwijs en middelbaar onderwijs.

Het late decennium van de jaren 1980 markeerde een belangrijke periode van politieke en sociale veranderingen in Kroatië. In Kroatië, evenals in andere Joegoslavische republieken, was er een groeiend verlangen naar democratisering, wat de crisis verschoof van een economische naar een inter-republikeinse en inter-etnische aangelegenheid. Dit alles, samen met de opkomst van het nationalisme, leidde tot de verzwakking van de Joegoslavische federatie, wat uiteindelijk resulteerde in de val van de Communistenbond van Joegoslavië in januari 1990, die had gediend als de verenigende ideologische en politieke kracht in Joegoslavië.

Aan het einde van 1989 stemde de Kroatische Communistenbond ermee in om officieel een meerpartijenstelsel in te voeren, een proces dat zich geleidelijk ook in andere republieken voltrok (behalve Servië en Montenegro). Begin 1990 werden de eerste oppositiepartijen in Kroatië geregistreerd, die pleitten voor democratische hervormingen, een markteconomie en een sterker niveau van onafhankelijkheid. De sterkste partij in Kroatië was de Kroatische Democratische Unie (HDZ), geleid door Franjo Tuđman. In de eerste meerpartijenverkiezingen van Kroatië in het voorjaar van 1990 verloren de communisten de macht, en de HDZ won, waarbij Franjo Tuđman de president van Kroatië werd. Verkiezingen werden ook gehouden in andere Joegoslavische republieken. In Slovenië, Bosnië en Herzegovina en Macedonië wonnen partijen die pleitten voor verandering, terwijl in Servië en Montenegro de communisten de macht behielden. Na de verkiezingen begonnen onderhandelingen tussen de presidenten van de Joegoslavische republieken over de herstructurering van Joegoslavië.

In die tijd groeide het nationalisme en het verlangen naar afscheiding van Joegoslavië in Kroatië. Tegelijkertijd was er een opstand van een deel van de Servische bevolking op Kroatisch grondgebied, die samen met de Serven buiten Kroatië wilden leven in overeenstemming met het groeiende Servische nationalisme. Op basis van een referendum in mei 1991 verklaarden Kroatië (samen met Slovenië) op 25 juni 1991 de onafhankelijkheid. Dit leidde tot een open gewapend conflict met het Joegoslavische Volksleger en Servische paramilitaire eenheden. Terwijl de leiding van het Joegoslavische Volksleger probeerde Joegoslavië te behouden, wilde de leiding van de opstandige Serviërs in Kroatië niet apart van Servië leven. Tijdens de oorlog (1991-1995) was een groot deel van Kroatië onder Servische controle, waaronder het oosten van het land. De oorlog leidde tot zware verliezen, de verdrijving van niet-Servische bevolkingsgroepen uit bezette gebieden en grootschalige vernietiging. De oorlog eindigde in de zomer van 1995, nadat het Kroatische leger, in een militaire operatie met codenaam Storm, de controle over het grootste deel van het Kroatische grondgebied herstelde.

Het proces van democratische transitie zette zich voort gedurende de jaren 1990. Na de eerste meerpartijenverkiezingen in 1990 verliet Kroatië het socialistische éénpartijstelsel en begon het een democratische orde op te bouwen. Gedurende deze periode werd het politieke landschap gedomineerd door de Kroatische Democratische Unie (HDZ) onder leiding van Franjo Tuđman, de eerste president van het onafhankelijke Kroatië. Tijdens de oorlog werden de democratische processen overschaduwd door het militaire conflict en politieke centralisatie. Hoewel er formeel een meerpartijen democratie bestond, was de oppositie zwak en stond de media onder aanzienlijke staatsinvloed. In de tweede

helft van de jaren 1990 werd er kritiek geuit op de autoritaire neigingen van de regering, de beperkingen op de persvrijheid en de trage voortgang bij het versterken van de rechtsstaat. Pas na de dood van Tuđman in 1999 en de verandering van de regering in 2000 versnelde Kroatië de hervormingen die gericht waren op het versterken van democratische instellingen en het integreren in Europese en internationale structuren.

Het onderwijssysteem onderging veranderingen, waarbij inhoud met betrekking tot de Joegoslavische identiteit uit het schoolcurriculum werd geschrapt, vervangen door Kroatische cultuur en geschiedenis, en aangepast aan de nieuwe politieke en socio-economische omstandigheden.

Naast politieke veranderingen onderging Kroatië een ingrijpende economische transformatie. De overgang van een socialistisch geplande economie naar een markteconomie, en van sociale eigendom naar privébezit, was een moeilijk en pijnlijk proces. In tegenstelling tot andere Oost-Europese landen waar staatsbezit bestond, waren in Kroatië in 1990 bijna alle bedrijven sociaal eigendom (met zelfbeheer door werknemers). Tijdens de overgang werd een deel van het eigendom overgedragen aan de staat, terwijl de rest geprivatiseerd werd. Het privatiseringsproces ging gepaard met tal van onregelmatigheden en controverses. De overgang resulteerde in een drastische daling van de industriële productie, verlies van markten, trage verwerving van nieuwe markten, een scherpe stijging van de werkloosheid, de verarming van een groot deel van de bevolking, sociale onzekerheid en sociale stratificatie. De oorlogsverwoestingen verergerden de economische situatie verder, vertraagden de ontwikkeling en verhoogden de nationale schuldenlast.

Milan Ivanović en Željko Rogina getuigen van het leven vóór de democratische veranderingen, maar ook van de gebeurtenissen die zich tijdens en na de veranderingen afspeelden, waarbij ze kritisch reflecteren op wat ze hebben meegemaakt. Željko Rogina was een actieve deelnemer in de oorlog, en Milan was betrokken bij het herintegratieproces. Als kind verwelkomde Tünde Šipoš Živić de democratische veranderingen in de vroege jaren '90. Hier deelt ze de herinneringen van haar ouders. Echter, tijdens de oorlog verbleef ze met haar familie in een gebied dat door de Serviërs werd gecontroleerd en was ze getuige van de nieuwe non-democratie, maar ook van de vreedzame herintegratie die volgde, met inbegrip van de democratische veranderingen.

Tsjechië

Door Bohumil Melichar

In 1938 bezweek Tsjecho-Slowakije onder de druk van de agressieve politiek van het Duitse nazisme. Nadat de leiders de overeenkomst ondertekenden, gaven ze niet alleen grensgebieden met een sterke Duitse minderheid over aan het Derde Rijk, maar gaven ook de vrijheden van de parlementaire democratie op. In het voorjaar van 1939 werd het hele grondgebied uiteindelijk bezet door de Wehrmacht en werd Slowakije een onafhankelijke staat met een conservatieve fascistische regering die loyaal was aan Berlijn. De zes jaren van nazi-bezetting gingen gepaard met materiële ontberingen, intimidatie van de nationale elite en golven van terreur tegen het democratische en communistische ondergrondse verzet. De Joodse minderheid was het doelwit van genocide en hield vrijwel op te bestaan. De oorlogsoperaties eindigden in mei 1945. Praag werd bezet door het Rode Leger en President Benes en de voorzitter van de Communistische Partij Klement Gottwald keerden terug naar hun thuisland. Spontane woede, die opriep tot naoorlogse vergelding, steunde de gedwongen verdrijving van de Duitse minderheid uit de grensgebieden.

De linkse en centrumpartijen verenigden zich in het zogenaamde Nationaal Front, dat geleidelijk werd overgenomen door de communisten met steun van de Sovjet-Unie en vanaf 1948 een op Stalin geïnspireerde dictatuur begon te vestigen. Niet alleen grote bedrijven werden genationaliseerd, maar ook kleine bedrijven en kleine familieboerderijen werden met geweld gecollectiviseerd. Dissidenten die dit proces als diefstal zagen, werden samen met leden van de politieke oppositie in schijnprocessen berecht, geëxecuteerd of opgesloten in werkkampen. Niet-conformistische kunstenaars en intellectuelen of kerkleiders waren ook het doelwit van staatsterreur. Andere burgers werkten en leefden in een centraal gecontroleerde economie die de ontwikkeling van de zware industrie en techniek voorrang gaf boven de behoeften van gewone consumenten. Na de dood van Stalin ontstond de mogelijkheid om het socialisme te hervormen. Meer vrijheid voor intellectuelen leidde tot een generatie die niet alleen kritisch stond tegenover de gewelddadige uitwassen van het Stalinisme, maar die ook opriep tot een grotere mate van democratie, openheid en vrijheid op alle gebieden van het leven.

Het experiment van socialisme met een menselijk gezicht werd onderdrukt door door het leger van het Warschaupact in augustus 1968. Legertroepen bezetten het hele land, en na de hervormingsgezinde vleugel in de Communistische Partij, kwamen de voorstanders van een ondemocratische versie van het socialisme aan de macht. Terwijl de Sovjet soldaten een permanente basis bouwden in de buurt van Praag en daar bleven tot 1991, vonden er zuiveringen plaats in de Communistische Partij en op de hogere niveaus in alle instellingen. Voor ontevreden individuen betekende het niet eens zijn met deze situatie niet alleen het einde van hun beroepsleven, maar ook intimidatie door de geheime politie, niet alleen van henzelf maar ook van hun familie. Instemming, daarentegen, had hun carrièremogelijkheden kunnen vergroten en de mogelijkheid geopend om te profiteren van de stijging van de levensstandaard die de nieuwe regering beloofde. Sterker nog, de communisten van de niet-democratische groep riepen op tot kalmte en het herstel van het 'normale leven' (het tijdperk van de jaren 1970 en 1980 wordt in Tsjecho-Slowakije 'normalisering' genoemd). In ruil voor formele loyaliteit boden ze gewone burgers een comfortabel leven waarin werkloosheid niet bestond, gezondheidszorg en onderwijs werden gegarandeerd en betaald door de staat, het zwangerschapsverlof werd verlengd tot drie jaar, en er grootschalige woningbouw plaatsvond. Slechts enkele intellectuelen, religieuze figuren of voormalige politici verwierpen een rustig gezinsleven dat bestond uit werken, tv kijken, sporten en verblijven in weekendhuisjes buiten de stad. In 1977 richtten ze de dissidentenvereniging Charter 77 op, die de schendingen van de fundamentele mensenrechten door het communistische regime bekritiseerde.

Terwijl dissidenten wegwijnden onder intense druk van de staatsveiligheid, kwam de ongeschreven overeenkomst tussen de meeste burgers en de Communistische Partij, om te zwijgen in ruil voor materiële welvaart, in de jaren 1980 ter discussie te staan. De jonge generatie, die de armoede van de Grote Depressie van de jaren 1930, de strijd van de Tweede Wereldoorlog, de Stalinistische processen of de poging tot hervorming van het systeem in de jaren 1960 niet direct had meegemaakt, begon niet alleen te roepen om vrijheid van meningsuiting, maar nog belangrijker: om het verblindende Westerse consumentisme dat zij ondanks het IJzeren Gordijn hadden leren kennen. De levensstandaard steeg langzaam en de jonge generatie raakte gefrustreerd, niet alleen door de onmogelijkheid zichzelf te definiëren tegenover het politieke systeem, maar ook door het feit dat ze op een wachtlijst moesten staan om een appartement toegewezen te krijgen, of om een goede wasmachine, een auto of zelfs een fiets te kunnen kopen. Halverwege de jaren tachtig werd in de USSR een nieuwe poging gedaan om het socialisme te hervormen en als gevolg daarvan kwam er een debat op gang over de principes van democratie, openheid en de toekomstige doelen van de samenleving in Praag.

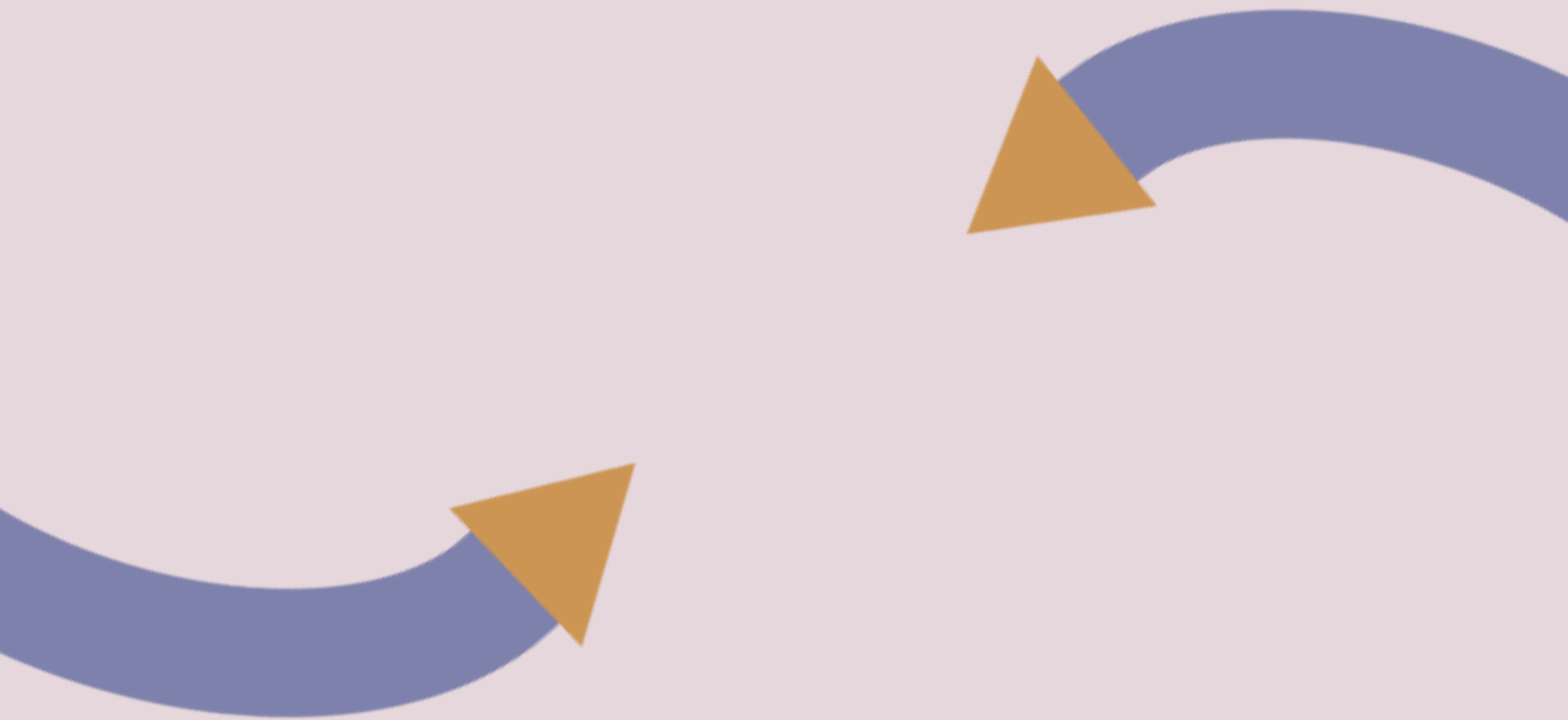
Maar dit leidde tot het in vraag stellen van de fundamenteën van het socialistische establishment.

Een paar maanden nadat de opgewonden menigte de Berlijnse Muur had neergehaald en het Oostblok begon af te brokkelen, werden studentendemonstraties in Praag met geweld onderdrukt door de politie. De golf van verzet tegen het brute optreden leidde tot landelijke protesten, een algemenestaking en een roep om politiek pluralisme. De studentengemeenschap in Praag richtte het Burgerforum op om de pogingen van Charter 77 om een dialoog met de regering aan te gaan te hernieuwen. In Slowakije werd een soortgelijke organisatie genaamd Publiek Tegen Geweld opgericht. Václav Havel, een stichtend lid van Charter 77, werd het hoofd van de op dat moment zeer actieve oppositie. De desintegratie van de socialistische dictatuur vond zeer snel plaats en in december 1989 werd Havel president. De bereidheid van critici van het beleid van de Communistische Partij om samen te werken was ook van korte duur. In januari 1991 viel het Burgerforum uiteen nadat het een verpletterende overwinning had behaald in de eerste democratische verkiezingen. In de jaren 1990 vormde zich een politiek spectrum, verdeeld tussen linkse en rechtse partijen, wat typerend was voor parlementaire democratieën in het Westen. Op hetzelfde moment dat de burgerbeweging voor democratie tegen de dictatuur van de Communistische Partij uiteenviel, vond ook de nationale splitsing van de staat plaats. In 1992, na twee jaar van voortdurende spanningen tussen Praag en Bratislava over de postrevolutionaire regeling, werden de leiders van de meest succesvolle politieke partijen in Slowakije en Tsjechië het eens over de bestuurlijke splitsing. Er werden twee onafhankelijke staten gecreëerd, Tsjechië en de Slowakije.

Een sleutelfiguur in deze transformatie was de voorzitter van de nieuw gevormde Democratische Burgerpartij, Václav Klaus, die als premier pleitte voor de snelle privatisering van staatsbedrijven en de overgang van de hele samenleving naar een markteconomie binnen een paar jaar. Deze 'schoktherapie' bracht niet alleen snelle resultaten, maar ook sociale onzekerheid in verband met corrupte praktijken, de neergang van veel fabrieken die tijdens het socialisme als het paradepaardje van de nationale economie werden beschouwd en een toename van de werkloosheid. De aanvankelijke massale publieke steun voor dit beleid werd vanaf halverwege de jaren 90 op de proef gesteld door het besef dat Westers consumentisme niet automatisch voor iedereen beschikbaar was. In 1996 boekte de sociaaldemocratie succes, en werd de democratische linkerzijde weer geïntegreerd in het reguliere politieke systeem, waardoor een tegenwicht ontstond tegen het neoliberalisme van de architecten van het privatiseringsprogramma. Het proces van de Tsjechische overgang tussen democratie en dictatuur eindigde met

de aankondiging van een referendum over toetreding tot de Europese Unie in 2003, symbolisch besloten door de politicus die verantwoordelijk was voor de gebeurtenissen in de eerste jaren van de transformatie, Václav Klaus als president en voorzitter van de sociaaldemocratie, Vladimír Špidla, als premier.

De levens van alle drie de getuigen - Jiří Zajíc, Michaela Bedrníková en Lucia Bartosová - werden sterk beïnvloed door de Fluwelen Revolutie. Hun leven onder de socialistische dictatuur veranderde bijna van de ene op de andere dag, waarna ze de chaotische en vrije jaren negentig meemaakten, een periode waarin de Tsjechische en Slowaakse samenleving op zoek was naar een nieuwe identiteit. Terwijl Jiří Zajíc de Praagse Lente meemaakte als middelbare scholier en de daaropvolgende repressie hem vanwege zijn religieuze en politieke overtuigingen, verhinderde om te studeren wat hij wilde, behoren zowel Lucia Bartošová als Michaela Bedrníková tot de generatie studentactivisten van de Fluwelen Revolutie die in de jaren 1970 zijn geboren. Ze waren allemaal actief betrokken bij de protesten in de herfst van 1989 en bij de opbouw van de postrevolutionaire samenleving.

Griekenland

Door Vassiliki Sakka, Maria Fragoulaki

Het leven vóór de dictatuur

Het einde van de Burgeroorlog (1946-1949) in 1949 bracht geen politieke stabiliteit in Griekenland. Integendeel, tot 1967, toen de Junta (de dictatuur van de Kolonels) werd geïnstalleerd, was het hele politieke klimaat onstabiel en bereidde het de weg voor een constitutionele ontsporing. Rechtse partijen raakten verankerd in de politiek. Typisch was dat de partij van de Nationale Radicale Unie (ERE), onder leiding van Konstantinos Karamanlis, die van 1955 tot 1963 premier was, zichzelf presenteerde als een anticommunistische progressieve unie van alle krachten van de politieke rechterzijde, terwijl de Communistische Partij verboden was. Er werden krijgsraden ingesteld en de vervolging van linkse mensen werd opgevoerd, met deportaties, gevangenschap, opsluiting in kampen en executies tot gevolg. Tekenend was de executie van Nikos Bellogiannis en drie anderen op (valse) beschuldiging van spionage, 2,5 jaar na het formele einde van de burgeroorlog, ondanks de internationale mobilisatie voor hun leven.

In 1951 werd de EDA (Verenigd Democratisch Links) opgericht als een coalitie van linkse partijen, die bij de verkiezingen van 1958 de officiële oppositie werd. Dit leidde tot een reeks repressieve maatregelen tegen linkse partijen in het hele land. In 1961 werden vervroegde verkiezingen gehouden, die gekenmerkt werden door veel geweld en fraude. De coalitie van conservatieve centrupartijen onder Georgios Papandreou (Centrumunie) kwam naar voren als de leidende oppositie. Ze betwiste de verkiezingsuitslag en riep de zogenaamde 'Niet-erkende Strijd' uit. Tot 1964, toen de Centrumunie als leidende partij uit de verkiezingen naar voren kwam en Georgios Papandreou premier werd, heerste er langdurige politieke onrust, met een sterke betrokkenheid van de koninklijke familie. Het hoogtepunt was de moordaanslag op Grigoris Lambrakis in 1963, lid van de EDA en een lid van de wereldwijde beweging voor vrede en ontwapening, in een auto-ongeluk dat werd geënceneerd door hoge politieagenten. De regering van het land door de Centrumunie werd in juli 1965 onderbroken door het vertrek van haar afgevaardigden (de zogenaamde Apostase of Ioulia). Een periode van grote

onrust en politieke crisis volgde, met voortdurende regeringswissels en veel politiek geweld.

Deze politieke wantoestand bereikte een hoogtepunt op 21 april 1967 met de staatsgreep van een groep beëdigde legerofficiërs die een dictatuur instelden (de 'Junta van de Kolonels'). Het dictatoriale regime schafte democratische instellingen af, legde beperkingen op aan de persvrijheid, de vrijheid van meningsuiting en bijeenkomst en voerde strikte controle uit over het onderwijs en de activiteiten van vakbonden. Het onderwijs werd gereguleerd, met nadruk op nationalistische propaganda. Het gezinsleven was conservatief, gericht op traditionele rollenpatronen. In het dagelijks leven werden burgers geconfronteerd met beperkingen op de vrijheid van meningsuiting en politieke activiteiten. De censuur was intens en tegenstanders van het regime riskeerden arrestatie, marteling of verbanning. Dit kenmerkte de hele periode van de dictatuur. De drie Griekse getuigenissen bevestigen de beperking van de vrijheden en het daaruit voortvloeiende klimaat van onveiligheid en discriminatie van non-conformistische burgers, vooral tegen leden van links.

De overgang

Op 24 juli 1974 werd Constantijn Karamanlis vanuit Parijs uitgenodigd om de regering van het land over te nemen. Karamanlis vormde een regering van nationale eenheid en nam stappen om de democratie te herstellen. Hij stabiliseerde de politieke situatie, herstelde de individuele vrijheden en probeerde de politiek te demilitariseren, terwijl hij de Communistische Partij van Griekenland legaliseerde. Deze nam deel aan de eerste vrije verkiezingen in november 1974, waarin zij de nieuw opgerichte partij Nieuwe Democratie onder leiding van Karamanlis versloeg. Op 8 december 1974 werd een referendum over de grondwet gehouden die leidde tot de afschaffing van de monarchie, aangezien de meerderheid van de Grieken koos voor een onbeperkte democratie. De nieuwe democratische grondwet van 1975 garandeerde mensenrechten, parlementarisme en de scheiding der machten. De drie Griekse getuigenissen benadrukken het 'enthousiasme' waarmee een groot deel van de bevolking de periode na de onafhankelijkheid verwelkomde en 'vrijheden' verwachtte. Het tijdperk van intense 'politisering' voor 'verandering' - de verbetering van de wereld - was begonnen. 'Het was echt waanzin, ik vergeet het geluid niet, het geluid, de sfeer ervan, een opluchting zoals je niet zou geloven, extase, een extase van de wereld.'

Democratie ('Metapolitefsi')

Van 1974 tot 1981 werd het politieke leven gedomineerd door de rechtse partij Nieuwe Democratie, terwijl in 1981 de Panhelleense Socialistische Beweging (PASOK) onder Andreas Papandreou de verkiezingen won, centrum-links aan de macht kwam en zich richtte op sociale hervormingen. Sindsdien kende het land een relatieve politieke stabiliteit en een democratische regeringswisseling, terwijl de dreiging van een militaire interventie verdween. De sociale rechten werden versterkt met hervormingen op het gebied van arbeid, welzijn en onderwijs. Op het niveau van het dagelijks leven werden de politieke vrijheden volledig hersteld en ontwikkelden zich vakbonden en politieke organisaties. Sterkere rechten voor vrouwen en minderheden werden wettelijk verankerd. Onderwijs werd toegankelijker gemaakt en gemoderniseerd naar de maatstaven van die tijd, met als doel de ongelijkheden aan te pakken. Griekse burgers ontwikkelden sterke verwachtingen op het gebied van economische welvaart en sociale vooruitgang, vooral na de toetreding tot de Europese Economische Gemeenschap (EEG) in 1981. In het algemeen ging deze periode gepaard met een sterk gevoel van verandering en verbetering van de levensomstandigheden, waarbij de burgers probeerden deel te nemen aan het politieke en sociale leven, hoewel er in verschillende gevallen sprake was van tegenslag, teleurstelling en frustratie. Van 1989 tot 2009 heersten stabiliteit en opeenvolging in het politieke leven, ondanks verschillende schandalen. Vanaf 2010 werd Griekenland geconfronteerd met een ernstige financiële en sociaal-politieke crisis na het faillissement van het land en het opleggen van strenge financiële beperkingen door het IMF en E.B.. Onrust, sociale en politieke spanningen, demonstraties en de verslechtering van de levensstandaard, samen met werkloosheid en een braindrain, luidden het einde in van Metapolitefsi. Publieke verontwaardiging leidde in 2015 tot een verandering van regering, toen voor het eerst een pure linkse partij de verkiezingen won en een regering vormde (tot 2019).

Litouwen

Door Sandra Gaučiūtė

Het leven vóór de democratie

Vóór de democratie kende Litouwen verschillende politieke regimes.

- 16 februari 1918 - Litouwen verklaart zich onafhankelijk van Duitsland.
- 15 juni 1940 - De Sovjet-Unie bezet Litouwen.
- Juni 1941 - Massale deportaties naar Siberië.
- 1941-1944 - Duitsland valt de USSR binnen en dwingt de Sovjets zich terug te trekken. De nazi-bezetting en de Holocaust volgden, waarbij 90-95% van de Litouwse Joden werd vermoord.
- 1944-1990 - Tweede Sovjetbezetting.

Tijdens de bezetting door de Sovjet-Unie werden de persoonlijke vrijheden in Litouwen ernstig beperkt. Censuur was wijdverspreid en de pers en de politieke oppositie werden gecontroleerd. De vrijheid van meningsuiting werd ook beperkt, aangezien elke kritiek op de regering, gebaseerd op een eenpartijstelsel, werd bestraft. Privatisering werd afgeschaft wat leidde tot de nationalisatie van land, bedrijven en eigendommen. De collectivisatie leidde tot de confiscatie van privégrond en de gedwongen vereniging van boeren in collectieve boerderijen, waarbij degenen die zich verzetten gedeporteerd werden naar Siberië. Het Sovjetregime herstructureerde het onderwijs door de invoering van de leerplicht en integreerde deze in het communistische ideologische systeem.

Gerichte terreur tegen de Kerk volgde, wat resulteerde in de sluiting van kerken en strenge beperkingen op de vrijheid van geloof. Het Sovjetregime beperkte actief religieuze praktijken.

De KGB (Sovjet geheime politie) opereerde van 1954 tot 1991 als de belangrijkste veiligheidsdienst van de Sovjet-Unie. Haar voorgangers, zoals de NKVD, voerden echter al sinds 1940 massale onderdrukkingen, deportaties en executies uit in Litouwen. De KGB onderdrukte politieke dissidenten, hield burgers in de gaten en richtte zich op tegenstanders van het regime. Ze voerde arrestaties, ondervragingen, martelingen en gedwongen bekentenissen uit. Gevangenen werden geconfronteerd met wrede omstandigheden, psychologische druk,

werkkampen en executies. Velen werden gedeporteerd naar Siberië, waar ze extreme ontberingen moesten doorstaan. Tijdens de bezetting van Litouwen door de Sovjet-Unie (1940-1990) werden naar schatting 50.000-70.000 mensen vermoord door massa-executies, deportaties, dwangarbeiderskampen en politieke onderdrukking.

Belangrijke gebeurtenissen

Deportaties (jaren 1940-1950): Tijdens de Sovjetbezetting voerde de USSR massadeportaties uit van Litouwers naar Siberië en andere afgelegen gebieden om het verzet uit te schakelen en het nationalisme te onderdrukken. Mensen werden gedeporteerd in dierenwagons en sommigen bereikten zelfs nooit de plaats van de deportatie.

- Juni 1941: Bij de eerste grote golf werden 17.500 mensen gedeporteerd, waaronder de voormalige Litouwse president Aleksandras Stulginskis, overheidsfunctionarissen, leraren, intellectuelen, boeren en geestelijken.
- Mei 1948: 40.002 mensen gedeporteerd.
- Maart 1949: 33.736 mensen gedeporteerd.
- Oktober 1951: 16.150 mensen gedeporteerd.

Veel gedeporteerden, waaronder kinderen, werden naar barre werkkampen gestuurd in Irkoetsk, Altai en bij de Noordelijke IJszee, waar velen omkwamen.

Litouws gewapend verzet (partizanenoorlog) (1944-1953): Na de Tweede Wereldoorlog lanceerden Litouwers een gewapende verzetsbeweging tegen de bezetting door de Sovjet-Unie. Dit was de langste guerrillaoorlog in Europa, die bijna tien jaar duurde. Er wordt aangenomen dat tussen de 40.000 en 50.000 strijders deelnamen aan de partizanenstrijd in Litouwen. Bij deze oorlog, waren allerlei verschillende mensen betrokken, maar de meeste partizanen waren jong, tussen de 18 en 30 jaar oud.

In Litouwen werden partizanengroepen vaak georganiseerd in kleinere structuren die waren gebaseerd op hun plaats van vestiging. De Unie van Litouwse Vrijheidsstrijders (ULFF) werd in 1949 opgericht, met Jonas Žemaitis-Vytautas als leider. De Sovjet bezettingsautoriteiten reageerden hard met intense repressie, massale arrestaties, moorden en geweld tegen de partizanen en hun aanhangers. Naar schatting werden 30.000 Litouwse partizanen en hun aanhangers gedood tijdens de partizanenstrijd.

De Kroniek van de Katholieke Kerk (1972-1989):

De Kroniek van de Katholieke Kerk in Litouwen was een ondergrondse publicatie die van 1972 tot 1989 liep. Het documenteerde de schendingen van de

mensenrechten door de Sovjetregering, de vervolging van gelovigen en de onderdrukking van geestelijken en publieke figuren. Het werd een van de belangrijkste dissidente publicaties in Litouwen. Het onthulde de misdaden van de Sovjet-Unie en vestigde internationale aandacht op de strijd van het land voor religieuze en nationale vrijheid.

De Kroniek, opgericht door pater Sigitas Tamkevičius, werd in het diepste geheim geproduceerd en gedistribueerd en het regime zag de Kroniek als een grote bedreiging. Veel bijdragers, waaronder Sigitas Tamkevičius, Alfonsas Svarinskas, Jonas Boruta en Nijolė Sadūnaitė werden gearresteerd, gevangen gezet of verbannen. De Kroniek speelde een belangrijke rol in het inspireren van het verzet onder Litouwers. Het liet zien dat het Sovjetsysteem uitgedaagd kon worden en dat het verlangen naar religieuze en nationale vrijheid sterk bleef.

De overgang naar democratie

De overgang van Litouwen van een Sovjetrepubliek naar een onafhankelijke democratische staat (1988-1990) was een uitdagend proces, gekenmerkt door politieke strijd, internationale diplomatie en massademonstraties.

- 3 juni 1988: de Sąjūdis beweging, die pleitte voor Litouwse onafhankelijkheid, werd opgericht.
- 23 augustus 1989: De Baltische Weg, een 600 km lange menselijke ketting, symboliseerde de Baltische eenheid tegen de Sovjetbezetting.
- 24 februari 1990: Litouwen houdt vrije verkiezingen, waarbij Sąjūdis een meerderheid in de Opperste Sovjet behaalde.
- 11 maart 1990: De Wet op het Herstel van de Staat Litouwen werd uitgeroepen, waarmee de onafhankelijkheid werd hersteld.
- 13 januari 1991: militaire aanval van de Sovjet-Unie in Vilnius (Januarigebeurtenissen)

Belangrijke gebeurtenissen

De Roko Maršas (de rock mars): De Roko Maršas was een reeks muziekfestivals en politieke demonstraties die tussen 1987 en 1989 in Litouwen werden gehouden. Deze evenementen waren cruciaal in het verspreiden van de ideeën van Sąjūdis, de Litouwse onafhankelijkheidsbeweging, en het mobiliseren van de jeugd tegen de Sovjetoverheersing. Tijdens de concerten werden patriottische liederen gezongen en toespraken gehouden over de toekomst van Litouwen, onafhankelijkheid en nationale identiteit. Een van de grootste Roko Maršas bijeenkomsten werd gehouden in 1988 en trok 100.000 mensen naar het Vingis Park in Vilnius. Het evenement riep op tot het legaliseren van Litouwse nationale symbolen, zoals de driekleurige vlag en het volkslied.

Rockband 'Duck' zingend op het podium tijdens de eerste 'rock mars'. Vilnius, Litouwen, 1987. Fotograaf Raimondas Urbakavičius. Nationaal Museum van Litouwen.

De Baltische Weg (Baltische Keten): De Baltische Weg (ook bekend als de Baltische Keten) was een vreedzame politieke demonstratie op 23 augustus 1989, waarbij ongeveer 2 miljoen mensen uit Litouwen, Letland en Estland de handen ineen sloegen om een menselijke keten van 600 kilometer (370 mijl) dwars door de drie Baltische staten te vormen, van Vilnius (Litouwen) naar Tallinn (Estland), via Riga (Letland). Deze gebeurtenis was een krachtig symbool van verzet tegen de Sovjetoverheersing en een oproep tot onafhankelijkheid. De Baltische Weg vond plaats op de 50e verjaardag van het Molotov-Ribbentrop Pact (23 augustus 1939), een geheime overeenkomst tussen nazi-Duitsland en de Sovjet-Unie die leidde tot de bezetting van de Baltische staten in 1940. Demonstranten eisten dat de Sovjet-Unie de onwettigheid van het pact zou erkennen en de onafhankelijkheid van de Baltische staten zou herstellen. Met behulp van radio-uitzendingen en kranten instrueerden organisatoren mensen om zich op specifieke punten langs de route te verzamelen. Ondanks de beperkte communicatiemiddelen was de opkomst enorm, wat een sterke nationale eenheid liet zien. In 2009 werd de Baltische Weg toegevoegd aan het Memory of the World Register van UNESCO, waarmee het belang van de route voor democratie en mensenrechten werd erkend.

*Baltische Weg, 23 augustus 1989
/ Kusurija, CC BY-SA 3.0
<<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0>>, via Wikimedia Commons*

11 maart 1990 - De Wet op het Herstel van de Staat Litouwen: Na de oprichting van de Sąjūdis beweging in 1988 werd de Litouwse samenleving steeds luider in het eisen van onafhankelijkheid van de USSR. De Baltische Weg in 1989 toonde de eenheid van Litouwen, Letland en Estland in het verzet tegen de Sovjetoverheersing. In 1989 stond de Unie beperkt zelfbestuur toe voor de Baltische staten, maar Litouwen streefde naar volledige soevereiniteit. Bij de verkiezingen in februari 1990 behaalde Sąjūdis een meerderheid in het Hooggerechtshof. Op 11 maart 1990 nam het Litouwse Hooggerechtshof de De Wet op het Herstel van de Staat Litouwen aan. De wet verklaarde dat Litouwen zijn onafhankelijkheid herstelde op basis van de verklaring van 1918, waardoor de wetten van de Sovjet-Unie niet meer van toepassing waren in Litouwen. Vytautas Landsbergis, de leider van Sąjūdis, werd verkozen tot voorzitter van de Hoge Raad en werd het eerste staatshoofd van Litouwen. De USSR verklaarde de onafhankelijkheidswet onwettig en legde economische sancties op. In april 1990 sloot de USSR de olie- en gasleveringen aan Litouwen af in een poging om de Litouwse economie lam te leggen.

13 januari 1991 - Januarigebeurtenissen in Vilnius: Toen economische druk er niet in slaagde Litouwen terug onder Sovjetcontrole te dwingen, nam de USSR in januari 1991 zijn toevlucht tot militaire agressie. Het doel was om de Litouwse regering omver te werpen en het Sovjetgezag te herstellen. Op 12 januari namen Sovjettroepen het Pershuis in Vilnius in, en op 13 januari vielen Sovjettanks en -troepen de televisietoren van Vilnius aan, een belangrijk communicatiecentrum. Duizenden burgers verzamelden zich bij het gebouw van de Hoge Raad om de pas verkozen onafhankelijke regering te beschermen. Het verzet van de bevolking bleef sterk en het Sovjetplan mislukte. Desondanks werden 14 burgers gedood en raakten er meer dan 700 gewond bij het verdedigen van de onafhankelijkheid van Litouwen. Na deze gebeurtenissen versterkte de internationale veroordeling van de Sovjetagressie de wereldwijde steun voor Litouwen.

1991 – Sovjettroepen nemen de televisietoren en het gebouw van de Litouwse radio en televisie in Vilnius in beslag. Foto door Andrius Petrulevičius. Nationaal Museum van Litouwen.

Democratie

Litouwen is vandaag de dag een veerkrachtige, progressieve en naar buiten gerichte democratie, die economische groei in evenwicht brengt met sociale uitdagingen en nationale veiligheid.

Belangrijke data:

- 11 februari 1991: het eerste buitenlandse land in het Westen, IJsland, erkent de onafhankelijkheid van Litouwen.
- 29 juli 1991: de Sovjet-Unie erkent officieel de onafhankelijkheid van Litouwen.
- Oktober, november 1992: De eerste vrije verkiezingen in onafhankelijk Litouwen, waarbij de Litouwers stemden voor de Seimas (parlement) en een nieuwe grondwet.
- 14 februari 1993: De eerste presidentsverkiezingen van de Republiek Litouwen na het herstel van de onafhankelijkheid. Algirdas Brazauskas wordt de eerste verkozen president van Litouwen.
- 1992: Een nieuwe democratische grondwet wordt aangenomen.
- 2004: Litouwen treedt toe tot de NAVO en de Europese Unie.
- 2015: Litouwen heeft de euro aangenomen als nationale munteenheid.

De eerste jaren van de democratie werden gekenmerkt door politieke instabiliteit, economische strijd (in het begin van de jaren '90 waren er economische crises, hoge inflatie en werkloosheid), als gevolg van de overgang van een centraal gepland Sovjetsysteem naar een markteconomie, en maatschappelijke aanpassingen. Litouwen heeft een semi-presidentiële democratie aangenomen, waarin de Seimas (parlement) en de president samen het bestuur delen.

Sinds de onafhankelijkheid zijn er verschillende politieke partijen ontstaan, met een verschuivende macht tussen conservatieven, sociaaldemocraten en liberale partijen.

Stap voor stap hervormde Litouwen zijn rechtssysteem om het in overeenstemming te brengen met de Europese democratische normen. In 1992 werd een nieuwe grondwet aangenomen die mensenrechten, vrije verkiezingen en een meerpartijenstelsel garandeerde. Hervormingen versterkten het rechtssysteem, waardoor onafhankelijkheid van politieke invloed werd gegarandeerd.

Tijdens de Sovjetoverheersing werd het dagelijks leven zwaar gecontroleerd, met beperkte vrijheden en een tekort aan consumptiegoederen. Onder het democratische regime kregen mensen toegang tot een vrije markteconomie, meer kansen op werk en

meer individuele rechten. De levenskwaliteit verbeterde aanzienlijk, vooral nadat Litouwen lid werd van de EU, waardoor vrij verkeer in heel Europa mogelijk werd.

Op dit moment is Litouwen uitgegroeid tot één van de snelstgroeiende economieën in de EU, met sterke prestaties in IT, fintech, biotechnologie en logistiek. Vilnius is uitgegroeid tot een regionale startup-hub die internationale investeringen aantrekt. Gezondheidszorg, onderwijs en openbare diensten zijn gemoderniseerd en Litouwen staat hoog op de Human Development Index (HDI). Cultureel gezien is er in Litouwen een evenwicht tussen historisch erfgoed en globalisering. De vrijheid van godsdienst is volledig beschermd en mensen kunnen openlijk hun geloof belijden zonder inmenging van de staat. De persvrijheid blijft sterk, met onafhankelijke media die actief corruptie en politieke kwesties onderzoeken. Op basis van zijn geografische ligging speelt Litouwen een cruciale rol in de regionale veiligheid als beschermer van de buitengrens van de EU. Na de invasie van Rusland in Oekraïne heeft het land militaire hulp en humanitaire steun verleend en strenge sancties opgelegd aan Rusland en Wit-Rusland.

Ondanks de vooruitgang staat Litouwen voor steeds grotere democratische uitdagingen. De polarisatie in de politiek, het afnemende vertrouwen in de instellingen en de bezorgdheid over de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht blijven bestaan. De nationale veiligheid krijgt steeds meer aandacht. De vrijheid van meningsuiting is beschermd, maar staat voor uitdagingen door haatzaaien, desinformatie en online pesterijen, die soms de grenzen van de meningsuiting aftasten. Hoewel Litouwen hoog scoort op persvrijheid, worden journalisten steeds meer onder druk gezet door desinformatiecampagnes, propaganda en cyberaanvallen vanuit Rusland en Wit-Rusland.

In 2021 kreeg Litouwen te maken met een hybride aanval vanuit Wit-Rusland, wat een migratiecrisis veroorzaakte omdat grote aantallen illegale migranten naar Litouws grondgebied werden gedreven. Deze gebeurtenis, legde zwakke plekken in de grensbeveiliging en het asielbeleid bloot, wat leidde tot strengere migratiecontroles. Als doelwit van Russische invloed moet Litouwen de democratische weerbaarheid vergroten door propaganda tegen te gaan, verkiezingen veilig te stellen, en het publieke bewustzijn te vergroten. Het versterken van de energiezekerheid, de militaire paraatheid en de NAVO-partnerschappen blijft een topprioriteit bij het waarborgen van de democratie.

Mensenrechtenkwesties blijven een gebied dat voor verbetering vatbaar is in de context van democratische ontwikkeling. De Litouwse samenleving is nog steeds gesloten en de wetgeving is ongunstig voor bepaalde groepen mensen. Het land kent veel ongelijkheid tussen mannen en vrouwen, economische en sociale uitsluiting, haatmisdrijven en beperkte LGBTQ+ rechten.

Polen

Door Weronika Czyżewska-Poncyljusz

Het opleggen van het communistische regime in Polen was het resultaat van de conferentie van Jalta en het neerdalen van het IJzeren Gordijn - een grens die de invloedssferen van de twee tegenover elkaar staande kanten van de Koude Oorlog scheidde. Polen viel onder de invloed van de Sovjet-Unie en werd gedwongen om het communisme als zijn politieke systeem aan te nemen. Zowel het binnenlands als het buitenlands beleid van de Poolse Volksrepubliek (de officiële naam van het land vanaf 1952) was afhankelijk van de Sovjet-Unie. De macht was in handen van de Poolse Verenigde Arbeiderspartij (PZPR) en haar voorzitter, de zogenaamde Eerste Secretaris, was de hoogste persoon in de staat. De Communistische Partij controleerde de administratie, de economie, de media, het onderwijs en alle andere domeinen van het sociale leven. Ze maakten gebruik van terreur en propaganda. Een van de instrumenten om de communistische macht te consolideren en te handhaven, de realiteit te vervalsen en rebellie de mond te snoeren, was de allesomvattende censuur. De economie was gebaseerd op de principes van centrale planning, wat een afscheid betekende van de economische mechanismen van de vrije markt.

Constance economische stagnatie, tekorten in de aanvoer van basisgoederen en een gebrek aan politieke vrijheid en vrije media, anti-kerkelijke propaganda en repressies, evenals het veelvuldige machtsmisbruik van de politieke elites, kenmerkten de communistische periode met grote sociale onrust en protesten, die altijd bruto werden onderdrukt door de autoriteiten. Massale protesten in 1956, 1968, 1970 en 1976 brachten geen resultaten, afgezien van tactische concessies van opeenvolgende leiders van de Poolse Verenigde Arbeiderspartij. Het verzet van de samenleving betekende echter dat Polen het enige land in het Sovjetblok was waar de katholieke kerk zijn onafhankelijkheid behield en waar de collectivisering van de landbouw niet doorging.

Halverwege de jaren zeventig groeide de economische crisis en werden tekorten aan basisproducten langzamerhand een alledaags verschijnsel. De actie die tijdens de jaarwisseling van 1975 en 1976 werd ondernomen om de grondwet te wijzigen (onder andere werden de 'leidende rol' van de Communistische Partij en 'versterking van de vriendschap en samenwerking' met de Sovjet-Unie erin

opgenomen) leidde tot de heropleving van de oppositie. Na de arbeidersprotesten van juni 1976 werden talrijke oppositieorganisaties opgericht, waarbij de leidende rol werd gespeeld door het Comité voor de Verdediging van de Arbeiders (opgericht in september 1976) en de Beweging voor de Verdediging van Mensen- en Burgerrechten (maart 1977). In 1977 bracht de moord op een 23-jarige anticomunistische activist (Stanislav Pyjas), waarschijnlijk op bevel van de veiligheidsdiensten, het studentenkorps in het hele land in beweging en leidde tot de oprichting van onafhankelijke studentenorganisaties. Een systeem van ondergronds onderwijs werd in 1978 geïnstitutionaliseerd toen de Vereniging voor Academisch Onderwijs werd opgericht. Deze bood heimelijk onderwijs aan in alternatieve geschiedenis, literatuur, filosofie, sociologie en economie in privéappartementen en kerkgebouwen. De ondergrondse oppositiepers bloeide ook op en tegen het einde van 1979 waren er meer dan 400 verschillende publicaties en periodieken.

Op 16 oktober 1978 werd een Pool, kardinaal Karol Wojtyła, de nieuwe paus, met de naam Johannes Paulus II. Deze gebeurtenis wekte grote verwachtingen, die nog werden versterkt tijdens de eerste pelgrimstocht van de paus naar zijn vaderland in juni 1979.

In de zomer van 1980 brak een ongekende stakingsgolf uit waarbij alle sociale groepen en alle regio's in Polen betrokken waren. Beginnend op de scheepswerf van Gdansk onder leiding van Lech Walesa, een fabriekselektricien, en zich snel verspreidend naar andere werkplekken, organiseerden de arbeiders een vrije vakbond met de naam Solidarność ('Solidariteit'). Toen de regering toegaf aan de eisen van Solidariteit en toestond dat Solidariteit in september 1980 gelegaliseerd werd - de eerste legale vrije vakbond in communistisch Centraal- en Oost-Europa - groeide het officiële ledental van de beweging binnen een paar weken tot bijna 10 miljoen mensen: 80% van de staatsambtenaren, inclusief leden van de Communistische Partij, sloten zich aan bij de nieuwe gelegaliseerde vakbond. Bedreigd door de omvang en het tempo van de groeiende oppositie en bang voor een mogelijke militaire interventie door de Sovjet-Unie (hoewel historici tot op de dag van vandaag betwisten of een dergelijke interventie mogelijk of waarschijnlijk was) besloten de leiders van het Poolse leger om op 13 december 1981 de staat van beleg af te kondigen. Als gevolg daarvan werden honderden leiders van Solidariteit opgepakt en vastgehouden en werden alle legale oppositieorganisaties gesloten. De afkondiging van de staat van beleg bereikte echter niet de doelstellingen van de communistische regering. De oppositiebeweging, hoewel verzwakt, overleefde en reorganiseerde zichzelf ondergronds. De gearresteerde leiders werden vervangen door andere activisten die aan de detentie ontkwamen en

door een aantal vrouwelijke organisatoren, die bij afwezigheid van hun gearresteerde mannelijke collega's de oppositieorganisatie in stand hielden. In juli 1983 werd de staat van beleg opgeheven. In hetzelfde jaar ontving Lech Wałęsa de Nobelprijs voor de Vrede.

De communistische regering was niet sterk genoeg om Solidariteit te verpletteren, maar Solidariteit was ook niet bereid om meer dwingende acties te ondernemen om aan de macht te komen. Als gevolg daarvan bevond Polen zich tussen 1982 en 1988 in een politieke impasse tussen de staat en de samenleving, terwijl de economische situatie verder verslechterde. Tijdens deze jaren was de communistische regering zich er terdege van bewust dat ze noch de interne macht noch de externe legitimiteit had om wezenlijke hervormingen door te voeren. Tegen het einde van 1988, met een toenemend aantal stakingen en protesten en algemene economische malaise onder de Poolse bevolking, was de communistische regering bereid om opnieuw in gesprek te gaan met Solidariteit. Ze stemde ermee in om de vakbeweging opnieuw te legaliseren en onderhandelingen te openen over een mogelijke politieke overgang.

Als resultaat van de rondetafelgesprekken tussen de oppositie en de regering, die duurden van februari tot april 1989, werd een overeenkomst bereikt om in juni 1989 vrije verkiezingen te houden voor een gedeeltelijk vrijgekozen parlement. De verkiezingen brachten een beslissende overwinning voor Solidariteit. In augustus 1989 werd de eerste niet-communistische premier van de regio, Tadeusz Mazowiecki, benoemd door het Poolse parlement om een nieuwe regering te leiden met een breed mandaat van de bevolking om brede economische en sociale hervormingen door te voeren om het land te stabiliseren. Op november 1990 werden algemene presidentsverkiezingen uitgeschreven, die werden gewonnen door Lech Wałęsa. Vrije parlementsverkiezingen werden pas in oktober 1991 gehouden. Het proces van het herwinnen van de onafhankelijkheid en de wederopbouw van de democratie werd in 1993 symbolisch afgerond met de terugtrekking van de laatste eenheden van het Russische leger van Pools grondgebied.

Portugal

Door Samuel Guimarães

Het leven vóór de democratie

Tijdens de Estado Novo (1926-1974) was Portugal een arm, ongelijk land met grote tekortkomingen in de toegang tot gezondheidszorg en onderwijs. In 1970 kon ongeveer een kwart van de bevolking niet lezen of schrijven, had de helft geen leidingwater en had meer dan een derde geen elektriciteit.

Het Estado Novo-regime, was het resultaat van het politieke proces dat werd geïnitieerd door de militaire dictatuur die voortkwam uit de beweging van 28 mei 1926, en de andere militaire coup die op 25 april 1974 het heersende regime omver wierp en een einde maakte aan de langste fascistische dictatuur van Europa.

Tientallen jaren lang mochten vrouwen niet stemmen, geen eigen bedrijf hebben of het land verlaten zonder toestemming van hun man. Deze beperkingen gingen gepaard met andere beperkingen die de fundamentele vrijheden aantastten: Er was geen vrijheid van meningsuiting of vereniging. Een groot deel van de volwassen bevolking mocht niet stemmen. Er was maar één partij. Iedereen die de politieke grenzen overschreed, kreeg te maken met repressie door de politieke politie.

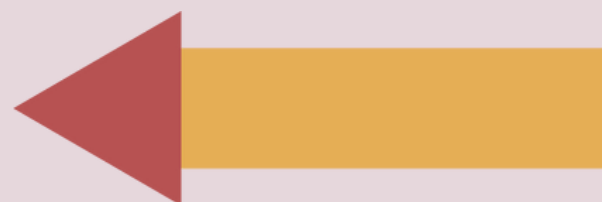
Toen de 25 april-revolutie plaatsvond, was het land al 13 jaar in oorlog. Tijdens de conflicten in de koloniën die in 1961 begonnen, stierven 45.000 mensen en raakten er 53.000 gewond. Portugal was het laatste Europese koloniale rijk (Mozambique, Angola, Kaapverdië, Guinee en São Tomé en Príncipe).

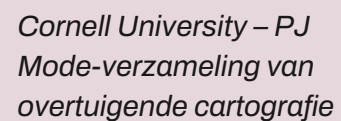
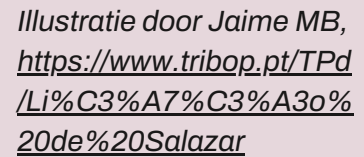
Het land leefde onder een eenpartijstelsel dat de bevolking verpletterde, het zwijgen oplegde en een manier van leven stimuleerde die gebaseerd was op verklikken en klokkenluiden. De wrede Politieke Politie (PIDE), die arresteerde, martelde en doodde, creëerde een klimaat van stilzwijgen. Op de terrassen of in cafés floten politieagenten anti-regime liedjes om iedereen te vangen die hen herkende en hen te arresteren als 'communisten' of gevaarlijke leden van het verzet tegen het

fascisme. Religie en de katholieke kerk waren pro-regime en verantwoordelijk voor een volk dat bang was en afgesloten van de buitenwereld, vooral in het binnenland. Naast de schijnbare neutraliteit van Portugal in de Tweede Wereldoorlog, steunden Salazar en zijn ministers de uiterst rechtse Falangist Franco (Spanje) en de wolfraammijnen die door de nazi's werden geëxploiteerd. Maar er was ook verzet. Om maar een paar voorbeelden te noemen:

- Aristides Sousa Mendes (1855-1954), een Portugese diplomaat in Bordeaux, Frankrijk, negeerde de bevelen van Salazar en verleende visa aan Joodse mensen die Duitsland en bezet Frankrijk wilden ontvluchten. Naar schatting verleende hij reisvisa aan 30.000 vluchtelingen.
- Humberto Delgado (1906-1965), de zogenaamde 'onverschrokken generaal', probeerde in 1958 het regime omver te werpen in verkiezingen die frauduleus bleken te zijn. Deze beweging bracht veel hoop en vulde de straten van het land.
- Virgínia Moura (1915-1998), de dochter van een alleenstaande moeder, is de eerste Portugese vrouw die ingenieur werd en zich al op jonge leeftijd verzette tegen het autocratische regime van Portugal, zelfs toen ze ondergronds leefde.
- Margarida Tengarrinha (1928-2023), een kunstenares en vrijheidsstrijder, viel in de ondergrondse op door verschillende identificatiedocumenten te vervalsen, waardoor veel Portugezen konden ontsnappen of een vrijer leven konden leiden.

De dictatuur was gebaseerd op de autocratische macht van António Oliveira Salazar. Toen hij in 1968 uit zijn functie trad, nadat hij door een val van een stoel niet langer in staat was zijn taken uit te voeren (hij stierf in 1970), volgde Marcello Caetano hem op en nam het voorzitterschap van de ministerraad over. Het land beleefde de Marcelistische Lente, een verwachting van verandering die niet bewaarheid werd. Zijn benoeming wekte grote verwachtingen bij de meer progressieve stromingen van de Nationale Unie, de enige partij in het land, maar deze verwachtingen werden al snel de kop ingeslagen en Marcello Caetano kwam steeds meer alleen te staan, in de steek gelaten door zowel de zogenaamde hardliners als de progressieven van het regime. In 1974 weerstond hij de staatsgreep die op 16 maart plaatsvond, maar ruim een maand later lukte dat niet. Op 25 april, omsingeld in de GNR kazerne in Largo do Carmo, Lissabon, gaf hij zich over en droeg de macht over aan generaal Spínola. Hij ging in ballingschap in Brazilië, waar hij in 1980 overleed.

Overgang naar democratie

De politieke overgang ging gepaard met de onzekerheid en confrontaties die typisch zijn voor revolutionaire processen. De democratie kwam als winnaar uit de bus. De eerste successen waren de meest urgente: vrijheid van meningsuiting, een meerpartijenstelsel en algemeen en direct kiesrecht. In de eerste jaren van vrijheid gingen de Portugezen in ongekennde aantallen naar de stembus.

De oorlog eindigde en de voormalige Portugese koloniën werden onafhankelijk. Tussen 1974 en 1975 keerden meer dan 500.000 mensen uit de voormalige koloniën terug naar Portugal. Dit waren de zogenaamde repatrianten. De economie veranderde ook. Ondanks de verbazingwekkende ontwikkeling in de jaren 1960 was de nationale economie nog steeds één van de meest onderontwikkelde van Europa. Tegenwoordig wordt ze door de Wereldbank beschouwd als één van de meest ontwikkelde.

De welvaart maakte het mogelijk om een welvaartsstaat te ontwikkelen zoals die al bestond in Europa. Het pensioenstelsel werd uitgebreid naar voorheen uitgesloten groepen en in 1979 werd de Nationale Gezondheidsdienst opgericht. Dit is één van de grootste democratische verworvenheden, want in de tijd van het fascisme was ziek zijn een privilege voor enkelen voor wie alle medische zorg betaald werd. In 1976 nam Portugal een nieuwe grondwet aan, een van de meest innovatieve en vooruitstrevende in het Europa van vandaag. Portugal kreeg drie reddingsoperaties van het Internationaal Monetair Fonds (1977, 1983 en 2011). In deze vijf decennia heeft het land aanzienlijke vooruitgang geboekt met in bestrijding van armoede en ongelijkheid. De toetreding van Portugal tot de Europese Economische Gemeenschap in 1986 heeft hier in grote mate toe bijgedragen en heeft de weg vrijgemaakt voor Europese fondsen en snellere groei tot in het begin van de 21e eeuw.

Enkele belangrijke persoonlijkheden:

- Maria de Lourdes Pintassilgo was de enige vrouw die in Portugal de post van premier bekleedde. Ze stond aan het hoofd van de Vijfde Grondwettelijke Regering, van juli 1979 tot januari 1980. Ze was de tweede vrouw in Europa die de post van premier bekleedde, twee maanden nadat Margaret Thatcher in het Verenigd Koninkrijk aantrad.
- Celeste Martins Caeiro was de vrouw die op 25 april 1974 anjers uitdeelde aan de militairen die een staatsgreep leidden om het fascistische regime omver te werpen. Om deze reden werd de revolutie bekend als de 'Anjerrevolutie'.
- Mário Soares, een advocaat en verzetsstrijder, werd verschillende keren gevangen gezet en vocht voor democratie toen hij in ballingschap in Frankrijk verbleef. Hij is een sleutelfiguur in de Portugese democratie, zowel in het voorkomen van een pro-Sovjet regime in 1975 als in zijn pionierswerk voor de toetreding van Portugal tot de EEG.

Anjerrevolutie

Bron:

*[https://50anos25abril.
pt/o-25-de-abril/](https://50anos25abril.pt/o-25-de-abril/)*

Het leven vandaag de dag

Het niveau van armoede en sociale uitsluiting ligt echter nog steeds boven het Europese gemiddelde. Ongeveer twee miljoen burgers leven onder of op de armoedegrens. In de afgelopen 50 jaar heeft Portugal zijn Europese partners ingehaald als het gaat om onderwijs. Beginnend in 1974 met slechts 67.000 ingeschrevenen in het hoger onderwijs, is het land erin geslaagd om het Europese gemiddelde te overtreffen wat betreft het percentage afgestudeerden tussen de 25 en 34 jaar oud, en heeft het vandaag de dag de meest gekwalificeerde generatie ooit. Ondanks deze vooruitgang ligt het gemiddelde opleidingsniveau van de Portugezen nog steeds veel lager dan dat van de Europese Unie.

Tot de eeuwwisseling boekte de economie veelbelovende vooruitgang, maar sindsdien is ze gestopt met convergeren met het Europese gemiddelde. Ondanks het feit dat Portugezen gemiddeld meer uren werken dan andere Europeanen, is de Portugese productiviteit laag. De lonen zijn ook laag. Deze situatie treft vooral de jongere generaties, die emigreerden op zoek naar betere kansen.

De Portugese bevolking neemt af en wordt steeds ouder. In 1974 waren er 35 ouderen voor elke 100 jongeren. In 2021 zijn dat er 183 voor elke honderd. De afgelopen 20 jaar is de tevredenheid van de burgers over het functioneren van de democratie onder het Europese gemiddelde gebleven. Er is een gebrek aan vertrouwen in de regering, het parlement, de rechtbanken en de partijen. De meerderheid toont geen interesse of neemt niet deel aan het politieke leven. Bij elke verkiezing besluiten miljoenen Portugezen zich afzijdig te houden. Hoewel de democratie door een meerderheid wordt gesteund, verwerpt slechts 37% van de mensen het idee van een sterke leider die geen verantwoording hoeft af te leggen aan het parlement of naar de stembus hoeft te gaan.

(Bron: <https://ffms.pt/pt-pt>)

Roemenië

Door Diana-Maria Beldiman

Het leven vóór de democratie

Van 1948 tot 1989 heerste het communistische regime in Roemenië. De chronologie van de communistische periode is als volgt verdeeld:

1948 - 1965: De Stalinistische periode waarin het land werd geregeerd door Gheorghe Gheorghiu-Dej. Het binnen- en buitenlands beleid stond onder invloed van de Sovjet-Unie.

1965 - 1989: De nationaal-communistische periode waarin het land werd geregeerd door Nicolae Ceaușescu. Binnen deze periode zijn er twee verschillende subperiodes:

1965 - 1971: de periode waarin het regime iets meer ontspannen was en de Roemeense leiders contacten legden met democratische landen zoals Frankrijk of de VS.

Na het bezoek aan China en Korea in 1971, introduceerde Nicolae Ceaușescu een meer repressief regime met veel beperkingen voor de bevolking. De periode **1971 - 1989** werd beschouwd als een Neo-Stalinistische periode vanwege het binnenlandse beleid, dat zeer restrictief was voor de bevolking.

Overgang naar democratie

De revolutie van december 1989 leidde tot het verdwijnen van het communistische regime in Roemenië. Veel mensen protesteerden tegen de ontberingen die ze moesten ondergaan tijdens de laatste jaren van het communistische regime. Omdat Nicolae Ceaușescu de buitenlandse schuld van Roemenië volledig wilde afbetalen, werden tijdens het laatste decennium van de communistische periode strenge beperkingen opgelegd aan de bevolking: slechts een paar uur per dag elektriciteit, voedsel werd geëxporteerd, de bevolking werd uitgehongerd, etc. Dit alles leidde tot de volksopstand in december 1989.

Het begon allemaal in Timisoara op 16 december en binnen een paar dagen verspreidde de anti-communistische beweging zich over het hele land. De volksbewegingen werden onderdrukt en helaas maakten de gebeurtenissen veel burgerslachtoffers. De dictator Nicolae Ceaușescu en zijn vrouw Elena werden formeel veroordeeld en geëxecuteerd op 25 december 1989.

Het leven tijdens de democratie

Na de val van het communistische regime nam een groep mensen genaamd het Nationaal Bevrijdingsfront (voormalige communisten, dissidenten, militairen, enz.) de controle over het land over en beloofde vrije verkiezingen en democratische hervormingen te organiseren.

De eerste democratische verkiezingen werden gehouden op 20 mei 1990 en werden gewonnen door het Nationaal Bevrijdingsfront (ondertussen waren ze een politieke partij geworden). Ondanks de moeilijkheden die de overgang naar de democratische samenleving markeerden met protesten, stakingen en wantrouwen in de nieuwe politieke leiders, werden bepaalde hervormingen doorgevoerd om de democratische basis te creëren voor het bereiken van de doelen die in 1989 waren geformuleerd. Zo verschenen er weer verschillende partijen op het politieke toneel, werd in 1991 de postcommunistische grondwet aangenomen en integreerde Roemenië zich in de westerse instellingen: De NAVO in 2004 en de Europese Unie in 2007.

De Roemeense presidenten na de val van het communistische regime waren:

- **Ion Iliescu** - december 1989 - juni 1990 (interim), juni 1990 – oktober 1992, november 1992 - november 1996
- **Emil Constantinescu** - november 1996 - december 2000
- **Ion Iliescu** - december 2000 - december 2004
- **Traian Băsescu** - december 2004 - december 2014
- **Klaus Werner Iohannis** - december 2014 - (huidig vanaf 2024)

Spanje

Door Cécile Barbeito Thonon

Het leven vóór de democratie (1939-1975)

Het regime van Francisco Franco begon in 1939, nadat zijn kamp, de conservatieve 'Nationalisten', de linkse 'Republikeinen' had verslagen in de Burgeroorlog.

Eenmaal aan de macht installeerde Franco een regime met één partij, de 'Falange Española, Tradicionalista y de las JONS'. Haar 'nationaal-katholieke' ideologie, geïnspireerd door het Italiaanse fascisme, was gebaseerd op katholicisme, conservatieve moraal, Spaans nationalisme en economische autarkie. Het wees ook naar vijanden zoals communisten, Joden en vrijmetselaars. De samenleving werd gestructureerd rond organisaties zoals het Jeugdfront, de Vrouwensectie, de Verticale Vakbond en de Sociale Hulpverlening.

Meestal worden er twee periodes onderscheiden. In de eerste (1939-1959), als resultaat van de oorlog en van de economische autarkie, kampte de bevolking met armoede en zelfs honger, en zware repressie. In de tweede periode (1959-1975) opende het Francoïsme zijn economie voor toerisme en buitenlandse investeringen, ontwikkelde de industrie, bouwde infrastructuur (moerassen) en bouwde huizen, wat leidde tot een groei van 7% van het BBP.

Het onderwijssysteem bracht conservatieve waarden over door middel van ouderwetse methodologieën. Terwijl volksdansen en tradities werden gepromoot, was het onderwijzen van Baskische, Catalaanse en Galicische talen op scholen verboden.

Vrouwen konden niet stemmen en werden, in tegenstelling tot vroeger, aangemoedigd om thuis te blijven en moesten toestemming hebben van hun man om te werken. Rechten en burgerlijke vrijheden zoals het recht op demonstraties en vereniging werden beperkt en censuur werd geïnstalleerd. De repressie leidde tot 130.000 geëxecuteerde mensen en 370.000 gevangenen, terwijl ongeveer 400.000 mensen het land in ballingschap verlieten, voornamelijk in de eerste periode.

Terwijl de repressie afnam in de tweede periode, nam de sociale oppositie toe, voornamelijk geleid door arbeiders, universiteitsstudenten, clandestiene vakbonden en partijen, basispriesters en buurtbewegingen. Ook organiseerde in de jaren '70 de oppositie groepen zoals ETA, FRAP en anderen zich door middel van geweld. In 1973 vermoordde de ETA Luis Carrero Blanco, de toenmalige president van de regering, van wie verwacht werd dat hij het franquisme zou voortzetten.

Overgang naar democratie (1975-1982)

De overgang begon in 1975, als gevolg van de dood van Franco. Koning Juan Carlos de Borbón, die Franco had vervangen als staatshoofd, benoemde Adolfo Suárez als nieuwe regeringsleider.

Suárez bevorderde cruciale hervormingen zoals de goedkeuring van de Wet voor de Politieke Hervorming in 1976 en de Amnestiewet voor politieke gevangenen in 1977, die de legalisatie van politieke partijen mogelijk maakte. In de eerste verkiezingen die plaatsvonden in juni 1977 werd Suarez verkozen tot nieuwe president. De nieuwe Spaanse grondwet werd in 1978 goedgekeurd met 87,78% van de stemmen vóór, en in 1979 vonden de eerste verkiezingen onder deze nieuwe grondwet plaats, waarbij Suárez opnieuw werd verkozen.

In 1981 vond er een staatsgreep plaats door generaals, maar die duurde slechts één dag. Daarna werd bij de nieuwe verkiezingen in 1982 de socialistische partij verkozen. Hoewel er geen consensus is over wanneer de overgang eindigde, wordt algemeen aangenomen dat het de verkiezingen van 1982 waren, omdat de regering toen in handen kwam van de oppositie van het Franco-regime (aangezien Suárez was benoemd door de koning, en de koning door Franco).

In die periode gingen gewapende oppositiegroepen zoals ETA (Baskische Nationalisten), GRAPO (Anarchisten) en anderen door. Geweldloze oppositie werd ook georganiseerd via verschillende studentengroepen, vakbonden, partijen en organisaties van burens, nu gelegaliseerd, met talrijke demonstraties op straat.

Hoewel er politieke hervormingen werden doorgevoerd en de Amnestiewet gericht was op herstelbetalingen aan oppositieleiders, werd er tot 2007 (en opnieuw in 2024) geen Herinneringswet aangenomen. Pogingen tot waarheidsvinding werden zelden aangemoedigd.

Het leven tijdens de democratie (1982–...?)

Na de installatie van een democratisch regime trad Spanje toe tot de EEG (de huidige EU) en de NAVO (ondanks grote tegenstand), en ondertekende het tal van internationale verdragen die eerder niet waren getekend.

De afwisseling tussen de socialistische partij (PSOE) en de conservatieven (PP) verliep relatief soepel, soms met een absolute meerderheid, soms in coalitie, vaak met regionale nationalistische partijen.

In 2011 vonden er massale straatprotesten plaats (de 'Indignados'-beweging, ook wel bekend als de 15 mei-beweging), die de vele tekortkomingen van de Spaanse democratie aanklaagden. Dit had ook een neveneffect op de middellange termijn, aangezien nieuwe partijen werden opgericht (radicaal rechts, radicaal links en liberaal, die inmiddels verdwenen is), wat het tweepartijensysteem beëindigde en de regering dwong meer coalitie-akkoorden te sluiten.

Heden is de situatie op het gebied van rechten verbeterd ten opzichte van de ondemocratische tijden, maar er blijven veel tekortkomingen: fundamentele politieke en burgerrechten worden erkend, maar het recht om te protesteren is beperkt sinds de Indignados 15 mei-protesten. De vrijheid van meningsuiting is ook beperkt (bijvoorbeeld: verschillende zangers hebben gevangenisstraffen gekregen voor het zingen tegen de Monarchie).

Verschillende talen (Baskisch, Catalaans, Galicisch) worden op scholen onderwezen, hoewel ze in verschillende mate door de bevolking worden gebruikt. De economische rechten zijn ook verbeterd, maar toenemende ongelijkheid en inflatie (vooral op het gebied van huisvesting) vormen een grote uitdaging.

Hoewel sommige rechten, zoals gezondheidszorg en onderwijs, universeel worden toegepast, zowel voor burgers als voor ongedocumenteerde migranten, zijn andere rechten beperkt voor bepaalde groepen mensen.

